

მ ნ ა თ ო ბ ი

სალიტერატურა და სამეცნიერო ჟურნალი.

1871

მ ა თ ბ ი.

~~36645~~

ჩვენ უნდა ვშობოდ ჩვენი მუიბადი.
ჩვენ უნდა მივსტეთ მამაკალი სალსს...
ანტ კატი ვარჯა, თუ ცოცსალი მკვდარსა
ემსტაკსონს,
იუას სოიუელში და სოიუელს კი არარა
არგონს...
ნ. ბარათაშვილი.

თფილისი
დუბლირის (პ. წერეთლის და ამხ.) სტამბა.
1871

1871/05/30

საქართველოს ბიბლიოთეკის წიგნი

1871

1871

1871

Дозволено цензурою, Тифлисъ 30 Мая 1871 г.

1871

საქართველოს ბიბლიოთეკის წიგნი
საქართველოს ბიბლიოთეკის წიგნი
საქართველოს ბიბლიოთეკის წიგნი
საქართველოს ბიბლიოთეკის წიგნი

საქართველოს ბიბლიოთეკის წიგნი

მისჯულა-მოსჯულა რუსეთს და საქარ- თუელს შორის 1492 წ-გან 1664 წ-მდინ.

გინ არის იგი, ვისაც გული ერთხელ აღგოსოს
და. . . . .

კაცობრიობის ისტორია გვაჩვენებს, რომ ისეთი ხალხი არა
ყოფილა, რომელსაც არა ჭქონდეს სურვილი, ლტოლვილება მთელი
ქვეყნის დამორჩილებისა. ერთი ტომი ცდილობს დაიმორჩილოს მე-
რე ტომი, დაისაკუთროს მისი ავლა-დიდება, იმსახუროს და მისს
სარჯსე გამოიკვებოს. ჩვენ ვხედავთ ხალხის ამგებრი ლტოლვილების
ანუ სურვილის განცხადებებს ყველა ნაბიჯსე კაცობრიობის ისტო-
რიაში. ახა წარმოვიდგინოთ საბერძნეთის ისტორია: აქ ვხედავთ, რომ
შელასტების დამორჩილებას ელტვიან ჭლენები; ზირველნი ცდილობენ
თავიანთ თავის დაცვას, მაგრამ ახად: — ჭლენები თავიანთ რანდულ
გამჭრისობით და მამაცობით ზოგს მათგანს ჭერინ თვის სამშობლოდამ
და ზოგს კიდევ იმორჩილებენ და ისღიან მონებად. დროს განმავ-
ლობაში ჭლენები და შელასტები უერთდებიან ერთი ერთმანერთს და
აღვენენ ერთს ხალხს. ბოლოს ესენი შეკრებული ძლით ცდილობენ
სხვა ტომების შეპყრობას, აგრეთვე ამათ დამორჩილებას ელ-
ტვიან უკანასკნელნი. განსეთქილება მათ შორის ძირიელდება, გრძელ-
დება იქამდე, მინამ რომელიმე მათგანი არ სდება ამ განსეთქილე-
ბის მსხვერპლად. გამარჯვებულნი ამას არ გამოყოფილებებიან. ესენი
უწყობენ ბრძოლას ახლა კიდევ სხვა ტომებს. ებრსვიან მათ, მინამ
ან არ შეიკვლავენ ან თვითონ არ შეაკვებიან.

ბერძნული
336
ეროვნული
308

მნათობი

არ იფიქრებ შენეობილნი იმ აზრით, რომ მთელი ქვეყანა დეკლარაციით, უცხო ტომები შეევიწროვებინათ, დღიური ლუკმა წაერთმიათ მათთვის, მინებად შეერაცხათ და ყოველგვარი მძიმე მუშაობა მათ გისერსებ დაეღათ, წაგორც სხვა ხალხსი. მაგ. რომაელნი. ესლანდელ იტალიაში თავდაპირველად სამი ტომი: ლათინელები, ეტრუსკელები და სხვლები ახდენენ ერთმანერთში ომს; ბოლოს ესენი უერთდებიან ერთი ერთმანერს და ადგენენ რომის ხალხს. ამათი ერთად შეერთება ხდება რომის აშენების შემდეგ. რომი, მიიღებს რა არსებობას, შეუდგება პირველად თავის თავის დაცვას, მტრების მოღერებას, რომლებიც სძინად უშოგათოდენ მას მიუღერებებს. მეტე, დროს განმავლობაში, იწყებს თავის მტრების დამორჩილებას. დამარცხებს ეტრუსკებს, სძინათიელებს, სელ-ნელა გაჭეებს და დიჭერს მთელ იტალიას. ეს ამას არ სჯერდება; გაჭეხებული გამარჯვებით თავის შინაურ მტრებსე უცხადებს ბრძოლას აფრიკაში კართავებელს, ევროპაში—მაკედონიელებს, დიდლებს და სხვებს. ვისაც კი უცხადებს ომს, თითქმის ყველას მტკერს ადენს. დამორჩილებული ქვეყნებიდგან მოჭყავს რომს ტყვეები და იტალიაში ნივთის მსგავსად ჭივიდის უბედურებს. დროთი დრომდე ამ ტყვეების რიცხვი მრავლდება და უქადიან სამეფოს უბედურებას რომ წარმმოვიდგინათ, თუ რამდენი ტყვე მოასსეს იტალიაში მაკედონიის დამარცხების შემდეგ, აგრეთვე კართავების დწვის შემდეგ, მაშინ სულ ცხადათ დავინახავთ რომაელების გაუწყვეტარ სურვილს—შეიზურან სხვა და სხვა ტომები, წაართვან მათ ხარხო და თვითონ იზარზარონ მათ ქანებაზე. ისტორიაში ვკითხულობთ, რომ შავლე ემიდომ მაკედონიის დამარცხების შემდეგ, რომში მოასსა გასაყიდათ 150,000 ტყვე; სციზიონ ემილიანმა, კართავლის აოსრების შემდეგ, გაყიდა იტალიაში 56,000 ტყვე; ზომშიემ გაიარა მთელი წინა აზია, კავკასიის მთებიდგან საშვალა ზღვაბდინ, ხსკეარსე მეტი დიჭირა მისი მასრები და რომის პროვინციებად (მასრებად) შერცხს; ორი ათასი ქალაქი დამარცხა, 800 გეში შეიპურა, ადგილობრივ დასოცა და ტყვედ წამოასსა 2 მილიონი სული. კაცი და რომის ხაზინას შეჭმატა (20,000,000) ოც მილიონზე მეტი მანეთი. რამდენი სხვა ამისთანს ხეჭეები ხაიდინეს რომაელებმა! იმათ ბეგრი სმი-

საქართველოს
საგარეო ურთიერთობების
სამსახური

მისვლა-მისვლა რუსეთს და საქართველოს შორის

ფოთი თავისი მეფეებით და მცხოვრებლებით ჩაყვანილი; ბევრი მხარეები
ააღსრულდა; ბევრი სხვისი მამულები შეინახეთ. რომის ისტორიის
კითხვის დროს ასე ზგონას კაცს: რომელია დაბადებულან ქვეყანაზე
იმისთვის, რომ მრავალი სხვა და სხვა ტომი ჩაეყვანათ და ვერ მო-
ქვებინათ ჩაყვანულები, შემოებრძოლათ მუტელს და თანაც გადა-
წყოლოდნენ. —

ამ გვარი არაფრით გაუმძღვრება, ამ გვარი უგუნური სურვილი
შესასებ სხვა ტომების დამორჩილებისა ეგუთვნის არა მხოლოდ ძველ
საღვთს, არამედ არც ახალი ხალხის განთავისუფლებული ამ ნაკლებ-
ვანებისგან. რომ ბევრი არ გაკავშირდეთ ეს ხვენი არა, ავიღეთ
ნაშალონ 1-ის დრო, წარმოვიდგინოთ მისი მრისხანება კაცობრიობაზე.
თვალ წინ გვიდგება ნაშალონი თავისი ერთგული ფრანცუზებითურთ,
ნაშალონი რომელსაც თავისი მოქმედების საგნად დაუნიშნავს მთელი
ქვეყნის დამორჩილება მკაცრად ალექსანდრე მაკედონელისა. ეს ელ-
ტვის თავის არის აღსრულებას, ელტვის ფრანცუზების გაზარდაშენის
უცხო ტომების ხისხლის თვლით ნაშალონ საწინა—საბადებულზე. წარ-
მოვიდგინოთ ამისი გადაშქრება ინჰანიაზე, გერმანიაზე, ავსტრიაზე,
იტალიაზე, ეგვიპტეზე და სხვა მრავალ სამეფოებზე; მოვიგონოთ
უკანასკნელად მისი მრისხანებითი შესება რუსეთში, სადაც ედება ბო-
ლო მისს წინდულ მოქმედებას. თუმცა ბევრ ფრანცუზს, მკაცრ შატ-
რიოტებს, საქებრად მიაჩნიათ ნაშალონის საქმეები, მაგრამ რომ შუ-
დგეთ კეთილ-გონივრულ წერტილზე და ისე შევხედეთ ამ გენიოსს,
როგორც ეძინან ზოგიერთი ისტორიკოსები, მაშინ ნათლად დაკი-
ნასათ, რომ ფრანცუზები სტუევდებიან, რომელსაც თავი მოაქვთ
ნაშალონ 1-ის საქმეებით. იმათ ნაშალონმა თუ არა ფერი დააკლო,
არა ფერი შეუმტყობა. რამდენი ახალ გაზდა ფრანცუზი ინაცვალა და
ანაცვალა მტრებს, რამდენი მიღლიონი ფრანკი 1) ფული მოინდომა
მისხმა მხრეებმა ომიანობამ ანუ ვარონობამ! ახლა რავი ვნება მის-
ცა მთელ ევროპას, ესეც რომ ზედ დაუმატოთ ნაშალონის საქმე-
ებს, მაშინ დავათვასოთ, თუ რა კაცი ბძანებულა და რა საზებდობა

1) ფრანკი ფრანციცული ფულია—ჩვენ სუთშურისის შეადგენს.

მოუტანის ქვეყნისათვის — უნამეტნავესად ფრანგურებისათვის. შორტუ-
გალიდგან მოკიდებული რუსეთადი, არ გარდაჩენილა არც ერთი
სამეფო, რომელსაც ამ ნაპოლეონის დროს ათასობით ყოველი კაცი
და ათასობით თემანი ფული არ დაეკარგოს. ნაპოლეონი თავისს
ცდილობდა, ვისაც ებრძოდა, ის კიდევ თავისს და ამჟამი იყო სისს-
ლის ღვაწი. მაშინ იქნებოდა საფრანგეთის შიქვე დამსობა, მშრალზე
დაჩენა ნაპოლეონის ხელში, თუ მისს ბედზე არ დაბადებულიყო
მისი დაუვიწყარი საფინანსო საქმას მინისტრი. ეს ხშირ-ხშირად გე-
ნებდა თავის მეფეს რძიანობის უსარგებლობას, მარამ ამოდ. ამას არ
უგონებდა არც მეფე და არც საზოგადოება, რომელიც ცდილობდა
სხვა ტომების ჩაყვანას და ამით გაძლიერებას და ამას კი არ იფი-
ქრობდა, რომ ეგ შეუძლებელი საქმი იყო და არც იაფად დაუფ-
დებოდათ იმათ მაგვარი საქმი. იქნება, მკითხველთა, ზემო დაწერილი
აზრების წავითხვის შემდეგ გაცრებით სთქვა: მაშ ნაპოლეონს, რა-
მდის წინ მოელი ევროპა აქამდე მუხლს იდრეკდა, რომელსაც ზო-
გიერთი ისტორიკოსები აღტაცებაში მოჰყავს, რომელსაც ესლაც ბე-
კონი ფრანგურნი აღმოკოებენ, არა ფერი სარგებლობა არ მოუტანია
არც თავის მამულისთვის და არც უცხო ტომებისათვის? არა, მკითხ-
ველთა, არა. მე ამ სიტყვით «არა» ის კი არ მინდა ვსთქვა, რომ
მართლაც ვეილას ფერში უსარგებლო ეოფილიეებს ნ პოლეონი. ამან
მოუტანა სარგებლობა მამულს, მარამ ეს სარგებლობა ისე მცირდება
ვნებაებისგან, რომელიც მისი წყალბით გამოსცადა საფრანგეთმა,
რომ არა დიწხ ეს სარგებლობა საღამარყოფ.

დღესაც აღწერილ უგუნურ ლტოლვისათვის არ დაუნებებიათ
თავი ხალხებს. მართლაც, ლტოლვა — დაიპყრას ერთმა ტომმა მეო-
რე ტომი, ერთმა მეორის სარჩო-საბადებელზე იპარაძოხს, ისე აღარა
აქვთ გამჯდარი ჩვენ თანამედროვე ხალხებს, როგორც მათ წინაპარებს
ქონდათ; მაგრამ სრულებით კი არ არიან ესენიც განთავისუფლებულ-
ნი ამ კაცობრიობისათვის მანებულ ლტოლვისგან. ახა ავიდეთ და
გაკვიდეთ ესლანდელს სამეფოების მოქმედებაებს, ჩვენ ვნახვთ, რომ
თუმა განათლება ეს ხალხის მოსსენებელი ლტოლვა გაუკეთილშო-

ბილეთის, მაგრამ ამ ლტოლვის ნათესურები კიდევ იმავეების მისს მოქმედებაში.

ქართველო! იმ მოკვლენებიდან, რომ ერთი ტომი ცდილობს დაიმორჩილოს მეორე ტომი, დაისაკუთროს მისი ავლა-დიდება, ცხადია, თუ რა დაჭირებს გამოსცდიდა ანუ გამოივლიდა ჩვენი სამშობლო «საქართველო». ეს თავის მხრით თავის თავზე სურს სხაგვანა და ამას კიდევ ამაზე ძრეულები სჩაგვიდნენ. ეს თავის-დაუზოგველად უბრძოდა იმ ტომებს, რომლებიც დაუდგომელად ცდილობდნენ მისს ახსრებას, დედამიწასთან გასწორებას. ბევრი ქართველი შექვედომია მტერს, რომ რა არი მისს შთამომავლებს მანინ არ დაეკარგა თავისუფლება. ქართველებს უბედურება უბედურებად არ მისჩნვიათ, თუ თავიანთ ჭერ ქვეშ ყოფილან. აი რას ეუბნება მსაჯული სოლომონი მეფე ირაკლის.

განზრასკა შენი, მეფეო, მაკვირვებს,
ირაკლიმ იცის, რომე ქართველებს
აწად მიახნისთ უბედურება,
თუ აქვთ თვისთ ჭერ ქვეშ თავისუფლება 1).

ჩვენ წინაპრებს ისე ჭყვარებათ თავისუფლება, რომ მისი დაცვისათვის უსმარათ ყოველგვარი სურსი. იმათ თავისუფლების სიყვარულზე ამოხს ის ფაქტი, რომ იმათ რამდენსამე საუკუნეს იგერეს მიკინვარე მტრები, მტრები, რომლებიც არა ფერში არა ჭზოგვიდნენ ჩვენი მამულის კაცს, რომლებიც მზად იყენენ, ჩაუეღანათ ქართველები ისე, როგორც რომელიცა ჩაუღანეს კარფაღენები. მსურვალე სიყვარული თავისუფლებისადმი განაცხოველებდა ქართველის გულს, ამამაცუდა მას. არც ერთ ტომს, არც ერთ ხალხს, არც ერთ სამეფოს არ გამოუცდია იმდენი რამიანობა, ამინაგამო უბედურება, რამდენიც გამოუცდია საქათველოს. ერთი მხრით თათრები, მეორე მხრით სპარსელები, მესამე მხრით ლეკები და სხვა და სხვა პატარ-პატარა ტომები არ ამლეკდნენ მის მოხუენებას. უითარესი მიხეზი ამ გვარს საქართველოს შევიწროებისა, როგორც სკვით ვთქვით, იყო მიმარ-

1) ნახე «ჩინგური» გვერდი 61.

თულებს ანუ მიდრეკილებს მოსხსენებულ ტომებისა ჩაუვლავთ სხვა ტომებსა და თვითონ მარტო უპარზავთ დედამიწის ქერქზე. ესენი სშირ სშირად წაეკიდებოდნენ ხოლმე ერთი ერთმანერთს და ამთი წაგიდებაც კი არ აყრიდა ხოლმე ხეირს საქართველს. ქართული ანდაზაა «აქლემები წაივიდნენ და გოზავი შუაში ამოჭყელიტესო». საქართველოსაც კინადამ ასე მოუვიდოდა ხოლმე. საქართველო ერთს მიუდგომოდა, მეორეს ეწეინებოდა; მეორეს მიუდგებოდა, მესამეს ეწეინებოდა, თუ კიდევ არავის მიუდგებოდა, მაშინ სამეფს ეწეინებოდა და შემდეგ ერთმანეთში მოკიგებისა, ერთად დაუწეობდნენ მას ბრძოლას. მეორე მიხესი იმისი, რომ ტომები, რომლებიც საქართველოს გარემოთს ესვივნენ ანუ ერთხენს, არ აძლევდნენ საქართველოს მოხვედრას—იყო სარწმუნოება. ეს უცხო ტომები სუ ძამადის სარწმუნოებისანი იყვნენ; ჩვენი წინაპრნი კი ქრისტეს სარწმუნებისანი. ზირველნი ცდილობდნენ შემოეტანათ საქართველოშიაც ძაჰსადის სარწმუნოება და ამისათვის ადგენენ სლმით საქართველოს. ჩვენი წინაპრნი ამ გვარი თავიანთ მტრების სურვილს ეწინაღმდეგებოდნენ და ამისგან მომთ შორის იყო დიდი სახსლის ღვა. თავისუფლების მოყვარე და სარწმუნოების დამცველი საქართველო როდესაც დატყუებდა, რომ თვითონ მარტო არ შექმლო თავის დაცვა, მაშინ მიჰმართამდა ხოლმე სხვა რომელიმე სამეფოს, ანუ ძაგ. როდესაც სპარსელები აღიჭურვებოდნენ მსგედ, მაშინ ის მიჰმართავდა ხოლმე, ოსმალებს, როდესაც კიდევ აღიჭურვებოდნენ ოსმალები, მაშინ ყიზილბაშელებს სთხოვდა ხოლმე შემწეობას ანუ სხვა სამეფოებს ძაგ. რუსეთს, ჰანას და სხვ. უგანასგნელ დროებებში შემწეობას უფრო სშირსშირად სთხოვდა ხოლმე საქართველო რუსეთის, რადგანაც ესეც მართლმადიდებელის სარწმუნოებისა იყო. ჩვენ გვსურს მოვილავანავოთ აი ამ მიმართობებზე საქართველოს მხრიდან რუსეთისადმი 1492 წ.-გან 1664-ის.—

II.

იქვი არ არის, რომ საქართველოს და რუსეთს ძე-

ლადეკე ქქონდათ ერთმანეთში მეგობრობა. იზიარებდნენ, როგორც ვიცით, ქვეყნად ცოლად ახსნესეთის ქალბატონი, ანდრია ბოლოლიძის შვილი გიდეკ იყო მეუღლე და საქართველოსა და დაუფიქრის თამარ მეფისა. აი ეს ორი ფაქტი, რომლებიც განაგრძობს ერთი აზრის აწერა რუსების მატანებში (1) სოლო მეორე ქართველების მატანებში. (2) ჩვენი ფიქრით ამ მოკვრობებში უკვე დააარსეს ორ ხალხს შორის დასახლებითი მეგობრობა; თუცა ამ გვარი მეგობრობის ნიშნებს არა ვხედავთ მესრითმეტე სუგუნის უგანასკელ წლებში, ამ დროდგან გი იწყება ხშირ-ხშირი მისკლა-მოსკლა საქართველსა და რუსეთ შორის, რომლის შემდეგი იყო პირველის ნებულობითი შეერთება რუსეთს 1801 წელში. ამ ხანით სამი სუგუნის და ცხრა წლის გ-ნმ-ვლობაში ჩვენ მეფეებს ეჭირათ მეგობრობის ოლი რუსების მეფეებთან. ეს ხანი შედგენს ოგს იმ გვარ გარემოებებისას, რომლებიც ყოველ ნაბიჯზე უჩადადნენ საქართველს პირქვე-დამსობას, ოგს იმ გვარ შემთხვევებისას, რომლებიც ძალას ატანდნენ ჩვენ მეფეებს ეთხოვრათ შემწეობა ძლიერ სამეფოებისათვის, რომ მოეგერებინათ მშინვარე მტრები, ოლებიც ელტოდნენ ქართველების გამამადანებას, მათი საღსოვნობის გაჭრობას.

მინამ ყველა საქრისტიანო მარბები შავი ზღვიდგან მოვიდებოდა კასპიის ზღვიდგან ერთი მთავრობის ქვეშ იყვნენ, იქამოდვე საქართველო შეადგენდა ძლიერ და არა ვისზე დამოკიდებულ სამეფოს, რომელმანც დავით აღმაშენებლის და დაუფიქარი თამარ მეფის დროს მიაღწია უღმატებულს გავითარებას, დიდებას და ძლიერებას. ეს დრო ისე ძვირფასია ჩვენთვის, როგორც ბერძნული ისტორიის პერიოდის დრო. ამ დროის მოგონებებთან არის მკიდროდ შეგავშირებული ბერი ისეთი ამბავი, რომელიც განხილვებს ქართველის გულს, გაამსხვევებს და განაღვიძებს მასში იმისთანა აზრებს, ურომ-

(1) ნახე: «Исторія Каразина» 2-ой, томъ. и. 12, стр. 159.

(2) ნახე «ქართლის ცხოვრება» ნაწილი 1-ი, გვერდი 285.

ლოთაც კაცი ჰკარგავს თავის კაცურ ხასიეთს. მეთორმეტე საუკუნეში საქართველო ყოველივე მხრით ჰყვარდა იმ გვარად, რომელიც შეეფერებოდა მაშინდელ დროს. ორი უმთავრესი ნიშანი განათლებისა: ვაჭრობა და ლიტერატურა, რომდენათაც შესაძლო იყო მაშინ, იყვნენ ბრწყინვალე მდგომარეობაში. ვაჭრობა ახსლოვებდა საქართველოს ევროპასთან; ლიტერატურა განაცხოველებდა და უწიქებდა მას გემოვნებას. ახალ გაზდა ქართველები, რომლებიც მიადებდნენ ანუ იღებდნენ განთლებას ათინაში და ოცნებით მიდიოდნენ იქ ყოველ წელი, ცდილობდნენ გადმოეკრათ ბერძნების განათლება ჩვენ მამულში და ენერგიულად ელტოდნენ მას, რომ თავიანთ ქვეყნის კაცები განათლებუნიანთ. თუ რა დწმენდილი გემოვნება და რიგინი შესეადულობა ჰქონდათ მაშინდელ განათლებულ ყმაწილ კაცებს განათლებასზე, კაცის რიგინ აღზდასზე, ეს ცხადათ სჩანს ჩვეგან დაუვიწყარ მუეტიის სიტყვებში:

ფილასოფოსნი შემოჰგებენ, ამაზედ ჰქონდათ ცილობა,
 ბატონი კაცსა ასაქებს და ჰკუას გამოცდილება,
 ათასად გვარი დაუასდა, ათი ათასად ზდილობა,
 თუ კაცი თავად არ ვარგა, ცუდია გვარი შვილობა.

შოთა რუსთველი.

საქართველო თავის მძლავრობის დროს ყოველთვის აძლევდა ხოლმე საქინსტიანო მსარეებს შემწეობას. ვინ არ იცის, თუ რა შემწეობა მისცა სარაწინელებიდან დანაგრეულს სომხეთს დავით აღმაშენებელს მს. ამან წარმოვა სარაწინელებს სატასტო ქალაქი ახნია და დაუბრუნა სომხებს, აგრეთვე არც ბერძნებს ავლებდა საქართველო შემწეობას. რომელსაც ოსმალებმა ანატოლიაში შეაგვიწროეს ბერძნები, მაშინ ამათ მიჰმართეს საქართველოს, რომელმაც აღმოუჩინა დიდი შემწეობა იმით, რომ მისცა, მათ საცხოვრებელი ადგილი თავის მამულში.

მაგრამ ჩვენდა საუბედუროდ დიჭება და ძლიერება საქართველოსი არ იყო სანგრძობი. ძონგოლებმა ჩვენს მამულს მოაკლეს თავის ძლიერება. ამათ გაუყვეს ეს ორ მეფეს, დავითს, ლაშ-გიორგის ძეს, და და-

უიოს მეფის რუსუდანის ძეს. შირველს (1) მისცეს სატასტო ქა-
ლაქად თბილისი, ხალაო მეორეს (2) ქუთაისი. საქართველოს ორ
სამეფოდ გაყოფას ქქონდა დიდი მავნებელი შედეგი მთელი საქართვე-
ლოს საღისისათვის. ამ ორ მეფეს ქქონდათ ერთი-ერთმანეთში მისვლა
მისვლა, მათ შორის არსებობდა თანხმობა, ამისთვის ამათ სულში
გიდეკ არა სწამდა ის ვნება, რომელიც წარმოხდებოდა საქართველოს
ორად გაყოფის-გან; მაგრამ ამათ შემკვიდრებებს მოუყარა რაღაც ხუშ-
ტურმა და დაუწევს ერთი ერთმანეთს მტრობა. ამ სახით საქართველომ
არა თუ არ დაქარვთა თავისუფლება, არამედ გაიყო გიდეკაც ორ ნა-
წილად. ეს შირველი განყოფა განგრძობდა ას წლამდინ, მინამ გიორ-
გიმ, რომელსაც ჩვენი მემატიანეები ეძახიან «ბრწყინვალედ» არ
შეაერთა ერთად ჩვენი სამშობლო და არ შეადგინა ამისგან ერთი
სამეფო. გიორგი ბრწყინვალემ ისახულა თავი მით, რომ განთავი-
სუფლა თავისი სამშობლო მკვინვარე მტრების სულიდგან», დაიმორჩი-
ლა ერისთავები ისე, რომ შავი ზღვიდგან მოკვიდებული გასპის ზღვამ
დი სუფუკდა ერთ მთავრობა. ქართველების ცხოვრებამ დაიწყო
მიმდინარობა თავისუფრად; შეუდგნენ ჩვენი წინაპრნი ეკვლეისების
განსლებას, ქალაქის გამშენიერებას, თავიანთ ცხოვრების მოძარტვას.
მეფე შეუდგა დამორჩილებული მთის საღსების განათლებას. ოსეთიდ-
გან დაიბარა თავი გაცუბი, დაუწერა მათ სჯულები და მისცა ბრძანე-
ბა, რომ საქმეების გარჩევაში ესმარათ ეს სჯულები. შესანიშნავია,
რომ გიორგი ბრწყინვალე მთის საღსებზე თავ გაცუბად აყენებდა ქრი-
სტიანებს, რომ რა არი იმათში დაემკვიდრებინა განათლებასთან მართლ-
მადიდებლობითი სარწმუნოებაც. ერთი სიტყვით, გიორგის ორმოცის
წლის მეფობამ გაიარა სასკლერგანად. იმედი იყო, რომ საქართველო
გაქუკებოდა განათლების გზას, იმ გზას, რომელიც გამოიკვლიეს და-
ვით აღმაშენებლის და თამარ მეფის დროს, თუ გიორგი ბრწყინვა-
ლის შვილი-შვილის მეფობის დროს არ გამოხინროდა უმკვინვარესი
მტერი, რომელიც ვის ქვეყანაშიაც შედიოდა, სულ მტუტას ადენდა.

1) 1240 წ.
2) 1222 წ.

რომელიც ჩასახლანაკათ არა ვინა ჭზოგავდა. ეს მტერი იყო თემურ-
ლენგი (ლენგ-თემური). 1387 წელს თემურლენგი თავისი ურინცივი
ჯარით მოადგა საქართველოს. ჩვენ მტერს დაადგეს (როგორც იტ-
ვიან ქართველები) ის დაჭირება, რა დაჭირებაც მაშინ საქართველოს
დაადგა. ბაგრატ შერთსემ თავისი უკანასკნელი წელნი, ამის შემკვი-
დრებმა გიორგიმ 7-ემ და კონსტანტინემ თავიანთ ფლენი გაატარეს
ბრძოლაში ამ მძვინვარე მტერთან. თემურ-ლენგი სიკვდილის შემდეგ,
როდესაც კონსტანტინემ ძირელ შეავწროა თათრები და დაწყო გა-
ძიურა საქართველადამ, მაშინ ამათ მიმართეს რამდენს, რომლებიც
დიდადაც მიესარჩენ და შემოადგენს საქართველოს. თურცა ოსმალე-
ბმა ინცვალეს კონსტანტინე, მაგრამ მინც ვერა გააწესნა და განე-
ბეს ომს თავი. ამ ნაირად საქართველოს ერთ მთავრობა დაჩნა კი-
დეშ შეუცვლელად.

კონსტანტინეს სიკვდილს შემდეგ ავიდა ტახტზე გიორგის
შვილი ალექსანდრე. ამან მოუღო ბოლო სრულებით თავის მტრებს
და შეუდგა საქართველოს ფესზე წამოდგენას. ეს ცდილობდა აღმოე-
ფსვრა სრულებით ნათესურები თემურლენგის შემოსულისა: ალექსან-
დრემ იმეფა ოცი წელი და ამ ხნის განმავლობაში შეძლების გვარად
ცოტათი მოასუელიერა საქართველო; რისთვისაც შთამომავლობამ მის-
ცა მას სახელი აღმასწავლებელი ასუ დიდი. ჩვენი მემატინეები ძალიან
ქებას ასმენ ამას. მაგრამ ამის სასული უკვდავი მაშინ შეიქმნებოდა და შთა-
მომავლობაც ძვირად მაშინ დაათესებდა, რომ თავის გულგუთილობით
და წინ დაუსკდაობით, საქართველოს საუბედუროდ თავის სამეფო არ
გაენაწილებინა თავის შვილებისთვის.

ორმოც და რვა წლისაი დიდმა ალექსანდრემ, თავის წინ დაუ-
ხვდაობით, დაიბარა თავისი შვილები და გაუყო მათ საქართველო 1442
წელსა. ვასტანეს ჩაბარა აბსაზეთი, ასოთი, სვანეთი, ოდიში, აღანი,
გური, და იმერეთი, — უწოდა სახელათაც იმერეთის მიყო. მორე
შვილს დიმიტრის დაუნიშნა ქართლი, ჩურქეთი და ათაბეგის მარ-
ნა; უკანასკნელს შვილს გიორგის მიბარა ვახეთი და მთელი შირვანი
დერბუხდმდინ. ამ ნაირად ჩვენი საქართველო ვერც არ იყო კიდე
სრულიად მოსურელიაბული, რომ გაჭეკეს სამ სამეფოდ: ქართლის,

კახეთის, და იმერეთისა. 1) ამ განაწილებამ ვეკლასე უფრო ბოლო მო-
უღო საქართველოს და მიიყვანა სასრინავსე. გარდა სამ ნაწილად
გაყოფინა — თვითიული სამეფო განაწილდა ბოლო-დროს ჰატარ-ჰატარა
მაცრებად, ასე რომ უკანასკნელ დროში, თუძცა სამივე სამეფო არ
იყო ძრეულ დიდი, მაგრამ ოცდა ექვს სამეფოებულმდინ შეადგენ-
და. ამ უბედურებას მოჰყვა ისიც, რომ ერისთავები აღარ ემორჩი-
ლებოდნენ თავიანთ მეფეებს, ერისთავები, რომლებიც დავით VIII დროს,
რომელიც გამეფდა 1505-გან, სრულებით გაუდგენ თავიანთ მეფეებს
და აღარ მისცეს შემწეობა, რომ მოეკერებინათ სასოგადო მტრები:
სპარსელები და თურქები.

ამ ნაირ ნაწილ-ნაწილად სამეფოს დაფლეთის ძანუბელი შედუ-
გი ცხადია უოკელი კანისთვის, უმეტესად იმ ქვეყანაში, როგორც
ჩვენი ქვეყანას: — მთელბული ერისთავები დროს-განმავლობაში მოუძ-
ლურდნენ, აღარ მისდევდათ არაქათი, რომ დაეცვათ თავიანთი უფლება
და იმულებულ იყენენ მიემართათ სსვა სამეფოებისათვის, რომ რა
არის თავი როგორმე დაეცვათ და მტრებს არ ჩაუყვანათ. —

ქართული ანდასას: «ქურდს რა უნდოდა და ბნელი ღამეო»
ჩვენ მძვინვარე მტრებს ასე მოუიდათ. იმათ ესურდათ, რომ საქართვე-
ლო დაუძლურებულყო, დასურტებულყო, დანაწილებულყო, და ეს სუ-
რვილი აურსრულდათ. საქართველოს აღარა ექნადა ის შეკრებული ძა-
ლა, რომლითაც წინეთ იმათ იკერებდა სოლმე; ამით ისარგებრეს თუ-
რქებმა და სპარსელებმა და დაუწყეს საქართველოს აქეთ-იქით შემოდ-
გომა. შირველთ დაუწყეს შევიწროება საქართველოს დასავლეთის ძა-
სრებს: სამეგრელოს, გურიას, საათაბაგოს და იმერეთს; სოლო მე-
ორებმა აღმოსავლეთის მაცრებს: ქართლს, ვასეთს, სომხეთს და გა-
რდაბანს. აი ამ სძავულ გამოუსავალ მდგომარეობაში იყო ჩვენი სა-
ქართველო, როდესაც მან მოიგონა ძველი რუსეთთან მეგობრობა და
დაიწყო სშირი მისვლა-მოსვლა მასთან.

1) აქ უნდა შევნიშნათ, რომ გაყოფა საქართველოსი სამ სამე-
ფოდ აღუქსანდრესგან ვერეთ არ არის კიდევ დამტკიცებული ის-
ტორიაში.

რადგან ჩვენ ამ სტატიიში გვაქვს საქმე ამ მისვლა-მოსვლასთან, ამისთვის, მკითხველს, მე აქ მივუძღვებ შენ ყურადღებას მსოფლიო იმ ფაქტებს, იმ მიზეზებს, იმ ისტორიულ მოძრაობასზე ჩვენი სამშობლოს ხალხისას, რომელიც ამ საგანს შეეხება; ვიღაზარაკებ იმ რუსეთის და საქართველოს მეფეებსზე, რომლებიც სელშიატი რუსეთსა და საქართველოს შორის იყო პოლიტიკური მისვლა-მოსვლა; ვიღაზარაკებთ ამ მეფეებსზე იმადგინად, რომადგინათაც საჭირო იქნება ამ სტატიის საგნისათვის.—

III

როდესაც რუსეთის დიდმა მთავარმა იოანემ, შავი ბასილის შვილმა, (*сын Василия темного*) დაიჭირა ეაზანის ქალაქი, მაშინ იმის მძლავრობა და დიდება მოიფინა მთელ კავკასიის მიწებში. ეს იყო მიზეზი, რომ ყველა კავკასიის ხალხს გამოუვსავს მას ელხები, რომლებსმაც ქართველებიც ერივნენ. ქართველი ელხები, როგორც აჩვენებს კარამზინი თავის რუსეთის ისტორიაში, 1) მოსულან მოსკოვში 1492 წ. და ამ ელხებს ჩემეკით: სასელები: ნარიმანი და დამიანი 2).

ჩვენ ვთქვით, რომ დიდმა ალექსანდრემ საქართველო გაუნაწილა თავის შვილებს 1442 წ. აი ამ დროდგან სამივე სამეფოებში რიგ-რიგზე ადიოდნენ ტასტზე მეფეები. ესეთის მეფის გიორგის, ანუ ლეონის, როგორც ეპასიან ზოგი ერთნი მემატანენი, სიკვდილის შემდეგ ავიდა ტასტზე მისი შვილი ალექსანდრე 1-ლი (1492 წელში). ესეც ისე უნდა დამოწმდებოდა სწავსელების შაჰის ბრძანებებს,

1) ნახე *Дополнение къ 6-му тому Исторіи Русскаго Государства Карамзина.*

2) აქ უნდა შევნიშნოთ, რომ კარამზინის ნაჩვენებ დოკუმენტში ამ ორი პირის გარდა, არიან მოსხენებულნი ორნიც; სოზემარუმი და შეკენტი. ამის აზრით ეს ორი სასელი, როგორც ქართული სასელები არ არიან; ამისთვის შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ეს სასელები სხვა ტომების ელხებს ერქვათ, რომლებსაც გაუარეს ჩვენებამ რუსეთში წასვლის დროს და წავიდნენ ერთად.

როგორც ემოწინილებოდა მამა მისი გიორგი; ჯერეთ ტასტრე არ იყო ასული, რომ მისი სული გრგვინავდა, რომ ჭსედავდა თავის მამის დამოწინილებას შაჰის ბრძანებისადმი; რომ მოიგონებდა, თუ მისმა მამამ, დროთა-ვითარებისგან შევიწროებულმა, გაუცხავა რამდენიმე ღამისი ქალ-გაყი შაჰის, ეს მოელოდა უფრო უმეტეს უბედურებას თავის მეფობის დროს და ეძებდა ღონის ძიებას, რომ ამასზე მეტი უბედურებაები თავიდაც როგორც მოეხსენებოდა. აი ეს იყო უზიარებელი მიზეზი, რომ შეუდგა რუსეთთან მეგობრობის აღდგენას. ამ მიზეზს ის მიზეზიც დაემატა, რომ იმ დროს რუსების სელმწიფის დიდი მთავარი იოანეს, შავი ბასილა შვილის, მძლავრობა, შემდეგ მისგან ეზანის ადებისა, მოიფინა მთელ გაკვასიის მხარეში და ამ სიმამ მიაღწია ვასეთის მეფე ალექსანდრემდინ. დასაკვირვებელია ეს გარემოება უფრო გაამხნეკებდა და გააბედინებდა ალექსანდრეს რუსეთთან მეგობრობის აღდგენას. ახვლა ამისი ტასტრე და ელჩების გაგზავნა რუსეთის დიდ მთავარ იონესთან, შავი ბასილა შვილთან, თითქმის ერთი იყო. ალექსანდრე ავიდა ტასტრე 1492 წელს ამავე წელში გაგზავნა რუსეთს ელჩები და მისწერა რუსეთის მეფეებს წერილი. ამ წერილით მეფე ალექსანდრე აწა სთხოვდა რუსეთის მეფეს შემწიებას, და ანუ ისე უჭირდა იმ დროს, რომ გაუმეგობრებლად ეთხოვნა მისთვის პირ და პირ შემწიება. ამის აწრი ის იყო, რომ ვერ გამოეგობებოდა და მერე, თუ გაჭირვება მიადგებოდა, ეთხოვნა შემწიება. აი ამ გვარი აწრი იყო პირველი მიზეზი იმას, რომ მეფე ალექსანდრემ მისწერა რუსეთის მეფეს მეგობრული წერილი. ამ წერილში თავის თავ ეძახის იოანეს მხარეს, სოლო რუსეთის დიდი სემწიფე იონე გიქებით ზეტაში აქუჯ 1) — ეძახის მას: აღიდ მეფეს, ქრისტიანობის იმედს, სწავლათ ყურის მდებებელს,

1) აქ უნდა შევნიშნოთ, რომ ქართველ ხალხს; როგორც ყველა ასოიელს, ხეულებად ჭქონდათ წერილში თავიანთ თავი დაემდაბლებინათ, სოლო ვისაც სწერდნენ ის გი ზეტაში აუყუნათ. ვინც არ იცის, რომ ამ გვარი სასიათი ჭქონდათ ქართველებს, იმას გააკვირვებს თავის შინაწრით ვასეთის მეფის ალექსანდრეს წერილი, და ხსვა დასსვა დასკენს შეადგენინებს ამ მეფის მდგომარეობასზე.

უკვლავ შეეუბნა ჭეშმარიტ გამოსამართლებელს, ქვეყნის დამამშვიდებელს და წმინდა ნიკოლოზის ერთგულ მლოცველს, ჭეშმარიტ ამასრულებელს წ. ნიკოლოზის შუაშემსახურს. 1) აღექსნანდრეს ამ ერთი წერილის მეტი არ გაუგზავნა იოანესთან. მიზეზი ამისა ალბათ ის იყო, რომ საქმე ისე არ განსწავლდა, რომ რუსების შეფინთვის შემწყობა ეთხოვნა და ამითი თავი დაეკავებინა. თავის შეფობა ამან ვარგათ გაატარა; მხოლოდ 1560 წ. იხმალ შაჰმა შირვანის სუპერობით ცოტა შეამოკოთ და აგრობობინა, რომ იმის საქმეც ცუდად იყო. რომ თავის საშეფო გამოკისნა მკინავარე მტრების სელადგან ამან მოიგონა თავის მამის პოლიტიკა. გაგზავნა თავის შვილი დემიტრი შირვანში და გაატარა რამდენიმე ასალ განდა ქალ-კაცი, რომ ამას იხმალ — შაჰინათვის მიულოცნა გამარჯვება მტრებსე და ეს ქალ-კაცი მიერთმია ფეშქაშად. თუმცა ამასთანა საქმე საძერი არ იყო შეფუ აღექსნანდრესთვის და უშეფოთებდა სულს; მაგრამ, რადგანაც სსვა გზა არა ქქონდა რა და რუსეთიც შორს იყო, ამისთვის იხმარა ეს საქმე შუამავლობად უბედურობიდან თავის სამწყსოს გამოსხნისთვის.

მეფე აღექსნანდრე შეძლების გვარად ცდილობდა თავის ქვეშევრდობების ცხოვრების გაუმჯობესებას და დაცვას, რომ ირცხო ტომებს მისუსტებული, ძალდაკლებული კასეთი არ ჩაეყვანათ და არ მოეკლოთ ხალხისობისთვის. საუბედუროდ ამის შეფობა არ იყო სან გრძლივი. ამის მხრუნველობა თავის სამეფოზე შეაყენა მისმა შვილმა გიორგიმ. როგორც მოგვითხრობენ ჩვენ შემატინანი ამ გიორგიმ მოკლა კასეთის ერთგული მეფე აღექსნანდრე 1511, რისთვისაც შთამომავლებამ უწოდა სასული მამის მკვლელისა» ავიგორგი».

აი ამ ნაირად, ამ მიზეზების გამო რუსეთს და საქართველოს შორის 2) აღდგა ძველებური მეგობრობა და ისევ შედგა 1558 წლამდინ. ამ წელიწადში კი ისევ დაიწყო მათ შორის მისკლა-მაკისლა. აღექსნანდრეს სიკვდილს შემდეგ. ჩვენ მტრს დაადგეს ის დაჭირება,

1) ნასე. *Ист. Русского государства*. 6-й т. и. 5. стр. 143.
 2) მე აქ თუმცა ვხმარობ საქართველოს, მაგრამ აქ უნდა ვიგუა ლისმლოთ კასეთი.

რს დაჭირებაც საქართველოს მიუყენეს სპარსელებმა. ვაჰა-გიორგიმ იძუება სულ ორი წელიწადი და 1513 წელში მამასთან უსამართლოდ მოქცევამ მოუღო მას ბოლო. ამ შემთხვევით ისარგებლა დავით მეჩვე, ქართლის მეფემ, და შეუერთა თავის სამეფოს კასეთი. ამ ამბით გამსწვდა დავითი და როგორც თავისუფლების მოყვარე, მონადომა თავის სამშობლოს გამოყვანა მტრების უიზიღბაშების დამოკიდებულებისაგან. ამ გვარი სურვილი ჩვენ საქართველ კაცს ააფრთხილებს. შაჰ-ისმაილი განჩისხებით წამოვიდა საქართველოში. დავითმა კერ შეიმაგრა თავისუფად მიმდგარი მტერი, და ამისთვის საქართველო მიეცა დიდ უბედურებას. შაჰ-ისმაილმა დაიჭირა თბილისის ქალაქი 1518 წ. და პირველ დასტა კარგი შენობები და ეკლესიები. ციხის კეთილდღეობის მომშლელმა მოაცილა კასეთი ქართლს და დასვა იქ მეფედ ვაჰა-გიორგის შვილი ლევანი. თუმცა დავითმა შემდეგ შაჰ-ისმაილის სიგვდილისა კიდევ გამოყარა თავის სამეფოდგან მტრები; მაგრამ იმას აღარც ხალისი, აღარც გული, აღარ ძალა არ მისდევდა, რომ თავისი აღსრულები სიტასტო ქალაქი თესზე წამოეყენებინა და ამისთვის მეფობა გარდასტა თავის ძმას გიორგის და თვითონ ბერათ შეიმოსა.

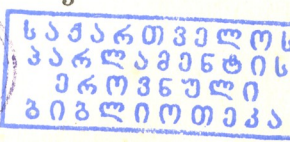
ლეონ მეორე თოთსმეტი წლისა იყო, რომ შაჰ-ისმაილმა მისცა მას კასეთი. როგორც შეგნიშნეთ საქართველოში ამ დროს დიდი არეულობა იყო. ჩვენ სამშობლოს გარეშე მტრები აღგნენ, უჭიდნენ მას მოკლუბას თავისუფლებისას და ხალხისწინას, რომლებიც უკვლავზე ძვირფასია ყოველი ხალხისთვის. ქართველები ცდილობდნენ, რომ მტრებს არ დამორჩილებოდნენ; გიორგიმ ქართლს და ლევანმა კასეთს ცოტათი მოურთუნეს სული. ამათ ტკბილი მეგობრობა დაიწყო ერთა ერთმანეთთან და იმათი ამ გვარი მეგობრობა დიდი სსარგებლო იყო საქართველოსათვის. ამითი ის მანც იყო კარგი, რომ ისე აღარ უსიკბდნენ ერთი ერთმანეთს მძვინკარე მტრებს, როგორც სხადობდნენ იმათი შაჰები. რამდენიც ხანა გადაოდა იმდენი ამ ორი მეფის ხელში უფრო და უფრო ღრუნე მოდიოდა საქართველო; იმდენად უფრო უტკბებოდათ თავისუფლება. ცოტა ხანს საქართველოში ისე მიწინადად ეკვლავთერი, რომ აჩსაილამ აღარ ისმოდა

მტრების სმის ჩსრიალი. აჭამამდე ჩვენი მემამულენი იმას ცდილობდნენ, რომ ისინი შეკინებოდა მტრებს ან ჩაეყვანათ და ახლა კი შეუდგნენ იერუსალიმის გამოსასას ურწმუნოების სელიდგან. მემატანე ვასუშტი მოგვითხრობს, რომ 1524 წ. სოლომონის სულთნის სიტყვით ვასეთის მეფე ლევან 2-ე, ქართლის მეფე გიორგი, იპერეთის მეფე ბაგრატ და ათაბეგი ვარკვარე მივიდნენ ჯარით იერუსალიმში უფლის საფლავის გამოსასსნელად ურწმუნოების სელიდგან. ეს ფაქტი საკმაოდ ამტკიცებს, რომ საქართველო ამ დროს ცოტათი მოდონიერებული იყო.

რამდენიც ხანი გადიოდა, იმდენი უფრო და უფრო ლევან მეორე ამაგრებდა თავის სამეფოს. ამისი ასეთი ძლიერება ან მოსწონდა შაჰს და ყოველთვის ცდილობდა მალულად ეგრო რამე ვასეთისათვის; აი ეს იყო მიზეზი, რომ თუმცა 1536 წელს დაუვაკებით მიიღო შაჰმა ლევანი, მაგრამ მისცა ჩუმი ბრძანება შირვანის მეფობელს ასანბეკს ყოველივე მხრით ეგრო ვასეთისთვის. თუმცა ლევანმა, რომელსაც შთამომავლობამ მხეობისთვის მისცა სასული «დიდი», დაამარცხა ასან ბეგი და რამში მოკლა და ამის შემდეგ მიუმატა თავის სამეფოს თუშეთი, ფშავეთი და სევსურეთი, რომლებიც წინეთ მას რამე მოაწილებოდნენ; მაგრამ სპარსელების გავლენა ვასეთზე იმ დროს ისეთი დიდი იყო, რომ რუსეთის დიდ მთავარს იოანე გროზნისს (Грозный — ძმისსახე) სთხოვა ჯარი ლევანმა ვასეთის ცისეების შესამარტებლად. იოანე მრისსახემაც (Грозный) პატივი სცა ამის თხოვნას და გამოუგზავნა ჯარი. მაგრამ როდესაც შეიტყო ეს ამბავი შაჰ თამაზმა, გაცხარდა და შემოუთვალა ლევანს, რომ იმას უკანვე გაუბრუნებინა რუსის ჯარი. ლევანს შაჰ-თამაზის ბრძანება რადგანაც შეშინებია აუსრულებია, რომ სპარსელებს ან ამოუწვიტათ რუსის ჯარი და შირვანად ან გამოსულიყო იოანესთან. ამ ფაქტს მოგვითხრობს ჩვენ ვასუშტი, რუსების წყაროებში კი ანაიფი ან არის ამასე, მხოლოდ რუსების წყაროებიდგან ის კი ხინან რომ, ლევანს 1558 წელში მიუწერია იოანესათვის წერილი და გამოუცხადებია თავის სურვილი, რომ ყოფილიყო მისი სარჯის მძღველი. აი რას ამბობს ვეტერი *Историческое изображение*: «იპერეთის მეფეს

უნდადა გამხდარიყო ნენი ქვეშევრდომი». ეს შემტანე თუმცა არ ამბავს, თუ რომელი ივერიის მეფეს უნდადა გამხდარიყო რუსეთის ქვეშევრდომი, მაგრამ შეუცდომელად შეკვიპილია ვსთქვამთ, რომ აქ არის ღაზანაკი ლევანსუკი, რადგანაც მისეილ თეოდორეს მისგან მიცემულ თეიმურაზისადმი რუსკინებტში არის მისხსენებული ამის სასული. — ამ სასით ლევანს თავის მეფობის დროს ორჯერ გამოუგზავნია ელჩები ირანსეთს, ერთი 1536 წ., მეორე 1558 წელს. ზოგი ერთნი ფიქრობენ, ვითომ ლევანს მართლ ერთხელ გაცვზავნახს წერილი რუსეთის მეფესთან და ამ ორ ზემო მისხსენებულ ფაქტებს ერთ ფაქტად სთვლიან; მაგრამ ჩემის აზრით ეს ასე არ უნდა იყოს. ვასუბტი სულ სხვანე ღაზანაკობს და ავტორი *Никоновской мтоти-ცი* კი სხვანე. ზირველი ღაზანაკობს იმაზე, რომ ლევანს უთხოვინია ჯარი ირანსეთის კასეთის ციხეების დასაცველად, ხოლო მეორე იმაზე, რომ ივერიის მეფეს ხლომეობა გამხდარიყო თავის სამეფოთი ქვეშევრდომი ირანნე მრისხანესი. 1536 წ. თუმცა სხარხელეების გავლენა დიდი იყო კასეთზე, მაგრამ ლევანს მანც ისე არ უჭირდა საქმე, რომ ეთხოვნა ირანსეთის საქართველოს მიღება თავის ქვეშევრდომ მხარედ. 1558 წელს კი ცრუ მდგომარეობაში იყო ლევანი. ამ ხანებში დიდი არეულობა იყო ქართლში. ერთი მხრით ოსმალები (თურქები), მეორეს მხრით სხარხელეები ადგენენ ქართლს და უზირუბდენ ახარებას; ქართლის მეფე ლუარსაბი ზატრიოტულის გრძნობით და თავდაურსოგველად ეობრდა მტრებს და მამაცურად იკრებდა მათ, რისთვისაც შთანამავლობამ მისცა სასული «დიდი», — ხოლო ბოლომდროს შაჰ-თამაზმა, ისმილის მეშვეობდრემ, თავის ჯარით შემოესია თფილისის ქალაქს და მტრუტა ადინა ყველაფერს. — თუმცა ლუარსაბმა სატასტო ქალაქი ცოტა სნობით დაიბრუნა კიდევ, მაგრამ შაჰი მეორეთ შემოესია ქალაქს და დაიპურა იგი. ლუარსაბი მწარედ გულდაკოდილი დადიოდა მთებში, ჭკრებავდა იქ ჯარს და ეცემოდა სხარხე-

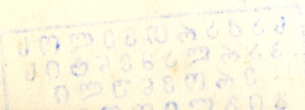

ლებს 1558 წ. შინამ სიკვდილმა ამის რძეში ბოლო არ მოუღო, შინამ თავი არ დაუნებებია ცდილობისათვის, რომ გამოესხნა სამშობლო მტრების სულიდან. აი ამ მდგომარეობაში იყო ლევანის მომიჯნავე მეფე ლუარსაბი; აი აქედან ცხდათ სხანს, თუ ლევანმა რისთვის ითხოვა საქართველოს შეერთება რუსეთთან. ის უტყობდა, რომ ის უბედურება, რა უბედურებაც ლუარსაბს ადგა, ეწვეოდა ამასაც და ამისთვის წინადაცე შეუდგა ამ მომავალ უბედურების თავიდან ცილებას. არც რუსების და არც ქართველების მატანებში არის მოხსენებული, თუ რა შედეგი ჰქონდა მეფე ლევანის თხოვნას ირანისადმი. შესაძლებელია კაცმა იფიქროს, რომ რადგანაც მაშინ რუსეთს თავი არ ჰქონდა შეჭმობდა საქართველოს მტრებს, ამისთვის ირანსაც თხოვნა არ აუხრულა ლევანს; გარდა ამისა რუსეთს არც ეცალა კასეთისათვის; ამის იმ დროში დიდი ბრძოლა ჰქონდა თათრებთან და თვით 1558 წ. ლივონელებთან 1).

გარემოებები ისე მოეწინა, რომ ლევანის მეუბის დროს კასეთს არ შეეძინა ის უბედურებები, რა უბედურებებაც ითმენდა ქართლი. ლევანი გარდაიცვალა 1574 წელში და დაუტოვა მოღონიერებული სამეფო. ამის სიკვდილი და კასეთის უკან-უკან წასვლა ერთი იყო.

1574 წელში ავიდა ტანტზე ალექსანდრე მეორე, ლევან მეორის შვილი. ამის ტანტზე ახვალა არაფრად არ ეპიტნავათ იმის ძმებს ალი-მირზას, ვასტანგს და ხოსროს. ამათ დაუწვეს ალექსანდრეს რძე, და ამის შედეგი იყო მათი სიკვდილი. თუმცა ალექსანდრემ გაიმარჯვა, მაგრამ ძმების ბრძოლამ ბევრი ემაწვილი ქართველი ინცვალა და მათი მოკვლა კასეთს თავისი ღანუ. კასეთზე ყოველთვის ეღრინებოდა გუელი შაჰ-თამაზს და ეძებდა მიზეზს, რომ მშვიდობის ზიარება დაე-

1) ნახე — *Краткие очерки русской истории Иловайского*, 140 გვერდი.

რღვი და ერთი ძალიან მიესუსტებინა ის; ამას გულისდრენამ უფრო მოუმატა, როდესაც გაიგო ალექსანდრეს შვილის ირაკლის წასვლა სტამბოლში სულთან-მეორე სელიმთან. შანშა ის არ იცოდა, რომ ირაკლი თავის მამის შემოსწორა და გაეჭა იქ 1) და ფიქრობდა, რომ ვითომ ალექსანდრეს გაეგზავნოს საზოგადოებრივი საქმისთვის. — ამ მიზეზის გამო შანშა-თამაშმა მოსთხოვა ალექსანდრეს დამოწმებულობა და ამანათად სთხოვა უმცროსი შვილი კონსტანტინე. კონსტანტინე შვიდი წლისა იყო, რომ მამამ მისცა შანშა-თამაშს, რომელმაც გაამაჟმადიანა და გასარდა კასეთის საუბედროდ. ალექსანდრემ კარგად იცოდა, რომ შანშა-თამაშს გული ეძღვრებოდა კასეთს და ეს საქმე აშეფოტებდა და აძებნიებდა დონის ძიებას თავის სამშობლოს დასაცველად მომავალი უბედურებისაგან. —

ამ ხანებში ქართლიც ძალიან შეავიწროვეს ოსმალებმა და სწარსელებმა. სიმონ ზირველს, დიდი ლუარსაბის შვილს, ასირებული დაჭირება დაადგა. ეს თუიცა მამაცურად ებძოდა მტრებს, მაგრამ ისე ძრეული იყო მტრების გავლენა ქართლზე, რომ ამისი მსნეობა გელაჩაფრს შეელოდა ჩვენ მამულს. ამას მტრად გამოუჩნდა თავისი ძმა დავითი, რომელმაც მაჟმადიანობა მიიღო. ეს სწარსეთის მოვარველობით კარგა ხანს მეფობდა თბილისში. თუიცა სიმონმა, რომელსაც შთამომავლობამ მისცა სახელი «დაიდებული», თავის მამაცობით მოამწვედია თბილისში და აღარსად უშეებდა დავითს, მაგრამ ამითი მანც გერა ცანდარა და თვითონ ჩაუვარდა ხელში სწარსეთის შანშა სულაბენდს. ხოლო როდესაც ოსმალებმა ისარგებლეს სიმონის სამეფოს დაობლებით და ლალა-ფაშამ დაიპყრა თბილისი და ერეკანი და მოსთხოვა შანშა, რომ მას დაეთმო ოსმალებისათვის დამოწმებელი ქალაქები, მაშინ შანშა გამოუშვა ტყვეობიდან სვიმონი, რომელიც თავის

1.) ნახე ცხორება მეფის თეიმურაზ ზირველისა, აღწერილი ალექსანდრე მეფის არჩილისაგან, 3 გვერდი.

კისებურად შეება ოსმალებს და მსწრაფლად გბმინსნა თავის საყვარელი სამშობლო მათი სელიდგან. აი ამ მდგომარებაში იყო ალექსანდრე მეორეს მეზობელი სვიმონი თავისი სამეფოთი. ცნადა, რომ ამისთანა უბედურება ქართლის ბეკ ნაირად აფიქრებინებდა კასეთის მიუხედავად, ბეკ ჯერ გაუფრთხობდა ძილს და აუშორობდა გულს. ეჭვი არ არის, რომ ალექსანდრეს, ჩვილი გულის პატრონს ყოველდღე ექნებოდა ამ უბედურების ღოდინი. გარემოებაები გარემოებაებს ემატებოდა კასეთის ახსრებისთვის და სხსნარი კი არსაიღამ ჩნდებოდა, რომ ალექსანდრეს თავის სამეფო დაეტვა. თვინიერ ამ ნახსენებ გარემოებაებისა, რომლებიც უქაოდნენ მთელ საქართველოს შიჩქვე დამსობას, საღონისობის მოკლებას, გამოჩნდა ის გარემოება, რომ ოსმალებმა მაგრად ფეხის წადგმინათვის საქართველოში, ამის დასუსტებისთვის და ადვილად დაპყრობისათვის, მოჭთენეს აქ ჯგუფ-ჯგუფად თავიანთ თანამოაზრეულ სავსნი, რომლებმაც თვითუკლად შეადგინეს საკუთარი სამეფოები. ამით ეჭირათ თითქმის მთელი კავკასიის მთები. რადგანაც ესენი კასეთზე უფრო დასავლეთულნი იყვნენ, მინამ ქართლზე, ამისთვის კასეთს ადგა ამათგან დაჭირება. მსეცურად დაეტყობდნენ მას, რასაც მჭკრამდნენ სელს, ყველა თან მიჭქნდათ; ამით რამდენი ქალ-ვაჟი მოაკლეს ჩვენ სამშობლოს. ყველასე საშიში და მავნებელი კასეთისათვის იყო შიკვალის ორდა, რომელსაც ჭქნდა ბინა დაღისტინის მაზრასში.

მტრების დასავლეთითმა მეზომლობამ, ძალის ნაკლებობამ მათი მოგერებისათვის, სპარსეთის შაჰების გულის ღრენამ კასეთზე, მთელი სამეფოს დაუძღურებამ და დასუსტებამ მოაფიქრებინეს ალექსანდრეს მიმართვა მოსკოვის მიუხედავად და მოვარკვალბის თსოვნა. 1586 წელს გაუგზავნა მან ელჩები 1) სელსწიფე თეოდორე იოანეს ძეს და

1) ელჩები იყვნენ: მღვდელი იაკიმე, კირილე ბერი და ერთი კიდევ ვიღაც ზურაბი. ნახე *Исторія русского государства Карамзина; дополнение къ 10-тому и 1-ой главѣ, 115 გვერდი.*

აი სსკათა შორის რას ამბობდა ალექსანდრე თავის წერილში: «ქრისტიანობას დაუდგენენ საშინელები ცუდნი დრონი, რომელსედაც იწინასწარმეტყველებს მსაკალთა წმინდა მამათა. ჩვენ რუსების თანამორწმუნე ძმანი, კვხვით. ვიტანჯებით ზოროცტი ხალხებისაგან; მხოლოდ მარტო შენ, მართლ-მადიდებელ გვირგვინოსანო შეგიძლიან გამოიხსნას ჩვენი ცხოვრება და სული ამ დაჭირებულგან. გიკრავ თავს ჩემი ხალხთა, 1) ვიქნებით სამუდამოდ შენი.» სსკათა შორის ალექსანდრე სწორდა თვედარე იოანეს ძეს, რომ მას გამოეგზავნა ოცი ათასი მხედარი და დისტანციის თავადის ანუ მოვლადელის შაკვალის წინააღმდეგ, წაერთმეა მისთვის სატასტო ქალაქი-თარგი და დაეჭირა კასპის ზღვის ნაპირები, გაესწა გზა რუსეთსა და საქართველოს შორის, ალექსანდრის სარჯის მძლეველის საფურის თავადის ანუ მოვლადელის მარცხე. რადგანაც ამის ასრულებას კარგი ხანი და დიდი მომზადება უნდადა, ამისთვის ამოიჩინეს სსკა გზა აკარიის მოვლადელის მარცხე. კახეთს თვედარე იოანეს ძემ გავსავნა აპრილში, 1587 წელს, ელჩები საქმის ნამდვილ შესატყობად და მგარი პირობის ჩამოსართმევლად, რომ კახეთის მეფე თავის შვილებით და ხალხით იქნება ერთგული ქვეშევრდამი რუსებისა. ალექსანდრემ (სამი შვილით) რუსეთის მეფეს ფიცის წერილი გაუგზავნა, რომ იქნება თავის სამეფოთი რუსეთის ხელმწიფების ერთგული, მორჩილი, არ დაუტყუებს რუსეთს და არ მიუდგება სსკა რომელიმე მეფეს; ნიშნად ერთგულებისა და ქვეშევრდამობისა დაჭირდა უოკელწლივ ორმოცდა ათი თაფის შულას ძლეკას და ათს ოქრომკედით და ვერცხლმკედით მორჩილ ხალხისა.

მეფე თვედარემ მიიღო რა ეს ფიცის წერილი ალექსანდრესაგან, ძრეულ იამა მას და 1589 წ. წყალობის გრამოცა გა-

1) რუსებს აქვთ ხსენარი შემდეგი ფრაზა: *всю землю до моря земли*; ხსე *Исторія Карамзина, 10-ый томъ, гл. 1, ст 38.*

მოუგზავნა, სწერდა, რომ მის საშეფას იქონიებს თავის მთავრეკლამის ქვეშ, რომ ყველა მტრებს მოაგვრებს და შეკვალსაც მოაშლეინებს სმიჩ-სმიჩ დაცემის კასეთზე ეს წყალობის ღრამატა მოიტანეს საქართველოში: სიმონ სკეინგოროდსკი და დიაკ ანტონოვი; ამთ გამოყოფეს, კასეთის მეფის ალექსანდრეს თსგებით, მსწავლეული ხასუღიერო პირები სამუბის მონასტრიდან მონური წაკევი, ძველელ მონოზანი იოსებ, ხასწაულ-მოქმედების მონასტრიდან მთავარ მონლოზანი თვედორო, აგრეთვე რამდენიმე სობოროს ძვედლები და მსატვარი; ამხ გარდა, შეუდგენ რუსები თერსკის ქალაქის გამაგრებას და გამოგზავნეს ჯარი, რომელსაც სარდლათ გამოყოფეს თავადი ანდრია სვობოლოვინი, რომელსაც უნდა დაემტკიცებინა რუსების მფლობელობა ჩერქესების და ყარაბაღელების თავადებზე, და ამხთან თვალ-ყური უნდა ეგდო კასეთისათვის. ანტონის ჯარს გიდეე შემოუთვალეს დაემშვიდებინა შეკვალა და წყლის გონისი ნაპირები დაეჭირა. თვითონ ალექსანდრეს გამოუგზავნეს იარაღი და დაჭირდენ გაცრების გამოგზავნას, რომლებსაც შესძლებოდათ ყარაბაღების ჩამონსმა.—

ამ გვარმა საქმეებმა და დაპირებებმა დიდად გამხსნევს, დაიმდავეს კასეთის მეფე ალექსანდრე და გიდეევს გადიდგულეს, რამაც ძაღიან აგრო ბოლოხდროს. ამხ ეგონა, რომ მტრები ველარს უსამდნენ—ეგონა, რომ მართლაც რუსები იმ დროს იმის გულისათვის შეგებებოდნენ, თუ გარემოება მოითხოვდა, ოსმალებს და სპარსელებს. თუ რა დიდი იმედი ჰქონდა ამხ რუსეთზე, ეს ცხადად ხანს შემდეგი ფაქტებიდან. ალექსანდრემ მიიღო რა წყალობის ღრამატა, შეჭკრიბა 15 ათასი ცხენოხანი და ქვეითი გაცები, სკამოიევან მინდვრად, რიგზე აყენებდა ამთ და ავარჯიშებდა სიუოხალეში; მისცა მათ ჯვაროხსნულ იარაღები, ეპისკოპოზები და ბერები დანიშნა წინა გაცებად და ეუბნებოდა თავად სკეინგოროდსკის—დიდება ეკუთვნის რუსეთის

გვირგვინისა! — ეს ჩემი ვაჩი გი არ არა, არამედ მღვთისა და თუ-
ღარე იოანეს ძისა! ამ დროს ოსმალების თაყუბი მოვიდნენ და მო-
სისოვეს ალექსანდრეს სასწრაფო ბაქონათვის და დერბენტისთვის;
მაგრამ რადგან ამას დიდი იმედი ჰქონდა რუსეთზე და ეკონა, რომ
ეს გამოიხსნიდა მათი სულიდგან, უარე უთხრა და ამითი მოინდურა
და აიშალა, ანუ აიხუნტა ისინი. ამ თვარტებიდგან საკმაოდ სხანს
ალექსანდრეს უმანგო მინდობილება რუსეთის მეფისადმი. —

ეჭვი არ არის, რომ რუსებს ძალიან უნდოდა მიეტა თავიანთ
თანამორწმუნეებისათვის ყოველ გვარე შემწეობა, მაგრამ დროთა ვი-
თარებაები არ აძლევდნენ ნებას მათ აესრულებინა თავინთი ამ გვარე
სურვილი. ისინი იმოდენად ეწოდნენ მაშინ საქართველს, რამდენა-
თაც დროთა ვითარებაები ნებას აძლევდნენ.

თითქმის გასეთში ელჩების გავსავნის დროს, თუღარე იოან-
ნეს ქემ გავგსავნა ელჩები სწარსეთის შაჰს-გამოხატადებულად,
რომ გასეთი მიიღო თავის მოვარელებას ქვეშ. რუსების ელჩებს სწა-
რსეთის შაჰად დასვდათ აბასი, წოდებული «დიდბეულად», რომელიც
უბირებას ახალ ომს ოსმალებსა და ამ მიზეზით საჭაროება რუ-
სებთან გავშირს. შაჰ-აბასს ეს ამავე ერთის მსრით არ ეწეინა. ამან
დაუთმო გასეთი თუღარე იოანეს ქეს; მაგრამ თავის მსრით მოს-
თხოვა, რომ რუსეთს დაემშვიდებინა მთის ხალხები — ურდოები და
ამ დროდგან თავის სასემწიფოდგან და გავასიის მთებიდგან არ გაე-
შვა სწარსეთში არც ოსმალები და არც თათრები. რუსეთი დაჰბირდა
ყველა ამის ასრულებას. ელჩები მობრუნდნენ მოსკოვში 1590 წელ-
ში.

თუმცა შაჰ-აბასმა სიტყვით დაუთმო რუსეთს გასეთი, მაგრამ
საქმით გი არათაც არ მოსვლია აბას ამ მსარის თავის დანებება.
ეს ისევ თავინად ჰმარცხავდა გასეთს და უწინდელისავით აწუსებდა მას.

რაც შეეხება ოსმალებს და შავკალის ორდას — ამათ ხომ სრუ-

ლებით არ მოაკლეს კახეთს შევიწროება. მეფე ალექსანდრე მეორემ
 არ იცოდა რა ექნა. ამისი საქმე უფრო და უფრო გამოუსაკალ მდ-
 გომარეობაში კარდებოდა. საქმე რომ ძრვიელ გაუჭირდა ადგა და მე-
 რჯედ წერილი გაუგზავნა რუსეთის მეფეს, თევდორე იოანნეს ძეს.
 ამ წერილში ეხვეწებოდა მიეღო მას კახეთი თავის მფარველობას ქვე-
 მოდ, დაეცა მასში მართლ-მადიდებლობითი საწმინდეება. ეს წერილი
 გაგზავნა რუსეთს 1894 წ. ანსიებისკომარის ანტონის სელით და
 სურშიდის სელით. ამ წერილის ძალით თევდორემ კიდეც გამოუგზავ-
 ნა ჯარი და უფროსად გამოატანა ჯარს გრიგოლ შასვეინი. შასე-
 ვინმა დასჯობნა შავკალა, რომელიც გაიქცა მთებში თავის დასაცველად.
 ანდრია სვოროსტინისმა ჭკონდა ნაბძანები შეეთავებინა დაზერობა
 დიდისტის მარხისა; აქ უნდა შეერთებულიყო ქართველების ჯართან და
 აეღო ამ მარხის სატასტრა ქალაქი თარქვი, ალექსანდრეს შვიდის, გი-
 ორგის სიმამრის, სხვა დადესტნის მფლობელის, მისაცემად; მაგრამ
 აქ სვოროსტინის არ დაჰხვდა არც კახეთის ჯარი, არც ალექსან-
 დრეს მსახლი. სვოროსტინისმა ტუილად დაწყო ღოდინი
 ამათ; რუსის საზღვაო რამდენიც ხანი გადიოდა, იმდენი უფრო და
 უფრო სუსტებოდა და ჭკობნობდა თავის გამოუსყლელ მდგომარეო-
 ბას. — საქმე, რომ გაუჭირდა ამას უნდოდა თარქვი აეოხრებინა და მს-
 წრათვლად ვაბრუნებულიყო თარქვის ცისეში, რომ ჯარი გადაერჩინათ 1).
 ხაძი ათასი კაცი მეტი დაიღუპა. — რასაკვირველია ეს ამბავი ძრვიელ
 ეწიხებოდა თევდორე იოანნეს ძეს და როდესაც იმან თავისი გან-
 ცვიფრება გამოუცხადა ალექსანდრეს, მაშინ ამან თავის მართლებს და-
 იწყო იმით, რომ კახეთის ჯარი მთებს ვერ გადაატანდა; მაგრამ
 თევდორემ ამაზე უპასუხა: «თუ თული შავკალა ზოულაბს გზას კა-
 ხეთში გადმოხველად, თქვენ ჯარსაც შეეძლო გამოეძებნა გზა შავ-

1) ნახე «Исторія русскаго войсартва».

კლის ქვეყანაში გადასვლელად. 1) თეოდორე იოანეს ძეს ან შეუტ-
ვლია თავისი პოლიტიკა არც ამ შემთხვევით და არც იმიტ, რომ ალე-
ქსანდრემ უარი უთხრა სარჯის მიცემას რუსების ელჩებს: «საზინა
გალარბებულა ესლა ჩემი ქალის გათხოვებით, რომელიც თავადმა და-
დიანმა შეირთო და ბევრი სახეუქების გაღებით, რომლებსაც წამ და
უწამ მოხვევენ მამაჭდიანების მეუკები».

შეიძლება გვკითხონ: ამ გვარი ფაქტები ან ამტკიცებენ შანაბას-
სის სიტყვებს? «ალექსანდრე ატუეებს რუსეთს, მამყად მიდგება მე
და ჩუმიდ სარჯს აძლევს სულთანს». ანა. ეს ფაქტები სრულებით
ან ამტკიცებენ შანაბასის სიტყვებს. ეს ფაქტები დაჭბადეს
იმისთანა გარემოებაებმა, რომლების წინ ან შექმლა წასულ-
იყო ალექსანდრე. ეს ორ-ცეცსლ შუა იყო. ამისი ნება ყოფილობითი
მიმართვა თეოდორე იოანეს ძისადმი შემწეობის სათხოვნელად ცხადად
ამტკიცებს, რომ რუსების მიფლობელობას რჩეულობდა მინამ ოსმალე-
ბისას და სზარსკლებისას. ამას წინა პირველად დიდი იმედი ჰქონდა
რუსეთსე, როგორც შემოთ ვსთქვით, მაგრამ ეს იმედი, რამდენიც
სანი გადიოდა, იმდენი უფრო და უფრო უკან-უკან მიდიოდა და ჰკა-
რგავდა თავის ძალას. ალექსანდრე ბოლოდროს ჰსედავდა, რომ რუ-
სეთს ანუ ან შეუძლიან, ანუ კიდევ ან უნდა გამოგზავნა საკმა ვა-
რისა კასეთში და ამისთვის დაიწყო გულის აურა მასსე; ან იხსნიდა
კისრადგან რუსეთის სარჯის მძლეკელის სასელს, რადგანაც სულთანა
და გულის მიელტოდა დასწლოებას თავის თანამორწმუნე სალსთან,
მაგრამ არც სულთანს ეუბნეოდა სარჯის მიცემის უარს, რადგანაც
ემინოდა, რომ მას ან ებოგნა მიწესი და ან შექსეოდა კასეთს ასა-
ლსრებად. ჩემის აზრით, ვინც კარგა ჩაგვირდება მეფე ალექსანდრეს
გარემოებას, ის თავის დღეში ან დაუწყებს ძაკებას მას იმაში, რომ
კითომ ალექსანდრეს რუსეთი ეტყუებინოს.

თუძრა შანაბასს საამურად ანა ჰქონდა რუსეთის და საქართვე-

1) ნასე «Исторія Русскаго государства».

თის ტასტზე იჯდა, დიდ ხანს ან ათხუთას ეუზი ამ ქართველების ელჩების მწარე სიტყვებს და აგონებდა მათ თავის დასწავლავებულ გაცემის პირობით თავადი სეოკრესტინინის საქმეს. ბოლოს დროს შემოსედა წყალბის თვალთ თავის თანა მოწმუნეებს და გასდა თანხა მათთვის შემწეობის მიცემისა. ამ აზრისთვის გამოგზავნა 1601 წ. კასეთში ორი თავისი მოხელე (сановники) გაცემის ნაშრომის და ლეონტიევი. ამით აღვიღებოდა უნდა გავით ყველა გარემოებაები და თერგის ვაეკოდებთან, ანუ სარდალებთან, მოკლავანაგნათ იმასე, თუ რა ძალა იქნება სეოკრესტინინის დასწავლავად.

მაგრამ საუბედუროდ ამ დროს კასეთის ტასტზე მოხდა ცვლილება. ალექსანდრეს ზეგდა ოთხი ვაჟი შვილი: ირაკლი, დავით, გიორგი და კოსტანტინე (1). პირველი მათგანი სტამბოლში გაიქცა სულთანთან, უკანასკნელი ამანათად იღო სპარსეთში; დავით და გიორგი კი შინ სტეხნენ. 1601 წ. მეფე ალექსანდრე 2-რე შვიქნა მძიმე ავადმყოფი. ამით ისრტულა დავითმა და ავიდა თავის მამის ტასტზე. მეფე განთავისუფლდა ავადმყოფობიდან; მაგრამ შვილს ან უნდა დაეპრუნებინა მამისთვის სემწიფობა—გარდა ამისა, დავითმა დასრცა ალექსანდრეს ყველა დასწავლავებული გაცემი. ამგვარი უსამართლობა ან შერჩა დავითს. ამან იმეფა სულ 11-ი თვე, როგორც ამბავს ბრახსე თავის თხულებში. ამან უეცარ და სტანჯველ ავადმყოფობაში დაღია სული და კასეთის ტასტზე ავიდა ისევ ალექსანდრე 2-რე.

როდესაც რუსების ელჩები მიბრუნდნენ უკან 1603 წ. ეს ამბავი დაწვრილებით გარდასცეს ბოჩის გოდუნოვს და ამას ისიც მიუმატეს, რომ თემც ახლა კასეთში ისევ ალექსანდრე მეფობს, მაგ-

---

1) ნახე «ცხროგება თეიმურაზ პირველისა, აღწერილი ლექსად მეფე არჩილისაგან». 3 გვერდი.

რამდენიმე დღისა არ არის თქვენი წყალობისა, რადგანაც სულთანის ერთგული მონაა. ამ უკანასკნისიელმა ტყვეებმა ძალიან განცუცსლეს რუსეთის მეფე ბორის გოდუნოვს, არ უნდოდა მიეღო ასალი ელჩი არსიმიანდრიტი კირილე, რომელიც რუსების ელჩებს თან მიწვევა გასეთიღვან; მაგრამ მოსუცმა გონივრულად დაუმტკიცა, რომ ნაშნოვინმა და ლეონტიევმა ცილი დასწამეს მეფე ალექსანდრე 2-რეს და ურჩივა ბარის გოდუნოვის ნამდვილი შეერთებისათვის საქართველოსი რუსეთთან, აშენება მაგარი ქვის ციხეებისა ერთი თარქში, მეორე თუ-სულევში და მესამე ბანოვის წყლის შირსე. ამევე მოსუცმა ვრცლად უაშნო ბორის გოდუნოვს ყოველი იყერი, რაც კი მოსდა ალექსანდრეს ავად-ყოფობის დროს.

ბორის გოდუნოვმა ამიერიხა ორი წარჩინებული სარდალი ივანე ბუტურლინი და ზლეშხევეი და გამოგზავნა საქართველოსკენ. ამათ უნდა ყაზანიდგან და ასტრახანიდგან წამოესნათ ჯარები, შეერთებულიყვნენ თურგის სარდლებთან და აქ დაეწეოთ ლოდინი მეფე ალექსანდრე 2-ეს ჯარისთვის, რომლის გამოგზავნასაც იფიცით დაწმირდა ბორისს გოდუნოვს არსიმიანდრიტი კირილე. რუსისს სარდლები რეგორც ნაბრძანები ქმნდათ, ისე მოიქცენ; მაგრამ თურქში კი გასეთის ჯარი არსად იყო. ლოდინით, რომ ამათ არაქათი გამოეღათ, ადგნე და გასეთის მეფეს კაცი გამოეგზავნეს ჯარის სათხოვნელად, რომ შტრების ხელიდგან გამოესნათ მთები; მაგრამ მეფე ალექსანდრე ამ დროს აღარ იყო ქვეყანასე. ეს მოაკვდა წუთი სოფელს მისგლამოსგლამოს რუსეთის მეფესთან.

ბორის გოდუნოვმა სარდლები რომ გავზავნა კასპიის ზღვის შირების დასამორჩილებლად, დასაჭერათ, ამ დროს, 1604 წელში, დაბრუნების ნება მისცა არსიმიანდრიტ კირილეს და თან გაყოლა გასეთში აზნაურის მისიელ ცატიშხევი. ამის საქართველოში გავზავნის აზრის ის იყო, რომ ალექსანდრესთვის წამოერთმია ქალაღლი იმასე, რომ ის

იქნებოდა თავის შვილებით და სამეფოთი ერთგული ქვეშევრდომი
 რუსეთის მეფისა; გარდა ამისა, ბოროსას შინაური საქმეც როგორმე
 გაერიგებინა, რაზედაც ქვემოთ ვრცლად მოვილაშაშრებ. — ამ ელჩს
 ალექსანდრე 2-ის ან დასვდა კასეთში. ეს იყო მაშინ შაჰ-აბასთან,
 რომელმაც დაიბარა თავისთან და სრულებით ან დაერბოდა იმს, რომ
 მეფე ალექსანდრე იყო ბოროს გოდუნოვის მფარველობის ქვეშ. მეფის
 შვილმა გიორგიმ კარგათ მიიღო რუსეთის ელჩი ცატიშვილი; ქუბა გიორგი
 ამბობდა ცატიშვილის წინ მოსვლის მეფის მძლავრობაზე და აღწერდა
 მაშინდელი გარემოებების საშინელებას საქართველოსათვის. აი
 რას ეუბნებოდა ცატიშვილი. «ივერია თავის დღეში ან ყოფილა
 ამისთანა საშინელ უბედურებაში; სულთანის და შაჰის ხანჯალ ქვეშ
 ვართ. ორივეს სურთ ჩვენი სისხლის დაღვრა. რუსეთს მივერთო ჩვენ
 თავებით და რუსეთი სიტყვით ნუ კი გვივარავს, არამედ საქმით და-
 კვიფაროს! დაგვიანების დრო ან არის ესლა; მალე აქ არავინ იქ-
 ნება, რომ ვვარსე დაიფიცოს რუსეთის მეფის ერდგულებისათვის.
 ოსმალები, სპარსელები ძალით გვივარდებიან მამულში და თქვენ
 გთხოვთ ყველანი შემწეობას. სამ ქსელავ საქართველოს, ამის
 მთა-ბარს, სკობებს: აქ რა გარე ცისე დასდგათ და შემოიყვანათ
 რუსეთის ჯარი, მაშინ მტრები სრულებით ველაფერს იქმანენ, აღარ
 ჩვენ შეუშინდებით სულთანს და შაჰს.» ეს სიტყვები ცხადად ამბო-
 ბენ. თუ რა უბედურ მდგომარეობაში ყოფილა მაშინ კასეთი, ოს-
 მალების და სპარსელების ლტოლვილება მისდაში, რომ კასეთი აკო-
 რებით, ხალხისაბისათვის მოეკლათ, გულს უკოდავდა ალექსანდრეს
 შვილს გიორგის და ძალას ატანდა მას ცხარე ცრემლი ელვარა რუ-
 სების ელჩისწინ, რომელსედაც დიდი იმედი ქონდა მაშინ საქართვე-
 ლოს.

ცატიშვილი ისევე კასეთში იყო, რომ გიორგიმ შეიტყო ოსმა-
 ლების გამოლაშქრება წაგეშე. ამან სთხოვა რუსეთის ელჩს სალ-

დათები მტრების მოსაგებებლად, ანუ ვასულის გასაცემად; მაგრამ დიდ ხანს ტატიშჩევი ეჭვში იყო და არ უსრულებდა გიორგის თხოვნას, რადგან ემანდა, რომ ბოჩის გოდუნოვის ნების დაურთველად რძი არ გამოცხადებინა სულთანისთვის. რომ აღარ და აღარ მოეშვა გიორგი, ტატიშჩევს, ადგა, ბოლოდროს, და მისცა ორმოცი ხაჯდათი, რომლებიც შეუერთდნენ ექვსი ათას ქართველების მხედრებს, თავის ასის თავით მისიელ სემოვსკით.

7-ს ოკტომბერს 1604-წ. გიორგი ამ მცირე ჯარით შეება ოსმალების ურიცხვ ჯარსა. ძალის მამაცურად იომა გიორგიმ და თავის მამაცობით დასჯობნა მტერი. ამის გამაჯვებას ის შემთხვევა შეეწია, რომ ოსმალებმა შენიშეს რუსების ხაჯდათები ჩვენ ჯარში და იმათ ეგონათ, რომ დიდი ჯარი იყო იქ რუსისა და ამისთვის შემინდნენ და უკან ჰქნეს ზარი. ამით ისარგებლა გიორგიმ და სულ მტრუტა აადინა იმათ. ისე მამაცურად ომობდნენ ამ დღეს ქართველები, რომ ეგონებოდა კაცს საქართველოს დაუბრუნდა დრო დავით აღმაშენებლისა და თამარ მეფისა. ვასუშტი ამბობს, რომ ამ დღეს ქართველებმა ბევრი დაიჭირეს ტყვედ ოსმალებთან. — მეორე დღეს შემოესვენენ ვასეთს კუმუსები და ამათაც თავი და ზარი დასტკოთა გიორგიმ.

შემდგომ შემოსენებულის მტრების დამარცხებისა გიორგიმ თავის შვილითურთ იასეთი, თავის მამის ალექსანდრეს მაგივრად, დაიფიცა ჯვარზე, რომ ერთგული იქნება რუსეთის მეფის ბოჩის გოდუნოვისა. დიდი ხანი არ გამოსულა შემდეგ ამ პრეტენსისა, რომელიც შესრულებულიყო ალაკერდის სობოროში, რომ ალექსანდრე 2 თავის შვილითურთ კონსტანტინეთი, რომელიც გამაჯმადიანდა ისხადაწში, მობრუნდა სპანსეთიდან. ეს ამბავი მოხდა 1605-წელში, 8 მარტსა.

სპანსელებს გულს უსეთადა ალექსანდრეს 2-ის კავშირი ოსმალებთან და უმეტესად რუსეთთან და ამისთვის მოინაზრეს ქრისტიანო-

ბის გაქრობა საქართველოში და ამის სამუდამოდ შეერთება თავიანთ ქვეყანასთან. შაჰ-აბბასმა ეს აზრი ჩაიდო თავში და ცდილობდა ნამდვილად ამის აღსრულებას. ამან უბძანა კონსტანტინეს, რომელსაც ძველში და რბილში ჰქონდა გამკვიდრი მკვამდიანობა და სძულდა ქრისტიანობა, გაეყოფო თავის მამას ალექსანდრეს, მოეკლა ეს და თავის ძმას გიორგი, ასულიყო თვითონ მამის ტახტზე და მკვამდიანობის გავრცელებით გასეთში მოეპოვნა სიყვარული და მოვარულობა შაჰ-აბბასთან. მეფე ალექსანდრე II-ს ვერ აეღო აზრი ამ მომავალ საქმეს. შაჰ-აბბასმა, თვინიერ ნახსენებ ჩუმი ბრძანებისა, მისცა კონსტანტინეს ოფიციალური ბრძანება, რომ ამან მოეკრიბა გასეთში ჯარი, ქუდზე კაცი გამოეყვანა ყველა სახლიდან და წასულიყო შემასიაში; რაი ათასი თავის კარგი მსედრები, რამდენიმე ხანი და თავადი გამოყოფა თან შაჰ-აბბასმა. მართლაც ალექსანდრეს ასე ეგონა, რომ კონსტანტინეს ჰქონდა ბრძანება შემასიაში წასვლისა და სრულებით ან მოსდოდა აზრად, რომ მის შვილს ცუდი რამ მავნებელი საქმე ედებოდა გუელში როგორც გასეთისათვის, ისე მისი მეფისათვის. საქართველოს მკვებელი აზრი შეუტყო კონსტანტინეს რუსეთის ელჩმა ტატიშჩევმა, რომელიც აფთხილებდა ალექსანდრეს და გიორგის. ეს ელჩები ამათ ასე ეუბნებოდა: «სპარსეთის ჯარი გასეთისთვის უფრო საშიშია, მინამ ოსმალებისთვის; კონსტანტინემ თუ გი ქრისტიანობას უღალატა, შეუძლიან უღალატოს თავის მამას და ძმასაც» 1). თუმცა ბოლოდროს თვითონ ქართველებიც მისკდნენ, თუ რა ეწადა კონსტანტინეს; მაგრამ უბედურები ვერ ჰბედავდნენ გამოეყოფათ თავიანთ იტყვეულებას, რომ რა არის უფრო ან გაერისსებინათ შაჰ-აბბასი და სმამ ამოუღებელი შეკრბეს ჯარი და გადასცეს კაცის-მკვლელს.—ტატიშჩევის სიტყვები

1) ნახე თეიმურაზ 1-ლის ცნობრება, დაწერილი მეფე აწილი საგან—გვერდი 4 სე.

ასრულდნენ: მეოთხე დღეს შემდეგ ალექსანდრე II-მ სწარსეთიდაცა მოხვლინა, სწორედ მარტის 12-ს, კონსტანტინემ, რომელსაც სიყვარული თავის მშობლებისადმი და ძმებისადმი სრულებით განცილებული ქჷმნდა, აუშალა თავის მამას და ძმას სწარსეთის ვარი, დაჩქარა ისინი და მათი ერთგული რუსთავის არსიუბისკობაჲნი. ავიდა თვით ტასტსე და შეერთო ცოლად თავის რძალი, თავის ძმის დავითის ქჷრვი, ქეთევან. ამ სახით გამაჷმადიანებული კონსტანტინე ავიდა მართლმადიდებლების ტასტსე. — დიდი უბედურება მოელოდა კასეთს. მთელი მხარე შეიძრა ამ საშინელ მოქმედებისგან. კასეთის თავად-აწსაურობამ დასაოფლავა თუ არა მეფე ალექსანდრე II-ე და მისი შვილი გიორგი ალავერდის ტაძარში, მოეცაჷა გამაჷმადიანებულ მეფე კონსტანტინეს, რომელიც სავითაც უნდოდით სწარსულებს, იქით მიჷწავდათ. გულ-გასეთქილი ხალხის ნუგეში იყო მოლოდ ტატიშჩევი, მნასკელი ამ საშინელი შემთხვევებისა; მოლოდ ეს უმაგრებდა გულს დაობლებულ ხალხს და ელაზარაკებოდა ასად მეფეს, რომელიც უმტკიცებდა მას, რომ «შაჷის ამაში არა ვითარი მონაწილეობა არ აქვს; მამა ჩემი გასდა მსხვერმლი შვილების უთანხმობისა; ეს უბედურება ფრიად ჩვეულებრივი საქმეა ჩვენ სამშობლოშიო. — თვითონ ალექსანდრემ მოკლა მამა და ძმა, მეც ეს საქმე ჩავიძინე, მაგრამ არ ვიცი ქვეყნის საკეთილოდ, თუ მის საუბედუროდო». — 1)

ამ სიტყვებს ესეც დაუმტა: «ჩემ სიტყვებს მანც არ გავტყუდამ და მოვინაკებ რუსეთის მეფის წყალობას». ამ სიტყვებზე ტატიშჩევა ზირდა ზირ უთხრა, რომ ის რუსეთის მეფის წყალობას

1) როგორც ხანს კონსტანტინეს სიტყვებიდგან, ალექსანდრეს მოუკლავს თავისი მამა ლევანი; თუ რამდენად ეს მართალია ეგ არ ვიცი, რადგანაც ჩვენი მეძატინეები ამაზე არან ამბობენ და ლევანის სიკვდილზედ სხვა ხაზად გვეუბნებიან.

ტყუილად ელის, და გამოუცხნდა, რომ კასეთის მეფე მხალად მართლ-
მადიდებელი უნდა იყოს. აი ამ სიტყვებით გამოეთხოვა კასეთს ტა-
ტიშქვი და გამგზავრდა ქართლისაკენ. მაშინ იქ შეიფობდა სიმონ 1-ის
შვილი გიორგი X-თე 1).

ტატიშქვის მოსვლის აზრი საქართველოში სხვათა შორის,
როგორც ზემოდ შევნიშნე, ის იყო, რომ ამას უნდა მოეძებნა სხვა-
ტარძლო და სასიძო ბერის გოდუნოვის შვილებისათვის. ქსენიას-
თვის საქმე და თეოდორესთვის საცოლო. 2) როდესაც ქართველ-
ბის ელხი გირილე იყო ძლავოში, ამან ქება სთქვა მოსკოვის კარის
გაცემთან ბატონი შვილის თეიმურაზის სილამაზისა და ქართლის მე-
ფის გიორგის ქალისა—ელენესი. ეს ამბავი გაიგო ბერის გოდუნო-
ვმა და ამისთვის ტატიშქვს უბძანა ენასა ესენი. რადგანაც ამ ელხმა
თეიმურაზი ვერ ნასა, რომელიც ამ უამს ამანათად იყო სხარსეთში,
ამისათვის უფრო წავიდა ქართლში, რომ რა არის ელენე მინც ენასა
და იქნება სასიძოც იქ ემოვა ვინმე. ამ უამად ქართლი არ იყო იმ
ცუდ მდგომარეობაში, რა მდგომარეობაში და სიღარიბეშიც იყო კა-
სეთი, და არც ისე ჭეუდა ჩამოკიდებული ოსმალები და ფიზილბაშები,
როგორც ჭეუდა კასეთს.—მეფე გიორგი X-ეს ჭეუდა თავისი მო-
სარჯენი სანები; მრავალი კარის გაცემი და ეპისკოპოსები. ტატიშ-
ქვის სიტყვებიდან ცხადად სჩანს, რომ ქართლი იმ დროს უკეთეს
მდგომარეობაში ყოფილა, მინამ კასეთი. ამ მეფემ ძრიელ კარგად
მიიღო რუსეთის ელხი და საამოვნებით მოიხმინა შემდეგი წინა-და-
დების ტატიშქვისა: ზირველი წინა-დადება მდგომარეობდა იმაში,
რომ გიორგი შესულყო რუსეთის მოვარეულობას ქვეშ; მეორე—იმა-

---

1) ნახე «Исторія Карамзина II-ой томъ, 1 сл. 40 ст.
2) ნახე «Грузія и Армения», сочинение Муравьева, часть
1-я, 169 ст.

ში, რომ მას გაეყოლებინა ტატიშჩევისთვის თავისი ქალი ელენე და თავისი ნათესავი ასლგაზდა თავადი ხოსრო. შირველი წინადადება ანუ თხოვნა სრულებით მიიღო მეფე გიორგი X-ემ; ამან მისცა ფიცი ბორის გოდუეკოს, რომ იქნება შვილითურთ მისი ერგული; ამასთან თავისი სამეფო მისცა მას მფარველობას ქვეშ. ხალხი რაც შეეხება მეორე წინადადებას, ესეც აასრულა ამ ნაიზად. ტატიშჩეკს ვაატანა თავისი ნათესავი ხოსრო, რომელიც მამინ 22 წლისა იყო; თავისი ქალი კი ელენე დაიჭირა მეორედ ელჩების მოსკლადმდის რუსეთიდან. — ტატიშჩეკმა შიიტყო, რომ რუსებმა დაკარგეს შვიდი ათასმდინი სალდათი და მოაკლდნენ დაღესტანს; დასტოვა ხოსროც სონინის მზრამში, (сонской) რადგანაც უშინოდა გზაზე სივითის შემოსევისა და მარტო თვითონ გამგზავნა თავის სამშობლოში.

ამ ნაიზად შემდგარმა საქმემ უკან დაიწია და ბოლოს დროს სრულებითაც ჩაითუშა ეს ბორის გოდონოვის უეტარი სიკვდილით. ტატიშჩევი მოვიდა მოსკოვში ცრუ-დიმიტრი 1-ის მეფობის დროს, 5 ნოემბერს, 1605-წ. 1)

ამ სახით გამაჭმადინებულის კონსტანტინეს კახეთის ტახტზე ასვლამ, ბორის გოდონოვის უეტარ სიტოცხლის მოკვებამ და კიდევ ქართლის მეფის გიორგი X-ის სიკვდილმა, რომელიც შაჰ-აბასმა მოაწამლინა, დროებით შეაყენეს რუსეთსა და საქართველოს შორის მისკლად-მოსკლად. 2)

1) ნახე «Исторія Русскаго Государства» томъ II-ой 42 ст., дополнение къ оному 29.

2) ვახუშტი სწერს, რომ ვითომ გიორგი მომკვდარიეკვს 1603-წ; მაგრამ როგორც სჩანს ამ გიორგის მიწერილი წიგნიდან გოდონოვისადმი და იქიდან, რომ გიორგი მოვიდა ერკენის ადების შემდეგ, რომელიც მოხდა 1604-წ, ეს მოკვდა 1605-წ; ამ სახით ვახუშტს შეჭმლია წელთ აღწერა. ბროსსეც ჩვენი აზრისსა ამ საგანზე.—

(შემდეგი იქნება).

***

უფსკრული ღრმა, სსშინელი
გაზრდაშლილა ქვეყანაზედ!
სულუგულანი შიგ ტვივიან
ვინც კი მიდის მის ნაპირზედ.

რამ მიხვიდეთ ყური უბოლო —
მუდამ ისმის შიგ გოდება!
ზოგი თმისა სულით იბღვინის,
ზოგი ეიწამაღა ღებებს;

ზოგს აულია სულელები
მაღლა დმერთს ეკედრებიან,
ზოგი მრისსანუ კლდეებთან
ბრძოლაში იხრებებიან;

ზოგნი ფოფსკენ სინ კლდეებზედ,
ამოსულა მოსსურებიათ,
მაგრამ სსწელებს აქამოდღეც
გერაფერი სსშელებიათ.

მაინც კიდევ სულს აწ ჭკარგვენ
«იქედი» თან იძახიან...
ქვემოთ კი მათი მოძმენი
უმიედლოთა კედებიან.

ნ. ლომოური.

1871 წ. 17 იანვარს.
თბილისი

სკანარელი

ახუ

ქმარი რომელსაც ზეონია ცოლი ძალაგუბანა.

კომედიის ერთ მოქმედებად.

1660 წ. ზარიში.

თსუელ. ძალიერისა.

თარგმნილი ფრანციტულით ელენე ყიფიანისაგან.

მოქმედი შიშნი:

- გიორგი—ზარყის მოქალაქე
- ცელია—იმისი ქალი
- ლედი—ცელის საუკარელი
- ტენე—ლედის მსახური
- სგანარელი — ზარყის მოქალაქე, რომელსაც ჰგონია ცელი მღა-
ლატობსო
- ბისი ცელი
- ვილბროკენი—გაღვიძის მამა
- მოასლე—ცელისი
- ნათესავი—სგანარელის ცელისა.

საქართველოს ბიბლიოთეკის კოლექციის ნაწილი

გამოსულა I.

გიორგი, გელა და მისი მოახლე.

გელა გამოდის ტირილით და მამა თან მოხდევს.

გელა.

აჰ! ნუ წახ დროს ნუ იფიქრებთ, რომ ჩემი გული მაგას ეთან-
სმოს.

გიორგი.

წახ ჰბოდავ მინდა! ზატარა უგმოსო! ჩემი გარდაწვევტილებს
შენ შემოსლევინო გინდა? მე არ უნდა მქონდეს უფლება შენზედ?
და სულელური მიზეზით, შენმა ტვინმა უნდა გაასწოროს აქ მამის
ანგარიში? დომელს აქვს ჩვენში ნება ბძანებისა? შენის ფიქრით რომ
მელს უფრო შეუძლია ჩვენში აწიროს, შენა თუ მე, სულელა, რაც
შენთვის სამჯობინარია? გამოგონე შენ ეი! ფრთხილად იყავი, ამასე
მეტად არ შემსურს, თორემ ჩემ მარჯვენა ხელს ისევ ის დონე
აქვს თუ არა, ადვილად შეიტყობ. შენი საქმე ის არის, ბუტია ქალ-
ბატონო, უბრანჭკვლად განყვე ვისაც გაძლევენ. მე ვერ არ ვიცი რა
ხსიათისა არისო, ამას ბძანებ,—და უწინ ეს გინდა შეიტყო, მო-
გწონება თუ არა? მე ის შევიტყე, რომ დიდი მამული დარჩენიანო,
სხვა რაღა უნდა მკითხებოდეს ვითამ? ვითამ ამ საქმროს ექვსი ათა-
ნი თუმანი ნაღდი ფული აქვს,—სხვა რაღა უნდა აკლდეს, ნეტავი

შემატყობინა, რომ ღირსი იუოს შენი სიყვარულისა! წადი იქითა!
რაც უნდა იუოს ამდენი ფულის ზატონი ისეთი საქმრთა, რომ
უკეთესი სისძარშიაც ვერ სხდა ჴნახს.—

ცელია.

აჲ! რჲ!

გიორგი.

აჲ! რჲ! რას ჴნიშნავს ეგა? ჴხედავთ რა მშვენივრად ოხრავს აჲ!
ეჲ! თუ გავაგრძობ ამითხელ ამიტანა—მე გამდურებთ რჲ—სა მშვენი-
ვრად! აი, აი, მაგინი ნაყოფი, რომ დღე და დამე სულ რომანების
კითხვაში სარ. შენი თავი არის გავსილი კველურებით და ლელი
უფრო სშირად გავრანდებს დმერთსედ. ცუნსლში ჩაძიფრე, ავ წვეუ-
ლი წიგნები, რომელიც უოკელთვის ტვისს უფუტქებენ ამდენ ემაწვილ
ქალებს. წამიკითხე როგორც საჭარბა, ცარციელი ტუეილების მაგიე-
რად, ზიბრავის ლექსები, ტაბლეთის მოძღვრება მათე მრჩეველისა!
თსხულებს არის ქების ღირსი და გავსილი მშვენიერი ლექსებით, რა-
მელიც სეზინად დაისწავლებს. ცოდვილთ გზად დასყენებელი არის
კიდევ კარგი; ამ წიგნიდან სწავლობენ მოკლე ხანში კარგ ცნობრებას
და თუ წავითხე ეს საუკეთესო საკითხავი—ცოტა უფრო კარგად
გეცოდინებს მაშინ ჩემი სიყვარული.

ცელია.

რა! თქვენ გინდათ მაშ, ჩემო მამკ, რომ მე დავივიწყო ლე-
ლის მტკიცე მეგობრობა? დამნაძვე ვიქნები უთქვენოთ რომ საქმე
დავიჭირო, მაგრამ ამ გზასედ—თვითან თქვენ დამაყენეთ.

გიორგი.

ის სულ უნდა საზარბიელო ყოფილიყო, —სკვავ განნდა ახლა, რა-
მელიც შეძლებით იმას ძალიან შორს აყენებს. ლელი ძალიან მოხდე-
ნალია, მაგრამ იცოდე, რომ არა არის რა და არც არა აქვს რა,
რომ თავის თავს გამოადგოს. რაც უნდა გონჯი იუოს კაცს ოქრო

სგანარელი

ამშენიერებს და უიმასოდ სულ არ იქნება რა და საქმესაც ვერაინ წაიყვანს კარგად. ვალები, როგორც მე მგონია, არ მოგწონს შენ! მაგრამ თუ სეკარელი არ არის, ქმად მაინც ივარგებს და მანც. რამდენათც შეითვისებს ქმარი ცოლს ბევრმა სულ არ იცის და სძირად მოხდება, რომ ქორწილს შეუდგება სიყვარული. ან მე რაღას რჩევაში ვარ, სადაც რომ ნება მაქვს ბრძანებისა. კმაზა, მე გიუბნები, შენი წინააღიდეგობა აღარა ვნახო და შენი სულელური ღაზარაკი აღარ გავიგონო.—ეს სასიძო უნდა მოვიდეს შენს სასასკად ამ საღამოზედ, ვერ კარგად ხე მიიღეს! თუ ვარსკვლავნილი დაგინახე იმასთან, მე შენ..... მეტს აღარ ვიტყვი.

გამოსვლა II.

ცოლია და მისი მოახლე.

მოახლე.

როგორა! თქვენ ცივს უნან აშირეთ, სადაც სხვას უკვლას სიხარული შეუდგებოდა? ცოლად გთხოვლობენ და პასუხს ვი ცრემლებით აძლევთ, და ერთი «ჭოს» სინახით გამოთქმან აგრე აგვიანებთ.— ვაი ჩემი ბრალი, რომ მე არავინა მთხოვლობს, მაგდენს ვი არ შევიხვეწინებდი. დაიჯერეთ რომ მაგ ჭოს ერთსულ ვი არა, თუნდა თორმეტ-ჯერაც ვიტეოდა! თქვენი პატარა ძმის რატატი, გაკვეთილს რომ ახეპარებინებს სოღმე, ტყუილს ვი არ ამბობს, ქვეყნიერებაზედ რომ ღაზარაკობს, დედალი და სურთ ერთიაო, მშენიერებად იზრდება მინამ სეს ავრავსო და სულ არაფრად კარგა როცა ცალკეაო; ამისთანა მართალი არა არის რა, ჩემო ქალბატონო, და მეც საბრალთბელს ჩემს თავზედაც გამომივდა. დემეტრე განუსკინოს ჩემს საწყლას შარტინეს; როცა ცოცხალი იყო მე ახველოვნის პირის ხასე მქონდა,

მსუქანი ვიყავი, თვალები და გული სულ მიცინოდა;—ასლა კი ჩემს მტირალას ნათლი-დედას ვგვიყავ. —იმ ბედნიერ დროს, ელვასავით რომ გაქრას ჩემთვის, შუა ზამთარში უცნაურად ვიწვებოდი და ასლა კი შუა ზაფხულში საიციოთა ვჭკანგალები; ბოლოს იმისთანა არა არის რა, დამიჯერეთ ქალებტონო, როგორც ქმარი გვირდით იმისთვის მანც, რომ ღვთის წყალობა გითხრას როცა ცხვირს და-გატემინებს.

ცელია.

როგორ შეგიძლიან მირჩიო სხვა ვიღაც შევიერთო და ლელი კი აღარა?

მოანსლე.

თქვენი ლელიც სულელი ყოფილა, თუ დამიჯერებთ, რომ აქამდინს ხადაც მკზავრობაში არის, და ამდენ ხანს იმისი მოუხსლელობის მიხედა უკან დაწევა კი არა იყო რა?

ცელია.

აჲ! ნუ შემეწუხებ ამ უსამაოვნო ლაპარაკით და ეს იმისი ხასე გახინჯე, თითქო სამარადისო ტრთიანლებს მეფიცებოდეს; გულითა მწამს და მჯერა, რომ ჩემი მეგობრობა მკვიდრათა აქვს გულში დანერგვილი.

მოანსლე.

ეკ მართალია, რომ მაგისი პირისხასე სიყვარულს გამოსთქვამს და თქვენც კი გულით უნდა გიყვარდეთ.

ცელია.

მაგრამ მანც უნდა.... აჲ! მიშედე. (ხელიდან ჭკარდებს ლელის სურათი).

მოანსლე.

ქალებტონო, რა დაგემაწათ.... აჲ, ღმერთო.... კვდება... გვიშედე, გვიშედე.

გამოსულა III.

იგინივე და სგანარელი.

სგანარელი.

რად, რა იყო? აი აქა ვარ!

ძიასლე.

ქალბატონი მიკვდებს.

სგანარელი.

რად? ეგ იყო სხვა არაფერი? ქვეყანა დაინგრა მეოქვი ისე ჭევი-
ოდრი. — აბა ვნახეთ ერთი. — ქალა, რასა იქ? რა დავმართვია?

ძიასლე.

მოვიყვან ვასმე, გვიშეკლავს, შინ შევიტანოთ. (გადის).

გამოსულა IV.

ცელია, სგანარელი და მისი ცოლი.

სგანარელი. (ცელიას გულზედ სელს უსჯამს).

სულ ცივია და არ ვიცი რა ვიფიქრო. აბა ახლა ვნახეთ, სუნ-
თქავს თუ არა; არ ვიცი, მაგრამ სიტუაცსლე კი ეტყობა მგონია.

სგანარელის ცოლი. (ფანჯრიდამ იუყრება).

აჰ! ამას რასა ვსედავ! ჩემი ქმარი ესეკვა; ჩავიდე ერთი, — ძიას-
ლბატონს და ვნახეთ.

სგანარკელი.

თუ ეშველება რამე მალე უნდა უშველოთ. რასაკვირველია, მა-
ლიან დაძაგებს თუ მოკვდა; საიჭიოხ წასვლას დიდი სისულელე არის,
ამიტომ რომ აქ უფრო შეუძლია სიამოვნებით იცოცხლოს. (წაიღებს
ცულის სსსლში და მეორე კაცი ესმარება, რომელიც მოასლემ მოი-
ყვანა.)

გამოსვლა V.

სგანარკელის ცოლი. (მარტო.)

როგორ სსჩქაროდ წასულა აქედამ; იმისმა გაზარვამ მეც გამც-
რეს, მაგრამ იმის ღაღატზე ეჭვი აღარ არის, რაც ჩემის თვლით
დავინახე ისიც ვმარა. რაღათ უნდა მაკვირდეს, რომ ასე გულ-გრი-
ლად ჩრის ჩემთან. სსვისათვის ინახავს, უსვინადისო, თავის აღერსს
და ხეენ ვი გვამარსულეს, — უოკელთვის ასე სხადიან ჩვენი ქმრები: რინაც
ნება აქვთ მალე მოსწეინდებათ სოლმე. ჰირველში იმასე უკეთესი არა
იქნება რა და მეჩე ვი მალე მობეზრდებათ სოლმე ჩვენი მსურვალე
სიყვარული და სსვავან გაქვით რაც საშინაო არის. — როგორ ვწუ-
ვარ, რომ ვანონი ნებას არ ვვამლეკს, რომ ქმარსაც ისე ადვილად
ვატვლიდეთ, როგორც ჰეარსავს; სსვასაც ბეგრს ვიცნობ, რომ ძალიან
ინამებრათ ეს. (სურათის დასწვდება, ცულის რომ დაჩჩა). ეს რაღა
სამკაულია, ნეტავი შემატუობინა; მინანჭაჩი ძალიან მშვენიერია და მსატ-
ვრობა უკეთესი. (სინჯავს).

გამოსვლა VI.

სგანარკელი და მისი ცოლი.

გვეტონა მოკვდაო და ვი არა იყო რა. აღარ უმავს რა, კარვად
არის ასლა. მაგრამ ჩემს ცოლსა ვსედავ!

სგანარელის ცოლი. (ჭკონია, რომ მარტოა არის).

ახს ღმერთო! ეს ვიღასიც სასუა; მერე რა მშუკნიერი კაცისაა და რაგორი ნასატი!!

სგანარელი. (ცალკე ზურგს უკანიდან უსინჯავს).

გნასოთ ერთი რასა ჭინჯავს აგრე? ეს ვიღასიც სასუა, ღმერთმანი, კარგს არას მოასწავებს.

სგანარელის ცოლი. (გერა ჭსედავს ქმარს).

ჩემს სიცოცხლეში ამის უმშუკნიერესი არა მინახავს რა. ამ მსატრობასთან ოქრო სულ აღარა არის რა. (ჭსუნავს). ოხ! რა კარგი სუნია აქვს.

სგანარელი. (ცალკე.)

რაო! ჭკონის! ახლა სადღა წამისვალ.

სგანარელის ცოლი. (ისევე ისე).

აღვიაროთ, რომ მეტად სასაამოვნო უნდა იეოს ამისთანა კაცის აღერსი; საქმე სწორედ გაგვიჭირდებოდა მაშინ! რა იქნებოდა ერთი ამისთანა ქმარი მეოღიყო, ბრეივის და სულელის მაგიერად, რომელღიც.....

სგანარელი. (სურათს სელიდამ სტაცებს).

აჰა, უნამუსო, საყვარელ ქმარს რომ აუშატიურებ. მაშ შენის ანგარიშით, ჩემო ძვირფასო მეუღლე, უფალი თქვენი ქმარი არ არის თქვენი ღირსი, ქალბატონო? ერთი მითხარი რა ეშმაკს ანებებ თავს; რას ეძებ ვითამ უკეთესს? რას ჭბობე ჩემში დასაწუნარს? ეს ტანადობა, ყველას რომ მოსწონს, ეს შირის სასუ, ყველას რომ სატრფოოდ მიანინა და რამდენი კვდება ვიდრე ვინ იცის.—ერთის სიტყვით, ჩემო მშუკნიერო, მაშ გეტყობა იმისთანა ლუკმა არა ვეოფილავარ, რომ

დამჯერებია? და უკეთ გაკლელა, შინაურს სსკმელს გარეული შინა-სამატიც გინდა მიუმატი?

სგანარელი ცოლი.

ეგ სუმირობა თითქმის არ მესმის, და შენ გგონია მაგია-თი.....

სგანარელი.

სსკა მოატყუე, სსკა მოატყუე! აქ სსკამე ცხადია, საბუთი სელში მიჭირავს.

სგან. ცოლი.

ჩემს მოთმინებს ეგლა აკლდა! გამაგონე შენ ეი, ეგ სსკაული აქ მომეცი, თორემ.....

სგანარელი.

თორემ, მე ვიცი როგორც მოგიგონებდი მაგ გიხერს. ის გაცივც რომ ასე მომაგდებინა სელში....

სგანარ. ცოლი.

მერე რათა?

სგანარელი.

აწაფრათა, ჩემო სსკარელი, ჩემო სსკარელის ტუბილო სსკანო; ძალიან შემცდარი ვარ, რომ ასე ვევირი. ჩემს შუბლს მაღლობა ჭმარ-თებს თქვენი სსკარისათვის (ლელის სსკარის სინჯავს). აი ის მშვე-ნიერი შენი სსკარული: რომელთანაც.....

სგან. ცოლი.

რომელთანაც? მერე.

სგანარელი.

რომელთანაც, მე შენ გეუბნები..... ჯავრითა ვსკდები.

სგან. ცოლი. (შუბლივას).

ნეტა რასა ჭბოდავს ეს ლოთი აქა?

სგანარელი.

სგანარელი კარგად გესმის რასაც ვუბნობ, პატრონო ქალბატონო!
სგანარელი ისეთი სასულიეროა, რომ ამის მაგივრად ახლა კორნელიუსი
უნდა დამკრძეკავს ან რქამონილი. ამითი პატრიარქ სომ სულ ამყვარს;
შესტ გი ამ პატრიარქის მაგივრად ან მკვლავს მოგაკვლავს, ან გკრ-
დებს.

სგან. ცოლი.

როგორ მიბედავ მაგებს?

სგანარელი.

შენ როგორ მიბედავ მაგისთანა ეშმაკობას?

სგან. ცოლი.

როგორ თუ ეშმაკობას? სწორეთა სთქვი რასაც ამბობ!

სგანარელი.

აჰ! ეს ლაპარაკად არა ღირს! ერთი ირმის რქა ჩემს შუბლ-
ზედ..... ამასე უკეთესს ვის რას დანახვებს?

სგან. ცოლი.

მაშ გუფს იმიტომ მიკვდავ, რომ მაგიერის გადახდა მაფიქრე-
ბინო და მერე შენვე პამპრუქობ, რომ შენი კაი კაცობა აღარ ვიწვი-
ნო! ეს ასალი მოკონებაა, მაგზა ნუ დაივიწყებ, რომ ჩხუბის ამტესი ის
არის, ვინც ვის აწეენინებს.

სგანარელი.

შენ რომ კაცმა უფრო დაგიგდოს, შენისთანა პატრონანი ქალი
ვილა იქნება.

სგან. ცოლი.

წადი, წადი; შენს გზას დაადექი, შენს საუკვარლებს უაღუფრე!
მაგრამ ეგ სურათი აქ მომეცე მეთქი. (სურათს წაართმევს და გაიქ-
ცება).

და ქალმაც შემატულობისა სიყვარული, რომელსედაც ემყარება ჩემი იმედი.

გამოსულა IX

სგანარელი და ლელი.

სგანარელი (ვერ ჰხედავს ლელის და სურათი უჭირავს).

წავართვი თუ ვერა! ახლა გავსინჯოთ კარგად იმ უყვარების სახე, ჩემის სირცხვილის მიზეზი რომ არის. სწულებით ვერ ვიციხნობ! ლელი (ცაღკე).

დემართო, რასა ვხედავ! თუ ჩემი სურათია, რა უნდა ვიფიქრო! სგანარელი (ლელი ვერ ჰხედავს).

ოჰ, საწყალო სგანარელო! აი რაზედ არის შენი სახელი დამოკიდებული. (ლელის დაინახავს და მეორე მხარეს გადავა).

ლელი (ცაღკე).

დამიფრეთ, ეს ნიშანი არ შეიძლება იმ ხელიდამ იყოს გამოხული, რომელსაც მე მივეცი.

სგანარელი (ცაღკე).

თითით საჩვენებელი უნდა იყო ამას იქით; შიძნს უნდა გამოხოქმიდინენ შენსედ, და ვინც გზაში შემოგხვდება, ცხვირში უნდა გატაკოს ის სირცხვილი, რომელიც შუბლზე შემოგაბეჭდა ერთმა უჯინშო უნამუსო დედაგატმა.

ლელი (ცაღკე).

ხომ არა ვხედავ.

სგანარელი (ცაღკე).

აჰ, მანწალაგ! მაგრათა გაქვს გული თუ ვერა, რომ სიჭახუეკეშივე ამყარე პატივი და ქვეყანაში ქუდი მომხადე? მე რე რა ქმარს? რა-

სგანარელი

შელსაც მშვენიერ კაცებში სთვლიან და რომელსაც ერთი ვიღაც წვე-
ული, თავქარიანი...

ლედი (ცაღკე და უუჩრებს სურათს, სგა-
ნარელს რომ უჭირავს).

შემტდარი აღარა ვარ, სწორედ ჩემი სურათია.

სგანარელი (სურგს უბრუნებს).

საოცარია ეს კაცი.

ლედი (ცაღკე).

ჩემი გაცემა არის გარდამეტებული!

სგანარელი (ცაღკე).

ვინა უნდა იყოს...

ლედი (ცაღკე).

ახლა მივიდე ერთი. (მღლა) შეიძლება ერთი სიტყვა...

სგანარელი (ცაღკე და მშორდება).

ამას რა უნდა ჩემთან?

ლედი.

შეიძლება ვიციოთ რაგორ მოხდა, რომ თქვენს ხელში არის
მბ?

სგანარელი (ცაღკე).

ნეტა რა ვქნა? მაგრამ აქ რაგორღაც... (ხან ლედის და ხან სურ-
ათს უუჩრებს). სწორედ ეს არის ჩემი აღმოფრთხილების მიზეზი. — ამი-
ხი გაკვირება მე აღარ მაკვირებს. ეს სწორედ ჩემი კაცია, და უფრო
ჩემის ცოლისა.

ლედი.

ღვთის გულისხამის, ვიცანა გაქვთ ეგ...

სგანარელი.

ვიცი, ღვთის მადლით, რაც გაწესებთ; ეს სურათი თქვენს
გვანთ; ეს იყო ერთი თქვენის ნაცნობის ხელში; ჩემთვის საიდუმლო

აქ აღარ არის;—მე არ ვიცი მაქვს თუ არა ბედნიერება, რომ თქვენ მიცნობდეთ, მაგრამ, მე გთხოვთ დღეის იქით სული ადრთ არ შეიყობასკად, რომელიც ქმნის მათვის სასწონი არ არის და იფიქროთ, რომ ცალქმრობის შეერთება განანით....

ლედი.

რა! გისგანაც თქვენ ეგა გაქვთ, ის...

სგანარელი (სიტყვას აშკებინებს ლედის).

ის არის ჩემი ცალი, და მე ვარ იმისი ქმარი.

ლედი.

იმისი ქმარი?

სგანარელი.

დიად! იმისი ქმარი, და ქმარი ძალიან დაღონებული, თქვენ იცით მიზეზი, და ეს არის მიუდევარ სასჯავ შეკატეობინო იმის სამშობლას. (გავა).

გამოსულა X.

ლედი (მარტო).

აჰ, ეს რა გავიგონე! სწორედ მართალი მითხრეს, რომ იმის ქმარი ყველაზე უფრო გონჯიანო. რა, ათასი ფიცი რომ არ გამოგონა შენი მცნოური ზირიდან, ამ კაცის ნასვა იკმარებდა, რომ ჩემს გულში შენი სიყვარული დამკვიდრებულიყო, უმადური და რაც უნდა სიკეთე..... მაგრამ, ეს რა შემართება... დაღაღულობით... გულად მიწუსს... მუსლები მკვეთება...

გამოსულა XI.

ლედი და სგანარელის ცოლი.

სგან. ცოლი. (ქგონის, რომ მარტო
არის).

უჩემოდ, ჩემმა მოღალატემ... (ლელის დანასჯეს, რომელსაც
გული უწუსდება). ოჰ, რა გემართებათ?... გული სომ არ გიწუსთ!

ლედი.

რა გემართება არ ვიცი...

სგან. ცოლი.

მეშინია, გული არ შეგიწუსდეთ; შინ შემოდით, მანამ გადაგი-
ვლიდეთ!

ლედი.

ერთს ან ორს წამს....

გამოსულა XII.

სგანარელი და იმის ცოლის ნათესავი.

ცოლის ნათესავი.

მაგისტანსა საქმეს, რომ ქმარი უნდა სწუხდეს, მე დიად თანა-
სმა ვარ, მაგრამ არც აგრე აჩქარება უნდა; და ჩაც მე თქვენგან გავი-
გორე იმისი ამბავი, ნუ იფიქრებთ, ჩემო სიძევ, რომ იმის დანაშაულს
ამტკიცებდეს. მაგისტანსა საქმეს გაბთხილება უნდა, და თუ ძალიან
ბეჯითად არ არის გამოკვლეული, გამოაშკარავება არას დროს არ
ვარგა.

სგანარელი.

მამ თუ სელი სედ არ დაადე, არ დაიჯობენ?

ნათესავი.

მეტი ასირება შეცდომისში შეგვიყვანს. ვინ იცის როგორ ჩაუკარდა სელში ეგ სურათი და ან თითონ მაგ კაცს იცნობს თუ კეპა. კარგად შეიტყუ და თუ სწორედ გამოვიდა როგორც ჭეჭიერობთ, ხირველად ჩვენ დაესჯით მამინ. (გაუა).

გამოსვლა XIII.

სგანარელი. (მარტო).

შვეთესი თქმა აღარ უნდა, ძალიან კარგის ვიქ, რომ დაწინაურებით ვიარო. იქნება მართლა უმისესოდ ჩაკიდე თავში ეს წვეულო ფიქრი ჩემს ცოლსკედ და შუბდსე ოფელმა უდროოდ გამომატანა. სურათს რომ შეუშინდი, მარტო ეს სურათი სამ ვერ ამიყრდა ვატიუსა. მამ ვეცადნეთ, რომ ჩვენის გაბთხილებსათვის.....

გამოსვლა XIV.

სგანარელი, მისი ცოლი. (სდგას თავის ხასლის კარებში და ლელი შეჭყავს).

სგანარელი (ცალკე იმათ ჭხედავს).

ოხ! ამას რასა ვხედავ! ვკვდები! სურათი კი არა, — თვითონ ის არის!

სგან. ცოლი (ლელის).

მეტათ ჩქარობთ, უმაწვილო; თუ ახე აღწე გახვალთ ტკივილები ისეკ მოგიბრუნდებათ.

სგანარეღი

ლეღი.

აწა, აწა, შე დიდად გძაღლობთ თქვენის მოშველებიხათვის; იმა
დენად გძაღლობთ, რამდენათაც დაკაღებუღი ვარ თქვენის მოშვე-
ლებით.

სგანარეღი (ცაღკე).

ზატევისა სცემს! (სგან. ცოღი თავის სსღში შეღის). უუერეთ
ერთი, ვათამ და ზატევის ცემით ეზერობა.

გამოსვლა XV.

სგანარეღი და ლეღი.

სგანარეღი. (ცაღკე).

მსეღავს; ვნახოთ რას შეტევის.

ლეღი (ცაღკე).

აწ, სუღი მიწეღის, ეს სეჭეე ვა. . . . მაგრამ უნდა მოვიცილო
ეს თეჭერი. . . . და ეს ჩემი შეწეუღება სსვას არას დაკაბრღოღ, თუ არ
უბეღეღეღებს. . . . რა! რა სეტრღოღა. . . (სგანარეღი დაუასღოღეღებს).
ნეტეეე იმას, ვისეც ამისთანა მშვენიერი ცოღი ჰეღავს! (გაღის).

გამოსვლა XVI.

სგანარეღი, ცეღია (ღვას თვანკარასთან და სეღავს რომ ლეღი
გაღის).

სგანარეღი (მარტო).

ამისთანა გაღარეუღი ლაზარეეე როგორ იქნება? — ამის ლა-
ზარეეეღამ ისე გამოღის, რომ თუღდა ქეღეღე მომსღეეღებს და რღდა?
(უუერებს სღღაც ლეღი გავეღა.) წაღი, წაღი; ეე შეღი უოთე-ქეღეე
სეკეღრღისი არ არის.

ცელია. (შემოდის ცაღვე).

როგორ, თითქო ლელის მოკვჩარიაქ თვალი! ვინ გაჩბედა მეჩე, რომ მაგისი აქ მოხვლა დამიძაღეს!

სგანარელი. (ვერ ჩბედავს ცელიას.)

აჩ, ნეტავი იმას, ვისაც ამისთანა მძკენიერი ცოლი ჩეკვსო. ვისაც ამისთანა უსირცხვილო ცოლი ჩეკვს, — ნეტავი ვი არა, ვაი იმას! — ჩემს მოტუეებს და ჩემს გაუზატიურებს თვალით ვხედავ, მაგრამ ჩემად უნდა ვიყო, სულელივით გულსელ დაკრეიფილი. აჩ! მე უნდა რამდენიმე ქვა თან გამედევნებინა, ან ტალასში ამომესვარა იმისი წამოსახსნამი და მე სობლებისთვის შემეძახსნა, არიქა ქერიდი მეთქი..... (მანამდისინ სგანარელი ღაზარაკობს, ცელია ცოტა-ცოტა მიუასლოვდება და უცდის როცა ის გაათავებს თავის ღაზარაკს და დამშვიდება.)

ცელია. (სგანარელს.)

აქ რომ იდგა, — გელაზარაკობდათ თქვენსა — საიღამ იცნობთ იმას?

სგანარელი.

აჩ! მე ვი არ ვიცნობ იმას, ქაღბატონო, ჩემი ცოლია, რომ იცნობს?

ცელია.

რა გაშოფოთებთ მეჩე აგრე?

სგანარელი.

როგორ, რა მასოფოთებს? თავი დამსნებეთ ერთი, სული მოვობრუნო!

ცელია.

საიღამ გატჩენიათ ეგ უცნაური მწუსარება?

სგანარელი.

ჩემს ადგილს, რომ სსკა ყოფილიყო, ტყეულად არ ჩავატებო

სგანარელი

ამას ვი აღარ იტყუადა;—მე ვიცი რა ჭირშია ცხაკადებოდა.—უბედურს ქმრებსა თითოთ საჩვენებელსა ჭხდავ შენ აქა;—საბრალდო სგანარელს პატროსა ჭხდიან აქ, მაგრამ ეს ვიდევ ცოტაა ჩემი დამხატვარი ბედისათვის; სასელსაც მიტყეს....

ცელია.

როგორ?

სგანარელი.

ეს პატარა ემაწვილი მსდის პატროს, თავისთანად რომ ღაზარაკობს; თუ უკაცრავად არ ვიქნები, — მე დღეს თვალთ დავინახე—ჩემი ცოლი და ის რომ ერთმანეთს ემუხაიფებოდნენ.

ცელია.

აი ისა, ესლა რომ....

სგანარელი

ისა, ისა! ისა მსდის ქედს; ის ეტრფის ჩემს ცოლს და იმას ეტრფის ჩემი ცოლი.

ცელია.

აჰ! მე გარგად ვიტყვი, რომ ამ საიდუმლოდ დაბრუნებას უთუოდ ჩემთვის საწუნარი რამ დაწყებოდა; როგორც რომ დავინახე, მაშინვე ავცანცანდი, თითქო წინათვე ვიგრძენ რაც მოხდებოდა.

სგანარელი.

მეტად გულ-კეთილად მესარჩლებით ამ საქმეში, ყველა აგრე კეთილი არ არის,—ვინცა-ვინ ასლანდელს ჩემს ტანჯვას გაიგებს, ვი არ შემობრალბენ,—სასაცილოდ ამიგდებენ.

ცელია. (წასულსედ ამობს).

ნეტავი იქნება ვიდევ რამე—ამ შენს ყოფა-ქცევაზედ უსამაგლე-სი,—და ნეტა შეიძლება, რომ ღირსეულად გადავხდეს? ქვეყანაში

სადღა უნდა გამოჩეო მეტე თავი, მაკ უმსგავსო ვიქრის მექონმა. ოხ!
დმერთო, განა შესაძლებელია ეს?

სგანანელი.

ჩემთვის, დიად შესაძლებელი ყოფილას.

ცელიან.

ოჰ! ძწკალებელი! ორგულე და უდმერთოკ!

სგანანელი. (ცელიანს).

კარგო სულე.

ცელიან.

ანა, ანა! ჯოჯოხეთშიანც ან იბოკება ისეთი სატანჯველი, რომ
შენთვის ცოტა ან მოვიდეს.

სგანანელი.

სწოტედ მანთაღსა ბძანებთ.

ცელიან.

ამ გვარბი შეუჩანცება, მეტე ვისი, რომელიც თვით უმანკოება
ანის, თვით გული კეთილღობა.

სგანანელი. (ძაღლა ოხჩავს).

ეჰ!

ცელიან.

ვისაც თავის დღეში გულში საეკედრებელი ანა გაუგლია რა.

სგანანელი.

ეკ მანთაღიან....

ცელიან.

რომელიც ძაღიან შოჩს ანის.... ძაგნამ რა,—ამას სიკვდილი
რატომ ანა სჯობიან.....

სგანანელი.

ნუ სჯავრობთ ატრე, ჩემო ბატონო! ჩემთვის რომ ატრე სწუხ-
დებთ, გულს მიჩანგრავს ესა.

ცელია.

ნუ გგონია, რომ მე აქ უბრალოთა ვსწუწუნებდე; — მაგიერის გადსდევინება როგორც უნდა — იცის ჩემმა გულმა. აი მივდივარ ასლავე, რომ აღარაფერმა დამხსროლოს.

გამოსულა XVII.

სგანარელო (მარტო).

დებრთმა დაიფაროს ყოველი განსაცდელისგან! აი რა სიკეთით შოინდობა მაგიერის გადსდევინება! მართლაც, რომ იმისი გაჯავრება მე გულს მიშოფოთებს და მასწავლის რაც მმართებს. კაცი თავის დღეში არ უნდა შესწუხდეს ხმის ამოუღებლად, მეტადრე ამისთანა საქმისგან, თუ სულელი არ არის. გავიქცე და მოვებნო ის ჩემი შემარცხვენალი, ჭირივით რომ მიუღეს; ვეჩვენოთ გულადად მაგიერის გადსდავე. — მე გაჩვენებ შენ, ყოვლად სამაგელი რა გდისარ მანდ ვილაცა, მე გაჩვენებ დაცინვა როგორც უნდა ან კაცის გაუზატიურება. (რომ ღაპანაკობს მიდის და მოდის). ნელა, თუ თქვენი ნებაც იქნება; ნუ ასჩქარდებით, სგანარელო, ის კაცი ისეთსა ჭკავს, ვისაც სისხლი უდგულს და ჩხუბს ექებს; შეიძლება უზატიურება უზატიურებას დამატოს და ზურგზედ შეშა აგვიდოს, როგორც შუბლზედ სიწცსვილი დაგაკრა! — დიდად მეჯავრება, ვინც ადვილად აზრიალება იცის, — და ბევრით მიჩხევენია წუნარი ხასიათის ზატრანი. — თვითონ რომ არ ვილასო, მე მახუბარი არა ვარ და ჩემი სიკეთე არის. დაწუნარებული ხასიათი; მაგრამ ჩემი ზატიონსება ვი ამბობს მაგისთანა უზატიურება უნდა გადუნადლო. ეჰ! რასაც უნდა ამბობდეს, რას დაკდევთ. — არა, ვთქვათ ერთი: მე რომ ხელი გამოვიღო და ისე მოხდეს, რომ

ფილტვში რკინა მძკერონ და ქალაქში სმა გაგარდეს სგანარელი მუ-
 უკლავთო, — ერთი მითსარი, ჩემო შატოხსნებავ, შენ რა შეგემატებს!
 გათსრელი მიწა ძაღლის მოხაწუენი სამეოფი არის, მეტადრე ვინც
 მტკალს ერიდება. — მე რომ ვეკლას ავიღებ და დავიღებ, ისე გამოდის,
 რომ კაცისათვის საუკლავში ფოფანს, ისევე ქუდმოსდილი დანარებოდეს,
 ისა სვობია. რა უნდა იყოს ვითამ; კანჭი გაუბრუნდდება, ან ტანა-
 დობა წაუსდება თუ? ჭირი იმის, ვინც შირველმა მოიგონა, რომ დას-
 ჩავრეს ფიქრი იმისთანა საქმით და განიერს კაცს შატვი იმისთვის
 აჭყარეს, აქო და ცოტა თესობილი ცოლი რათა გეოლიაო. — მოხა-
 მართლეები სულ ამას ამბობენ, რომ ადამიანს თუ არ თავისი დანა-
 შაული, სხვისი არ გადაჭნდებაო. მამ ერთმა თუ დასავა — მუარეს,
 რა? ჩვენს ცოლებს რომ საკიცხი ერთობა ქქონდეთ ვისთანმე, სას-
 ველი ჩვენ უნდა მოგვეკითხოს? — იმათ რომ სისულელე ჩაიდინონ
 სულელად ჩვენ უნდა გამოვიდეთ? სადაურია, ღვთის გულისათვის,
 რომელმა პოლიციამ უნდა ბძინას ამისთანა უსამართლეება. ამას გარ-
 და სხვა კი აღარა ვაწუხებს რა ვითამ? ჩსუბი, დავა-დაჭაბა, შიში-
 ლი, წყურვილი, ავით-მეოფობა, ვითამ ესენი კი არ გვეყოფა, რომ
 ისეთი საქმითაც არ შევიწუხო თავი, რომელსაც სამირვეელი არა აქე-
 სრია? — გავეკიცხოთ ეს, თავიდან მოვიცილოთ ყოველი უშესაბამო წუ-
 წუნი, თუკით გავსრისოთ რხვრა და ტირილი; ჩემი ცოლი თუ შეს-
 ცდა, — ისევე იმან იტიროს, რამდენიც შეეძლოს. მე რაღა უნდა ვი-
 ტირო, რომ ბრალი არა მაქვს რა. მაინც და მაინც, ჩემი გულის
 დამამშვიდებელი ეს არის, რომ ცოლიანებში მარტო მე არა ვარ, ვი-
 საც ამისთანა საქმე ემართება. — შენს ცოლს რომ ეკურგურებოდნენ
 და შენ ყუჩი არ ათსოვო, ეს რა არის ახლა, თუ არ დიდგაცური
 ქტევა? მამ ხულარ ვეკებთ ჩსუბს ისეთას საქმისათვის, რომელიც სულ
 არა არისრა. სულელს დამიბასებენ, თუ მაგერი არ გადავანდგვიკე.
 მაგრამ უფრო სისულელე ის არ იქნება, რომ სიკვდილს გამოვეკვიდო!

(გულზედ ხელს იდებს). აქ გი ისეთს გქონასა ვაჭრძმნობ რაღასაც, რომ გულადობას მიწივეს ვითომ.—დაიდ; სწორედ, მიშფოთავს გული; კმარა ამდენი სულმოკლეობა და ქალაჩუნაობა. ბეჭითად უნდა დაგსაჯო, უნდა გადაგსადგვინო ცუდ ქაცობა!—ფიქრი რომ აღარ შემეცვალოს წავალ და უოკელგან ვილაპარაკებ, ჩემ ცოლთან დიანრებს მეტეი.

გამოსვლა XVIII.

გიორგი ცელია და მისი ძიასლე.

ცელია.

დაიდ! ძაგისთანა სამართლიანს განონს დაიდ დავემოწილები! როგორც თქვენი ნება იყოს ისე განაგეთ, მამავ, ჩემი ნებაცა და ჩემი ბედიც; გმადისოკეთ, როცა თქვენი ნება იყოს. ჩემს საგუთარს გულის პასუხს განვიშორებ და უოკელი იფრში თქვენს ნებაზედ ვიქნები.

გიორგი.

აჰ! აი კარგი ლაპარაკი, კარგი სიტყვა-პასუხი. დამიჯერე, დიდი სისარულით თუ ვერ მუხლები არ შეკეტება,—იმიტომ არ შეკეტება, რომ ჩვენი დამცინებლები ვერა გვხედვენ.—აქ მოდი გავცოცო. (ჭკოცინის ცელიას). ძაგისთანა საქმე არ არის ავის თვალთ შესასუდავი; მამას როცა უნდა შეუძლია აცოცოს თავის ქალს; სათავილო აქ არა არის რა. რაც შენ მე მასიამოვნე, ათ წელიწადს მიმატებს სიცოცხლეს. (გადის).

კამოსულა XIX.

ცელია და მისი მოასლე.

მოასლე.

ეგ კამოსულა მე მაკვირებს.

ცელია.

როცა მიხვსს შეიტყობ, მაშინ კი აღარ გაიკვირებს, — მომიწონებს.

მოასლე.

შესაძლებელია.

ცელია.

ასე იცოდე, რომ ლელიმ დაჩაგრა ჩემი გული, თავის დაუნდობლობით, აქ იყო და მე კი არ....

მოასლე.

ქა, აგერ, — აქეთ მოდის.

კამოსულა XX.

ლელო და ივინივე.

ლელო.

მინამდის მე სამუდამოდ მოგშორდებოდეთ, უნდა აქ მანც გისაუკუდურეთ.

სგანარელი

ცელია.

როგორ! კიდევ მელანჩოლიკებით! რა გაბედინებთ?

ლეო.

ძანთაღია დიდი განსხედავი არის, და თქვენი აღჩევა ისეთია
რომ ღავსშავებ, თუ არ გაუგებდრეთ. იტოცნლეთ, იტოცნლეთ სიამო-
ვნებით და ნულარ მიმიგონებთ თქვენს სსსიქადულას ქმართან!

ცელია.

ჭო! მუსთალო, მე მინდა ვიტოცნლო, და ჩემი უმთავრესი სურ-
ვილი ის არის, რომ შენს გულს ეს უსიამოვნება ვაგრძნობინო!

ლეო.

ვინ არის მეტე ჩემსედ მაკ მჩისსანების ამშლელი?

ცელია.

როგორ! ვითომ გაიოცე, და ჭკითხულა კიდევ,—დანაშაული
რა მქვსო?

კამოსულა XXI.

ლეო, სგანარელი (თავიდამ ფესებადინ დაიარაღებული), ცე-
ლია და მისი ძანსლე

სგანარელი.

ომი! სსსიკვილო ომი ამ ქურდსა და ავანსაკსა უმარწალოდ
რომ აჭუჭყეიანებს ჩვენს პატრონებს! (ცელია ლელის—სგანარელ-
სედ მიუშვერს სელს).

ატრიალე, ატრიალე, თვალები და მსსუსს ნუჩას გამცემ.

ლეო.

ოჰ! კსედავ!.....

ცელია.

სირცხვილად ეს გუეოფა.....

ლელი.

მაგრამ თქვენ-გი უფრო გაწითლდებით.

სგანანელი.

ახლა აჩის დრო, რომ ვარგა ვაკვარდე; მაგის გქელ თმებსაც ასცილდებს გუჯადობა და თუ შევსკვდა სადმე, მე ვაჩვენებ სისხლის დაქცევას როგორ უნდა. — დავიფიცე — მოკვლავ-მეთქი, ამას ვერა დამაშ-ლეინებს რა, — სადაც ვი ვნასვ მაშინვე..... (თავის სმალსგაიძობს და ლელისთან მიდის). შავ შუა გულში უნდა ვატაკო.....

ლელი (მობრუნდება).

ნეტა ვის ემუქრებიან?

სგანანელი..

მე აჩავის გემუქრები!.....

ლელი.

მაშ ეგ იარაღი რა აჩის?

სგანანელი.

ეს მორთულობაა! (ცაღკე) წვიმისთვის მოვისსი. ოჰ! როგორ გავისარებ, როცა მოკვლავ! ახა უოზნადა!

ლელი (კიდევე ბრუნდება).

ჭა!.....

სგანანელი.

მე არაფერი..... (რამდენსამე სალას შემოჭკრავს).

ჭოი, შე ქალანუნავ, შენა, უსირცხვილო მსდალო, ქათმის გულავ!

ცელია (ლელის).

ეს უნდა გუოფინდეც, ეს საქმე, თვალში რომ გეტაკა!...

ლელო

დაიღ, აქედამა კსტნობ თქვენს ისეთს დანაშაულს, რომელიც
სატროფს აწას დრფს აწ მიეტეკება.

სგანარელი (ცაღკე).

წა იქნება, რომ ცოტაც აწის მომღეკელს გული!

ცელია

ჩემთან მინც დანებე, მუხთაღო! მაგისთანა კადნიერს ლაპარაკს
თავი!

სგანარელი (ცაღკე).

სგანარელი, ხომ ჰსედავ, რომ შენსკენ აწის ეს ქალი; გამს-
ნეკდი ზატარა, ღონე მოიღე, როგორ აწა გრცხვინია, აბა, ჰე! გული
გაიმაგრე, გაბედე, უფრეს რომ შენკენა იქს მამინ მინც.....

ლელო (განუძრასავად მიდის-მოდის და
სგანარელს გამაბზრუნებს, ამასთან რომ
მოსაკლავად მიდიღდა).

წადგანაც მაგისთანა ლაპარაკი აშოფოთებს თქვენს გულს, მე
მოსარულად უნდა დგანასოთ ჩემი თავი და გიქოთ, წაც თქვენ აქ
გირჩევათ და გადგიწეკეტიათ.

ცელია.

დაიღ, დაიღ! ჩემი აღჩეკვა ისეთი წამ აწის, რომ სრულად
აწა ეძრასკვის-წა.

ლელო.

უკეთესი აღარ შეიღება, თქვენ რომ ამას ესარჩლებით.

სგანარელი.

უკველია ძალიან კარგად მესარჩლება. ეგ საქმე კანონის წინაღ-
მღეგია, უფაღო, მე მიწესი მაქვს ჩივილისა; და თავის შემაგრება
რომ აწა მცოდნიღო, ჰნასავდნენ წაც სისხლი მოსდებოღდა აქ.

ლედი. (სგანარკელს).

საიღამა ტყუილებს ეკ ჩივილი, და რა სწიბრებული მიწეზი გა-
ბედვინებთ? ..

სგანარკელი.

კმარა. თქვენ გარგად იცით რა კონიტ მარჯებს, მაგრამ თქვენი
სვანიდისი უნდა აფთხილებდეს თქვენს სულს და თვალ წინ წამოგი-
ყენებდეთ, რომ ჩემა ცოლი—ცოლი არის ჩემი და ჩემს თვალ წინ
რომ თქვენ ეტანებით, რა ქრისტიანული ყოფა-ქცევას ვითამ?

ლედი.

მაგისტანსა ეჭვი ყოვლად სხსატილოა და ყოვლად განსაყიდნი.
გამეცალეთ. ამას იქით მაგისი თეიჭი ნუღარა გაქვთ. გიცნა რომ
თქვენი და მაგისი სიყვარული ჩემგან ძალიან შორს არის...

ცელია.

აჰ! აქ გი გარგათ უარს ამოვ, ვგასაკო!

ლედი.

როგორა! თქვენ ჩემსედ გადმოგაქვთ ეჭვი, როდესაც მე მაქვს
გული თქვენგან დაკოდალი? ამ უშეერას სჯმით მსგროთ მე?..

ცელია.

ამას ელანსაჩეკე, ამას! ეს აგისსნის გარგად სექქებს!

სგანარკელი (ცელია).

თქვენ ისე მესაწილებით, რომ მეტი არ შეიძლება....

გამოსვლა XXII.

ლედი, სგანარკელი, მისი ცოლი, ცელია და მისი ძიასლე.

სგანარკელის ცოლი. (ცელიას)

მე სულ არა ვარ ამისთანა გუნებასე, რომ თქვენის გამოყვავრ-

ბით აქ თქვენსედ ეჭვები ავსლევინო ვისმე განმარისხებელი; — მაგრამ არც ისე სულელი ვარ, რომ ვერა ვსედავდე, რაც ამბავი არის აქ. ზოგიერთი გულის ზასუხი ძალიან ცუდის თვისებისა არის და თქვენ ვი თავი უნდა დავკენებინათ, ვისაც სელი არავისთანა აქვს, თუ არ სემთან.

ცელია.

ეგ განცხადება რაღაც რამ ძალიან კარგი უნდა იყოს დამი-
ჯერეთ.....

სგანაწელი. (თავის ცოლს).

შენ ვინ გეუბნება, დედაცოცო, აქ მოდიო! ზინც მე შესარჩლება
იმას ხსუბი გინდა აუტესო. და შიშით სტანტასკე საეყარელი არავინ
წამართვასო?

ცელია.

თუქრი ნუ გაქვთ, რომ ეგ აქ გუნებაში ქქონდეს ვისმე. (ლე-
ლის მიუბრუნდება), სომ ქსედავ ასლა — მართალია თუ არა... დიდად
მისარია.

ლელი.

რას მეუბნებიან, სეტა გამაგებინა!

ძიასლე (ცელკე).

დებრთმანი არ ვატი როდის გათავდება ეს არეულ — დარეულ-
ბა; დიდი სანაა ვცდილავ გავიგო რამე, და რამდენსაც უურს
უგდებ, იმდენა გონება მეხსევა, და ცხადათა ვსედავ, რომ მეც უნდა
გაკერიო. (ლელის და ცელიას შეუდგება). ერთი მათქმეგინეთ რამე, და
თქვენც რაგინი ზასუხი ძამეცათ. (ლელის). თქვენ, რა საეყე-
დური გავკთ ვითამ ამათთან? (ცელიასედ ახეკნებს).

ლელი.

ის საეყედური, რომ სსკისთვის დამანება თავი, — სსვას ირთავ-
სა; სმა რომ ძამეხსმა, უმაგალითო საეყარულმა გამომიტაცა, ძიავ-

შურე, წოგოწ დავიკვირო მეტეი და წომ ძოკედი, კათსოვილი
დამსუდა!.....

ძოასლე.

წოგოწ თუ კათსოვილი? ვისი ნათსოვი მეტე?

ლელი (ახვენებს სგანარელსე).

ვისი, და აი იმისი!

ძოასლე.

წოგოწათ, წოგოწათ!

ლელი.

წოგოწათ და ასე!

ძოასლე.

ვინ კითსწათ ეგა?

ლელი.

თვითან მითსწა მან.

ძოასლე (სგანარელს).

ძაწთაღია?

სგანარელი.

მე? მე უთსწარი, ხეძი ცოლი—ხეძი ცოლია, ხემთვინ მითსოვის
მეტეი!

ლელი.

ძაღიან აშეოთუბული წომ ვიყავი—ძაძინ აწ იეა? წომ ხეძი
სუწათი გეწიწ სელში.

სგანარელი.

ღიაღ, ძაწთაღია; აგეწა—(სელით ცოლს ახვენებს).

ლელი (სგანარელს).

თქვენ მითსწართ კიდეკ, —ვისძა სელძა მამცა და ხეძი ცოლი-
სამა?

სგანანელი

სგანანელი.

რას საკვირველია (კიდევ ჩხვენებს თავის ცოლს), ამას წაკარ-
თვი ხელიდან; ამითი იყო რომ დანაშაული გამოუცხადა!

სგანანელის ცოლი.

ნეტავი რას მიედ-მოედები მანდა,—ძირს ეგდო და ავიღე; მერე
შენ რომ ისე გამიცეტსლდი, ეს უმაწილი (ჯელის ჩხვენებს) უღონოდ
შეიქნა და სასლში შევიყვანე;—სასე არც კი გამიშინჯავს მაშინ, რომ
სურათით შეცნო.

ცელია.

რაც ამ სურათის მიხედვით მოხდა—ჩემი ბრალა; მე გამეარდა
აქ ხელიდან, გული რომ მიწუსდებოდა (სგანანელს) და თქვენც რომ
შინ მიმიყვანეთ—მაშინ.

მონასლე.

ზომ ჭხედავთ, რომ უჩემოდ კიდევ აგრე დახეული იქნებოდით,
და სწორედ საჭირს იყო ჩემი მოშველება.

სგანანელი (ცალკე).

ვითამ სულ მართალი უნდა იყოს ეგა? დემართმანი—კი ძალის
შესურებულნი მქონდა შეუბი.

სგანანელის ცოლი.

ჩემი ეჭვი კიდევაც ვერ არის გამქრალი, და ზარალი მაგდენიც
რომ არა იყოს რა, მაინც კი არა ვტყუებდებოდი?!!

სგანანელი (თავის ცოლს).

ეჭ, რაც მოხდა, მოხდა! ზარალი თუ არის სადმე, მე უფრო
მოძღვის შენსედ,—და ისეც ისა სჯობია იმათ ლაპარაკს ავუკეთ.

სგან. ცოლი.

აგრე იყოს, მაგრამ ვაი კეტის ბრალი,—თუ შეგიტყე რამე!

გელის (ლელის, ერთმანეთში ჩუმის ლა-
პარაკის შემდეგ).

ოჰ, ღმერთო! თუ აგრე არის, მას მე რა კენი! დიდი გაფთ-
ხილება მმართებს, რომ ამისთანა აზრიალება აღარცაღ დაქმნათოს. —
თქვნი რომ აღარა მჭეროდა რა, თქვენის გამოყვარებით მორჩილე-
ბას მივანებე თავი და მამას თანხმობა გამოუცხადე: თქვნი ნება იყო,ს,
მიმცეთ ვისაც მძღვეთ მეუჩი. და რაც არაღა მე მაწუხებს..... მავ-
რამ აგრე აქ მოდის.....

ლელი.

ის მე ზირობას არ გამოიტყოს.

გადმოსვლა XXIII.

გიორგი და ივინავე.

ლელი. (გიორგის).

თქვენ მხედავთ, რომ იმავე სურვილით ვარ მოსული და სრული
იმედი მაქვს, რომ თქვენს აღთქმას შემისრულებთ და ჩემს ცუდასუდ
ჯვარის დაწერას ინებებთ.

გიორგი.

თქვენ რომ გხედავთ იმავე სურვილით აქ მოსულს და სრული
იმედი რომ გაქვთ, რომ აღთქმას შემისრულებთ, და თქვენს ცუდასუდ
ჯვარის დაწერას დაგუყუბით, მე დიდად უკაცრავად გასლავართ.

ლელი.

გიორგი, ნუ თუ თქვნი ნებაა, რომ აგრე გამოცრუვდეს გულით-
ადი სურვილი?

გიორგი.

დიად, უფალო, სწორედ ჩემი ნებას, რომ ჩემი ვალი მოკიდებოდა, რადგან ჩემი ქალი კანონიერს გზას ადგია.

ცელია.

ჩემი ვალი მე მაიძულებს, მამჩემო, რომ შეგასრულებანოთ თქვენი დაპირება ამითან.

გიორგი.

ეგ არის შეილის მოწმობა მამასთან? ძალიან ძაღვ ატრუებ შენს კეთილს გრძნობას; ესაა არ იყო, რომ ვაღურობი. მაგრამ იმის მამასა ვსედავ: უთუოოდ აქ მოდის საქმის გასათავებლად.

გამოსვლა XXIV.

ვილბრიკენი და იგინივე.

გიორგი.

რამ მოგიყვანათ აქ, უფალო ვილბრიკენო?

ვილბრიკენი.

ერთმა მძიმე საქმე, რომელიც აძლივს გამომუდგინებს და რომელიც უსათუოდ მაცვლევენიებს ზირობას. ჩემი შეილი, რომელიც სანდ შერთვასე თქვენი ქალი თანსმობას აცხადებდა, — ლისასედ თურძე ფოთილა ჯვარდაწერილი აკერ ოთხი თვე არას, და რადგანაც იმ ქალის გვაროვნობა და დამოკიდებულება ისეთი არის, რომ ჩემგან წინააღმდეგობა აღარ შეიძლება, მოკვდი, რომ....

გიორგი.

მანდ გავითავოთ: თუ თქვენ დაუკითხავათ, თქვენმა ვაღურობი სსვა შეიუღლა, აღარც მე დაგიმაღავთ, რომ ჩემი ქალი ცელია დიდი სხნია ჩემის ნება-დართვით ლელის დანიშნული არის და რადგან ყოველის დირსებით სავსე დღეს მოკვივიდა, — მეც იმას გარდა, სსვას

ზეკმიდასი «სასურობილე»

ხმა მეთხოფიეცე.

ს ი მ ლ ე რ ა ე რ მ ა ს ა .

(გუძღენი ვასტანგ თულაშეილს).

მღელვარე ფიქრი გულს მასვეკას,
 ტვინი მთლად მიღუღს მოუსვენრობით,
 შეუზევრივარ მე სატანჯველს ყოფას
 და გრძნობა მივეწესს შსამით და გესლით.
 აზიან წუთნი, რადეს მე თვითონ
 შემაგებია სიტყვასლე ჩემში
 და ამ საძაგელს ჩვენ ცსოვრებაზედ
 მე ვერ მიცია ჩემთვის ნუგეში:
 წასრული ყოფა, გრძნობის მომველედი,
 აწმყო ცსოვრება უგრძნობლობისა
 და მომავალი შავნისლიანი—
 სულ მთლად მიღუღებს გულსა და ტვინსა,
 და აქ მზათა ვარ მე თვით განგემირა
 ჩემი უძღურად ძველი ცსოვრება,
 მეთავილება ივით ჩემი თავი
 და ჩემი ესრედ ამაყება...
 ჩემსა ცსოვრებაში წასრულმა, აწმყომ
 ანა მომცარა გარდა ერთისა,

ის ურთივ მსოფლად მარტო ის არის —
 უძლეური ბრძოლას მძლავრის სკლისა.
 არ გამამზადა ჩემმა ცხოვრებამ
 არც იმ ბრძოლისთვის, არც იმ საქმისთვის,
 რომელსაც ვეღებო, რომლისთვისც ველავო,
 რომელიც მუდამ თავაღწინ შემუქრის.
 გზა გარკვეული ჩემსა ცხოვრებას
 ჩემთვის არ ოდეს უჩვენებია,
 გარს შემომარტყა სიბნელე მკაცრი
 და ამ სიბნელეს შესწერებია
 ჩემი გონება აღუფრებელი
 და მის ბრძოლაში ჩემი ცხოვრება,
 სიურმისა ძალა, მსურველად მომიქმედი,
 ჩემი ჭკუა და ჩემი გონება
 თავგანმეტებით შემდილეოა.
 ამ სიბნელეში უგზო-უკვლათა
 მივლია, გნდილვარ, გადავქანტულვარ
 სადმე სინათლის მისაწდომათა.
 თუ სადმე სსივი ნათელის მისისა
 ჯუჯუტანიდამ დამნახუბია,
 ამ სინათლისა მიწდომის გზასკად
 რკინის კედლები დამსკედრებია.
 დავბტერებევარ მასინ სსვა გზასა, —
 აქ შეუზურევარ ძეკვს და ეკლებსა,
 და თუძც სინათლე შოკს დამინახავს,
 ვერ დავსწევევარ დაბურვილს გზებსა;
 ვერ დავღწევევარ მე იმ მცველებსა
 ამ ეკლავანს რომ ჭყარაულობენ
 და სინათლესთან მიმავალებს რომ
 შუა გზასკად ანდკრძს უკებენ.

ზოქიდაძე «საზერობილე»

ამ ბრძოლაშია დავსთსიე ჯანი,
 ამას შეეკაღ სიერმისა ძალა,
 და რის ოდნავად ვიცან ნათლის გზა,
 აწ აღარ ძალდომს მე იგი ბრძოლა,
 რომ დავსთგე გზაზედ ნათლისღებისა,
 დავშალე იგი რკინის კედლები,
 მოკოსთარო ძირით ძეძვი, ეგაღი
 და გადავსთელე ბნელის მცველები.
 ჩემი მოძმენი, თანამგონებენი,
 მსნედ რომ სამართლეს მთლად შესდგომიან,
 არიან ჩემებრ ეკლით გაბმულნი
 და თავს გაღუბილს ცუღს შესცქერნიან.
 არ ძალუძთ მათაც ჩემებრივ ბრძოლა,
 ვერცა ჩემებრივ გზა უზარინათ
 და—თავად ისეც სუსტთ და მცირეთა—
 ჯანი და ღონე შემოჭლევით...

მონებთა შორის დავრჩი მე მონად
 და მტრის ბანაკში დამწვედუელ ტყვეთა,
 ბრძოლისა ნაცვლად, რომელიცა მწეურს,
 საკანში ვგდივარ მე უძლეურათა.
 განა თუ მართლად არ მქონდა ძალა!
 განა თუ გული არ მერჯოდა მე,
 ძაგრამ სუეკელა ეს უბრალოთა
 ცუღმადს ბრძოლაში ცუღად დავსთსიე...
 ამ ცხოვრებიდაშე შეჭირვებულმან
 ჩემი ნაღველი, ჩემი ვარამი
 მინდა მოგითხრო, ჩემო ზაწიავ,
 თუ გაგრძნობინებს ჩემი კალამი

იმ სკვდას, მე რომ გულის დამწვლია და რომლისთვისაც კერ მიშეკვლია.

ხმა მეთექვსმეტე.

ჩემო ზაწიაკ, ჯერ ჩხვილთ ურძაო, შენ მოსწანი იმ დროებსა, რომ განივრულად და გზა გარკვევით უნდა უბრძოდე კაცთ ცხოვრებას. ჩვენ არ ვინცნობდით გარგად ცხოვრებას, არცა გარკვევით საჭიროებას, და მსოფლოდ სუსტის წარმოდგენით ჩვენ მაკელტოდით სინათლისა გზას. ჩვენთ წინაშათა ცხარე ბრძოლაში დაჭარბეს კვალი მოძვალის და იმა კაცთა, ვისცა მიგვანდეს, გვიჩვენეს კარი მსოფლოდ ბნელისა, ნუ დაიხარებ ცხოვრების ცნობას, — თუძცა ეს დიად დიდი ძნელია, — ნუ შეიხარებ შენ იმ სიმეწაღით კაცთა ცხოვრებას, რომ ასდენია დრმად ჩაურთე ამ ცხოვრებაში ნავარჯიშევი ძლიერი მკლავი და მის სიმეწაღის ამოშებასუდ ბრთხილად ინახე უზადო თავი, თან იქონიე სასუნებლები, რომ არ დაგესმოს საყნოსვლის გრძნობა იმ სიმეწაღითა, რომელციტ მუდამ კაცთ ცხოვრებიდამ ამოურჩილდება.

ზოქიდაძე «საბერძნობა»

ჩაჭყვავილი მინდორის ტიტული მკვლავი,
 მთელი და მთავარი თვალი,
 რომ დანახვა გარკვეულით,
 რა ნივთებითაა არის შემდგარი:
 ჭრუჭვი, ხაზავი, ჩირქი, სიმურაღე
 და რაც სიტყვად სით მოხვედრილა,
 ყველა ბილწი და შესაზინდარი,
 კაცთ ცხოვრებაში შეგუბებულა!
 და თუ რომ კიდევ სადმე სიკეთე
 ამ სიმურაღესა გადაჩენია,
 ყველა ეს გრძობა, ჩვენი მჩხენელი,
 სიმურაღის მიუთვან დასმოკვებულა.
 ღრმად შეისწავლე შენ ეს ცხოვრება,
 გამოიკვლიე მის განონები,
 იცან მიზეზნი ამ წაწყვედიანსა
 და ჩაისხამე მისი მონები.
 აღინთე გული, მიუც თავს ძალა,
 რომ იყვე შენ მზა საბერძნულათა,
 რომ შუა გზასად ჩვენთ დროთ საღისით
 არ დაჩქე მტრისა სასაცილოთა.
 წინასვ, რომ იმგრველივ დედაბერივით
 გვიბამენ მაგრად გაძაფრულს ქსელსა
 და მოკლიან მწუფრავლის გულით
 ქსელში ნიადაგ მსხვერპლის გაბმასა,
 ვით დედაბერი ქსელში გაბმულს ბუზს,
 ისინიც ისრე თვისს მსხვერპლს სტანჯავენ,
 სტეპების მათის სატანჯელითა
 და თან ტრინსა და სისხლსა სწოვებენ.

შესწამენ თვის მსხვერპლს და გაუმძღვრად
 შეძევთ ელიან სსგა უბედურსა,
 და თავის ქსელში მუდამ აბამენ
 მოუძღურებრივ მიძაკალებსა...

შენ ამ ცხოვრების ცნობა გასწავლის,
 რომ ბრძოლა მისი არ არს სუმიობა,
 და თუ რომა გუერს მისი შემუსკვა—
 გინდა შენ დიდი გამოცდალება ..
 ნუ დაუნდობი შენ სსვის სიტუებსა,
 ნუ მიუნდობი მხსავანებსა,—
 ამ გვარად ქცევა — სსვის სელთ შეცქერა,
 ჭშკინოდა მსოლოდ ჩვენს დროებსა.
 ჩვენ არ ვარჩევდით საქმეს და სიტუებს:
 მთქმელი მოსაქმედ ჩვენ მიგვანჩნოდა,
 და მსოლოდ მაშინ ვიცანით მთქმელნი,
 როდესაც საქმე საქმესედ მიდგა...
 სიტუების მსარჯვალთსედ მინდობილებსა
 ჩვენი ბანაკი დიდი გვეჯანა,
 დავიწყოთ საქმე,—მეტუველი სალსი
 უედ შუა გზასედ ჩამოგვეცადა!
 ზოგმა უხირცსოდ და უნამუსოდ
 ხელის შემართვაც ჩვენი გაჭბოდა,
 და ზოგი მუდამ ჩვენს ქიშხობას
 ჩვენს მტერს მუსლოთ ქვეშა ეფიცებოდა...
 კარგად გაიცან კაცთა თვისება,
 იცან მის ზნე და მის მოვლინება,
 რომ შენის მტრისა და მოყვარისა
 გქონდეს ნიადაგ ნათელი ცნობა;

და ჩინუტეუ კარგად გულისა,
 რომ განსაცდელი ბევრი გიდეეს წინ
 და ამ განსაცდელთ განსაგლეჯათა
 დიდი გაწითუნა და სწავლა გამართებს შენ.
 ტუცლისა წვიმა, სეტყვა და ქარი,
 ყინვა, კაცისა სისხლის გამშრობი,
 ბევრჯერ შეგიპურობს შენ კარსედ გასულს,
 და თუ არა სარ გამსადებული
 მათს საბრძოლველად და საომრათა,—
 მათს ძალს ძალე დაემონები
 და შეიქნები მათი ერთგული,
 როგორც არიან მათი მონები...

რაკი შენ მკვიდრად გაიმზადებ თავს
 და იტნობ შენსას მტერს და მოყვარეს,
 მაშინ მოყვარეს მოწხვიე სული
 და შეუდექი ამ ბრძოლას მწარეს!

ხმა მუხვიდმოტე

შენს სარ შილი იმ მამულისა,
 უკუნიდამე რომ იტანება,
 რომლისაც კენესა და მოთქმა მწარე
 თვით ძალა ცასაც ვი ეუუტება!
 მაგრამ თვით ცასაც დაუსძავს ყური,
 რომ ჩვენს სატანჯელს არ მიხტეს შეკვდა,
 რომ არ შეგვაშროს თვალებსედ ტრემლი
 და განგვარდოს კეთილი ყველა.

რომ გადავლო თვალი ჩვენ წასრულს,
 შეგზანავს სისხლი იქ რომ დაღვრილა,
 გაგიკვირდება, რომე სამშობლო
 მოვად სისხლის ზღვად არ გადაქცეულა!
 გაგიკვირდება, რომ ამ მამულში
 კიდევღა ჭლივის კაცის სახელი,
 რომ ამ ქვეყანას აქამდისინა
 ჭეოლია მტკელი და შემსახველი!...
 იღვროდა სისხლი საქართველოსი,
 იღვროდა მუდამ შეუწყვეტლათა;
 მძა მძის სისხლს სკამდა, გარედამ მტკი
 სულ სისხლსა გვთხოვდა მოუსვენრათა...
 იღვროდა სისხლი!... და ამ სისხლშია
 თავისუფლება შიგ ჩაგვიმარსეს.
 ამდენმა ტანჯვამ და ამ ცხოვრებამ
 სასლში მონობა შემოგვიტანეს.
 ჩვენ ვერ დაგვიპურო სისხლისა ზღვამა,
 ვერ შეგვაშინა უთელელმა მტკრმა:
 სისხლში ვცურავდით, მტკრს ვასუს ვცემდით,
 ძაგრამ... მონობამ დაგვიძირჩილა!
 დაგვიძირჩილა და ძვალს და რბილში
 მონობა ესე ისრე გაგვიჯდა,
 რომ ამ მონობით გამოვსახულვად
 ჩვენ სისხლში ძალა აღარ გავლიდა.
 სულის სიმდაბლე, მონებრივ კრძალვას,
 შუნი, ცილი და მახუღარობა,
 ძაღლის წინ დრეკა, დაბლის წინ წევს
 გულს შეგმუვლია, და რასც მონობა,

პოემადამ «საპურობილე»

თვისს ერთგულს უმასა შეძლებინებს,
 სუეველა ჩვენს სულს სედ დასწოლას
 და გული ჩვენი მას აღარ გაწვეკს,
 რომ ყველა ეს შესარტყენია.
 შექსედე გლახათ წარღვ იფრუსაკენ
 მოწყალეებისთვის მდიდართ კართ წინა,
 ტიტველ შიშვლები შექვანკალებენ
 და მოელან რომ მათგან შინა
 იმათ წვრილშვილი გამოიუვანონ,
 შიმშიდისგან რომ ესოცებან
 და რძე გამშრალის ცოლის საჭმელად
 მათგან ნახორსლებს გამოეღიან...
 შექსედე აბა ტკვიმასსარებს,
 ძილავრებთ წინ რა რიგ იგრიხებან,
 ძიმიუნობენ, თავს იმსეცებენ,
 მის ნაცვლად მსოფლოდ ტკობლს დიძის ელიან,
 და ეს ძლიერნი, რომელთ წინ ასე
 ისინი მდებლად იდრიკებან,
 თვითონ თვის მალაღს ვატების წინა
 ძილავრით თებშებს ელოკებან.
 და ყველა დიდი თავისედ დაბაღს
 შექუერებს ზინდით და თავილითა
 და დაცემულნი მითიც ქსარობენ,
 თუ თავი დიხს ქუევს მათთან ხლებითა...
 ყველგან იტანვივის, სადაც შექსედავ,
 კაცა ზირტუეებრ უღელ დადგმული,
 ყველგან გვენობა შენი სამშობლო,
 ყველგან ბოროტს აქვს ფერსვი გადგმული.

შექსედე ყველგან როგორ ერთმანერთს
 კაცნი ჩემ-ჩემად ცოდნით ქქურდამენ,
 როგორ ერთმანეთს ცხადლივ თუ ძალვით,
 გაუკითხავად ტყინსა სწოკებენ!

შექსედე როგორ გაქეხებულნი
 ქურდნი გაცარტულთ არ კადრულაბენ
 და სხვის ოფლითა მოყვანილს საზრდოს
 დაუზოგავად ოხრად ჭღუწავენ.

გაცარტულნი კი შირ დაღებულნი
 თვის გამცარტვაკოთა ღმერთად ჭსადანს
 და თვის მცარტვაკო მტარვალებისთვის
 დასასოცავად მთლად მზად არიან.

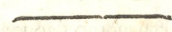
გუჩსად შექსედები ისრეთს ადგილსა,
 რომ კაცი სადმე კაცსა ჭზოგავდეს
 და ყოველს მარჯვე შემთხვევაშია
 მოძმის დაღუწვას არა ცდილობდეს...

მნელად გააჩეკ ამ სწიანტალში
 ვინ მართალია, ვინ მტყუანია;
 მსოფლოდ ეს კი სჩანს, რომ კაცთა ტანჯვა
 სუყოველ მხარეს დაუთვლელია...
 მაგრამ შექსედები შიგ ზოგიერთებს,
 ამგვარს ცხოვრებას რომ არ ჭმონებენ,
 კაცთ საბოლოოს დასაცვლელათა
 თვისს სისხლს და შრომას რომ არ ჭზოგავენ.
 შენ ჩააცქერდი მათს გამძაღს სახეს
 და ღრმად ჩაცვინულს ფიქრით თვალებსა,
 და ამ თვალებში ამოკითხავ
 კაცთა ფიქრსა და კაცთ სატაჯველსა...

ამ ფიქრით უნდა მუდამ იცხოვრო,
 ეს ფიქრი უნდა გქონდეს სასრკეთა
 და ამ ფიქრების აღსასრულელებად
 უნდა დაწლებდე შენ შენთან დღეთა;
 უნდა ცოდნით და გაბედულებით
 დაუწყო ნგრევა შენ ამ კედლებსა,
 რომელიც იმავე დასაწყისითვე
 უშენების კაცთ ცხოვრებასა...
 შეუდექ მტკიცეთ, შექმართე ხელი,—
 მის ზღუდეებსა ეტეობა დაშლა,
 და თუმც ბევრი ჰყავს იმან დამცველი,
 ბევრი უზურის ღონე და ძალა,
 მაგრამა... ერთი ცოდნით შებრძოლვა
 და ერთი მაგრიად იმის შეწყვეა —
 და ეს კედლები, ცოდვით ნაშენნი,
 თავისვე თავად თვით დაიშლება.

ზურაბ მკენიძე.

ჩვენი საღვთოებრივი

ჩემ სტატიაში «ჩვენი ჭკუის ძალა» მე ვამბობდი, რომ ჩვენ, ქართველებს, გვიართებს იმ ნაირი სწავლის და მიმართულების ძალა, რომელთაც აქვთ ნამდვილი მოქმედება კაცის ჭკუის წარმატებაზე. ამ სტატიაში მე ვეცდები მოკლედ გამოუხსნა მკითხველს რა გვარი სწავლა და მიმართულება გვიართებს ჩვენ და რა გვარი არა, რომელნიც ევროპაში არიან მიღებული.

უზიაროების ადგილი ჩვენს სწავლაში უნდა უკებოდეს იმ სწავლათ და მეცნიერებათა, რომელნიც ემსახურებიან კაცს უზიაროების საჭიროებისთვის. თუ კაცს უზიაროების საჭიროება აკლია, მას შექცევა თავში არ მოუკვ; და თუ ის შექცევას არ იშლის, ეს მოსდის დარდისა და მწუხარების დასასმობლად. თუ გვინდა, რომ უზიაროების კაცის მოთხოვნილებანი სკამად გვეჩვენებს უკვლას, მაშინ უნდა კაცს ნამდვილი სწავლა შექმნდეს როგორც ბუნებითი, ეგოტოვი უსიკეთის. კაცმა უნდა კარგად აწიონით იცოდეს ბუნებითი მეცნიერების ეს საგნები ქრისტიანობაში მამაცაშვილსა აქვს კარგის სისრულით მოყვანილი თავის სტატიაში «სწავლის საჭიროებაზე», რომელიც იყო დაბეჭდილი «ცისკრის» მეორე ნომერში 1867-წელს); უნდა იცოდეს საზოგადოების მდგომარეობა, კაცის თვისება, სხეობა და სხვ.; საზოგადოების ცხოვრების კანონები და იმათი მომდინარეობა, ბუნების მომნიჭელობა და იმათი განაწილება საყოველთაოდ ბუნების მოთხოვნილებისამებრ; მათემატიკური მეცნიერება, და სხ.

ჩვენი სალტოლეგლო

სწავლისა და განათლების სასული ისე გაიჩვენა ჩვენს ზირში, რომ სწავლულს მარტო იმათ ვეძახით, რომელთაც კარგად იციან დაკები და სრინკები, რომელნიც სხვათა მოსატყუებლად გამოდგებიან სასამართლოებსა და სხვა ადგილებში; განათლებულებს ვეძახდით: ვინც უფრო გამოპრანჭული დაიარსებდა, ამარტაგნულად და თავილით უფროებს თავისედ უხეიროდ გამოპრანჭულებს; ვგრეთვე განათლებულებს უძახდით, ვინც ქალებთან მარკვე დაპაჩაკი და გამოცდილი არ-შეიყობს იცოდან: ვინც ბალებსა და ვენკრებში, თატრებსა და დლეობაებში მდიდრულად ივლიდა; ვინც კალიასკებსა და კარკტებს იხენდა, — და ერთის სიტყვით — მდიდრულად და უსაქმურად სცხოვრობდა.

რასაკვირველია, ვინც არ იცის მცირეც არის ბუნების კანონები, არ იცის სასოგადო მდგომარეობა და მოკვლინებაები, იმას ამ გკარი გარემოებანი განათლებს ეგონება და ვაღეტ მოეწონება, შექმურდება და ეცდება უფლის დონისძიებით თითონაც იმათთანა შეიქნეს და ესეც არის: ყველანი, იმის მაგიერად, რომ ეცადნენ ბუნების შემუშავებას, სასარგებლო საქმესედ დადგომას; იმის მაგიერად, რომ ასწონონ მთლად ერთიან სასოგადოლ ჩვენი საფსის მდგომარეობა; ერთმანეთს შეაწონონ მთელი საფსის და ბუნების მომნიჭელობა და იმითი შეიტყონ რა რიგი ცხოვრებაც არის ყველა კაცისთვის საჭირო, — ყველანი იმას ცდილობენ, რომ ერთმანეთი ატყუონ და რამდენიც შეუძლიანთ თვითონ შექტევაში იყვენ და სასარგებლო საქმე კი არა აკეთონ რა. რასაკვირველია ვინც არ იცის ეს კანონები, იმას კარკტები, კალასკები, ძვირფასი ტანისამოსი, საგანგებო შესაბმელი ცხენები და სხვა ამგვარი შესაქტევრები და სანუბივროები ზეცდიდამ ჩამოტვირთული ზგონან.

სწავლასა და სწავლაში, როგორც შემოთაც იყო მოუვანილი, დიდი განსხვავებაა. ის სწავლა, რომელიც არ არის სასოგადო სასარ-

გებლთ, სწავლას კი არა არის — უმეტრებას, ანუ უკეთეს კითქვანთ, ისეთივე ავანსურებას, როგორც მუქთად ცნობრება და უქმად უფიქრად ჯანინის კაცისთვის, ან როგორც ღარიბი კაცის საჩივრს წარმოქმნის, ღარიბის კაცისაგან ქრთამის აღება. მე აქ ვცნობდი დავამტკიცო რა ვნებად მოსდევს ზოგიერთ სწავლას, ესე იგი, იმ გვარს სწავლას, რომელიც საყოველთაოდ გამოხსნის არ არის.

გსთქვანთ ჩვენ, ათასი კაცი, შეკადრებთ ერთს რომელსამე საზოგადოებას. ჩვენი ბუნება იძლევა მხოლოდ ათასის კაცის საკმაოდ საზრდოვან ისიც მასში, თუ ყველა ჯანინი და საღი კაცი ადგია სასარგებლო და ბუნების შესამუშავებელს საქმეს. აქ, თუ რომელიმე საღი კაცი მოაკლდა საქმეს, მასში ჯერ ერთი ესა, რომ აკლდება ერთი მუშა ხელი; მეორეც ესა, რომ ახლა ეს მომდარნი ხელიც აწევა დანაშთის ცხრას რომელიც ცხრამეტის კაცისთვის მოეყვანილს საზრდოს და ამის შესანახავად უნდა სხვებმა შეიტვიტონ. თუ ერთის მაგივრად მოხდდება ოცი, მასში ერთი ოცად უნდა მოიკლოს ყველამ; თუ ოცის მაგივრად მოხდება ასი, მასში ერთი ასად უნდა მოიკლონ და უნდა მთელი საზოგადოება დიდს მოთმინებასა და სიღარიბეში ჩავარდეს. დღეს მრავალი სწავლა ევროპაში, რომელიც ჩვენშიაც უფრო ვადმოდიხს სხვა სასარგებლო სწავლაზედ, არის ამგვარი. ავიღოთ თუნდა გლახსიკურნი, ესე იგი ძველი ღათინური და ბერძნული ენების სწავლა მომეტებული ნაწილი მოსწავლე უმწიფელებისთვის; კონსერვატორები, სადაც ასწავლიან მომღერალთა და მოსაკრავთა; ან თუნდა ამგვარი სწავლანი, რომელნიც სდიან კაცს ჩინოვნიკებად და სხვ., რომელნიც არა თუ არ ამხადებენ კაცს ჰიკრული სახმარისი კაცის საჭიროების მოსაპოვებლად, რომელნიც ჭსკრიბებს მომეტებული ნაწილი კაცობრიობისა, არამედ არ ამხადებენ კაცს არა ვითარის სასარგებლო სახმარისის ნიჭისათვის. რამდენად არის ამგვარი

სწავლა საზიანო, მე მოვიყვან კიდევ შემთხვევანიდის მსგავსს მაგალითს.

ვსთქვით იმ ათასს კაცში, რომელიც შემოდ იყო მოყვანილი, რომდენიმე ემაწვილი, გასდებიან თუ არა რვა—ცხრა წლისა, მშობლებმა მისცეს გახსენებატოროში. საზოგადოებას აკლდება იმ დროდამდე ემაწვილები, რა დროდამდე ისინი იქნებოდნენ სასმარისი საზოგადოებისთვის. ისინი ადგანან სწავლას შვიდი-რვა წელიწადი. ამ ხანში არან არგან საზოგადოებას; და ამ უხმარის წევრებს საზოგადოებამ ჯერ ერთი ეს, რომ უნდა მისცეს საზრდო, მეორე ეს უნდა უმოკლეს სადგომი, ტანსაცემელი, სწავლის იარაღი: საკრავები, ნოტები და სხვ.; მესამე ესა—უნდა უმოკლეს მასწავლებლები, რომელთაც უნდათ თავის შრომის დაჯილდოება და თითონ ის მასწავლებლები უნდა მოაყვანიონ სასმარისს შრომას; მეოთხეც ესა—უნდა მისცენ მსახურნი, რომელნიც ამ ემაწვილებს, დროს უქონელობისა გამო, უმზადებდნენ. ვეკლავებ, რაც დასჭირდებათ და ეს მსახურნიც, რაკი ამაყ არიან მოხილნი, უნდა ეტრეთვე მოხდნენ სასმარისს საქმეს. ასლა—საკრავებსა, ნოტებსა და სხვა ამ სწავლისთვის სასმარისთ იარაღთ უნდა გაკეთება და სასმარისად მომზადება. ამით მოხმზადებლად კიდევ უნდა მრავალი ხელახანნი და მოხსაქმენი, რომელნიც ამათს გაკეთებაში სცდებიან სასმარისსა და გამოხსაყენებულს საქმეებს. შემდეგში გამოდიან ეს ემაწვილები და, იმის მაგივრად, რომ ასლა თავისის ცოდნით და ხელოვნებით აღუდგინონ საზოგადოებას ის სარჯი და ზარალი, ესენი არ არიან მომზადებულნი არა ვითარს ხელაზაყედ, თუ არ ისევე თავისი მოძღვრება და მოსაგარება, და თავის საზრდოს მოსაზრებლად გასდევნ თავის ხელაზაყედს. ამ ათას კაცში ერთი ასი კაცი მაინც არის, რომელთაც სულითა და გულით უყვართ სიმღერა და საკრავები. ესენი უკანასკნელს თავის გრომს აძლევენ იმათ, რომ გაიგონან იმათი ხელაზაყება და უკანასკნელს დროს სწირავენ იმათ

სმენას და თავის სასმენელს გაღსნას. ეს ახი გაცი, გარდა ამისა რომ სცდება სასარგებლო საქმეს, ჯერ ერთი ეს, რომ ფუფუნ, რომ ძელიც უამინოდ შექმნოთ დაესარჯათ სასარგებლო საქმესედა—სწორავენ იმგვარ კაცებს, რომელნიც თავის მსრვი ზნარჯვენ თავის საკრავებისა და სმების გაუმჯობესობასა და შემკობასედა; და მორეტ ეს, რომ თითონ რჩება უსარდლოდ, ან სასრდლო და ქონება იმაზედ ნაკლებად რჩება, რაც იმის სასმარისად არას საჭირო. მაშინ ესენი უნდა ეცადნენ, რომ შეიძინებთ თავისი შესჯერებელი ქონება და სასრდლო. ამით იძენი დრო არა აქვთ, რომ ეს შეიძინონ აღაღის ღვაწლით და, მეტი გზა არა აქვთ, — უნდა ჩადგნენ შიის ღაღატში: უნდა ზოგს დასტეუენ, ზოგს დახინინდონ, ზოგს მოწმარონ, ზოგს დაუგონ. ამგვარად აღაღ-მართალი მუშა, მუშა, რომელიც ადგია სასოგადლო სასარგებლო საქმეს და ინსაკს ქვეყნის — რჩება უსარდლოდ და მშიერი. აქედამ წარმობდგება ერთი იმ მიხეთათანი, რომელიც ზნადებენ სასოგადოებაში უთანხმოებას, როგორც ქონებაში, ეგრეთვე წოდებასა და სარისესში. ასეა თუ ავიღეთ სასეში, რომ სწავლაში ამ მოყვანაღს მაგალითებს გარდა არან მრავალი სწავლანი, რომელითა აქვთ სწორედ ამგვარი სასათი, მაშინ ესასავთ, რომ დიდი სიფრთხილუ ზმართებს სასოგადოებას სწავლის შეჩვევასა და იმის მიღებასედა.

ეს ეველა მკითხველმა კარგად იცის, რომ ქვეყნის სწავლებს მიწასა და წყლის ნყოფით. კარგი. ესთქეთ ასე გამრავლარ საღსა, რომ აღარ აზღის კაცს ის მიწისა და წყლის ნყოფი, რომელსაც ესლა კვამლეებს ჩვენ ბუნება, ან არა და პირ-იქით ამ ნყოფიერებად კიდევაც იველ, როგორც მართლაც ვხედავთ ჩვენ თან და თან, რაც უფრო და უფრო ხანი გაღის, — მაშინ რა ზქნას ქვეყანამ? ეს ეველამ კიციით, რომ დღითა დღე საღსი თან და თან მრავლდება. როგორ უნდა იცხოვროს საღსმა იმ დროს, როლისაც ესლაც ძლივს,

ახე უკეთა ვსთქვით, არა გვეფიქრებოდა ჩვენი საზოგადოება — მაშინ და წყლის
 ნაყოფი?... — ამ უბედურებასთან, რომ ბუნების ნაყოფი უშუალოდ ცხოვრება
 ბაში მყოფთ საფასურთ არა ზღოფიქრით, ზედ ერთობა ვიდრე ის უთა-
 ნასწორება შრომაში, რომელიც ზემოდ იყო მოყვანილი: თითქმის
 ნასწორებად მეტი განცობრიობისა ან არა შრომობს, ან შრომობს
 უხმარისს საქმეზე და სტადიან სახმარისს საქმეს. აქედამ გამოსნას
 ესმარება სწავლა.]

ქართული კაცი, რომელიც არ იცნობს ცოტაც არის ესწინდ-
 ლი მეტნიერების მოძრაობას, სიცილათაც არ იკმარებს ამ ჩემს სიტ-
 ყუებს. «სწავლას აქ რა შეუძლიან, თქვენი ჭირბოძო, — იტყვის ის —
 თუ ვი მიწას და წყალს მეტი ძარღვი არა აქვს, რომ იმაზედ მეტს
 მოიცინ, რასაც იძლევიან?» მართალია, ყოველს გამოუცდელს და უმე-
 ცარს კაცს ასრე ეგონება, მაგრამ თვით საქმე ასრე არ არის. სუელ-
 კვლავის კაცს თავის უშუალებაში ისე ზგონება, რომ ის ამაზედ უკე-
 თესს ცხოვრებას ვერ მოიგონება, რასაც ცხოვრებაში იყო, მაგრამ
 ყოველთვის, რამდენიც ცოდნა და გამოცდილება შეუძენია, იმდენი
 იმის ცხოვრება გაუმჯობესებულა. ერთი დრო იყო, რადესაც კაცი
 მატრო ცოცხალი ნადირის სოფრითა სცხოვრებდა სხვა მხეცებოვით
 და ეგონა, რომ ამაზედ უკეთესად ნადირის სოფრის ჭამა არ შეიძ-
 ლებოდა; მაგრამ, რაკი გაჭირდება და დღე და ღამე გონება გაან-
 ძრია — იმან მოიგონა ცუცხლი, რომელიცდაც როგორც თვითონა სთ-
 ბებოდა სიცილის დროს, ეგრეთვე ნადირის სოფრს დაუწყო იმაზედ
 წვა და ზბოკა, რომ შემწვარი უფრო შემტო და გემრიელი იყო, ვი-
 დრე ჭუში. შემდგომ ვიდრე გაჭირებამ განძრევინა გონება კაცს და
 აცნობა, რომ ისრე ბაღას-ბუღასის ჭამას, მოსრულს მიწაში უფრო
 კარგად მოდას იმის მისწოდებელი ბაღასი და ეს ბაღასი უფრო
 ღონიერიცა და შემტოც არის — მაშინ მოიგონა ბარი და გუთანის
 და დაუწყო მაწას სვლა. მეტე გაჭირებამ მოიგონებინა სელსაფეკვე-

ბი და წინაქვედები და სობხალს ნაყუის მაგიერად დაუწყო ფქვა. მერე გაჭირვებამ მოაგონებინა გარეუფი ნადირების დაშინაურება და გაიჩინა იმან შინაური პირუტყვი და ფრინველი. ამგვარად გაცი ცოტა-ცოტათი წინ მიდიოდა და მიაღწია იქამდის, რომელსედაც ჩვენ ესლა ვსუდავთ; და ყოველთვის გი ეგონა გაცს, რომ იმაზედ უკეთესი ცხოვრება, რაშია ც ახლის შემოღებამდინ იყო—არ შეიძლებოდა და არც იმაზედ მეტი საჩიხოს მოპოვება იქნებოდა, რაც იმასა ჭქონდა იმ ყამად. მაშასადამე, გაცი არ უნდა სჯერდებოდა იმ ცხოვრებას, რაშია ც არის და უნდა ახალი სახსარის მოსაპოვებლად ამომრავლებდეს გონებას და თან და თან იძენდეს სწავლასა და ცოდნას. სწავლამ უნდა გაუსწოს და გაუღვიძოს გაცს გონება, სწავლამ და გამტრდილებამ უნდა დანახოს გაცს გაჭირვება და გაჭირვებილამ გამოსხნის დონისძიება.. ჩვენ ვერ აქამდის ეს უბრალო განზნებ არ ვიცით, რომ მიწის ნაყოფი, თუ ისევე იმ მიწას არ მოჭმარდა, ესე იგი პატრივად არ დაეყარა, მაშინ ის მიწა მოიღლებს ცოტ-ცოტათი და ბოლოს სულ დაჰკარგავს ნაყოფიერებას. ამერიკაში, სადაც აქამდის გასაოცებად მოსაკვალს *) ამდევდა მიწა, ესლა იმის მეთაფსაც არ ამდევს, რათგან იქაური მოსაკვალი გადიოდა სულ საზღვარს გარეთ, იქ იხარჯებოდა, და მაშასადამე, იქაურსავე მიწას მიეცემოდა პატრივად **). ამის გულისათვის ამერიკელი მეცნიერი კერი უჩჩევს

*) მოსაკვალს— ყველამიწის მოსაკვალს ვეძახნი, მაგალითად: სობხალეულს, ბამბას, ენდროს, განაფს და სს.,—ერთის სიტყვით ყველა იმას, რაც მიწას მოჭყავს. მიწასვე უნდა უბრუნდებოდა ეს ეგრეთვე ის პირუტყვი, რომელნიც ამ მიწაზედ იკვებებიან, რადგან ესენი ჭსარჯავენ ამ მიწის მოსაკვალს.

**) ჩვენში მაინც ზერე რივად არ აფასებენ პატრივს. საუკეთესო პატრივი რჩება მოუსმარებელი და ტყუილად იკარგება. ადამიანის ფეი-

ხეიანი საღვთო-ღვთაღმცოდნეობა

ყველა მასწავლებელს, რომ დაწესებულ თავთაგის მოსწავლეებს გადასახლისებელი და შესამწავლებელი ფაბრიკები (ქარხნები), რომ აღაგობრივად დატრიალდეს მიწის ნაყოფიერების მოხმარება, რომ, შემდგომი მოხმარებისა, როდესაც ის კაცისთვის უკარგისი შეიქნება, ისევე მიწას დაუბრუნდეს სასუქად, რომ მიწას ძარღვი არ გამოეღიოს. კერი ამტკიცებს, რომ რომელსაც ქვეყნებში თავისი მოსწავლეების გადასახლისებლად და შესამწავლებლად არა აქვთ დამართული ფაბრიკები, იმ ქვეყანას კარგი გზები დაქუთავსონ, რადგან იქაურნი მოსწავლეი უფრო ადვილად გაიზიდავს ფაბრიკისას ქვეყნებშიაო. ამას ის ამტკიცებს ბევრი ამერიკის მასწავლებლის მაგალითებით, რომელთაც არა ქმნდათ ქარხნები (ფაბრიკები) და თავის მიწის ნაყოფიერებას სულ სხვა ქვეყნებში ჭკუანიდნენ, და ბოლოს იქამდინ მოქალაქეს და მოაუძღურეს ამითი მიწები, რომ ისინი იმის მათადსა და შეტყადს აღარ იძლევიან, რასაც იძლეოდნენ თავდაპირველად. გამოჩენილი ნემეტების სიმკვრივი ღობისი სომ ამ გვარად შატვიის უფასურებით და ასე უწყალოდ მიწების მოღვლით უქადებს ბოლოს სრულებით მიწის ნაყოფიერების მოხმარებას და თვით დაწინაურებულთ კვრანელებთაც კი უწყებს მიწის მოვლას და უჩვენებს ამგვარს მოვლაში ჩინულებისა და იანონელების მიზანქას, სადაც მიწის მოვლა სხვა ქვეყნებზედ უფრო განვითარებულია. (*)

ნის შატვიად მოხმარება დიდად სათავილოდ მიანჩნათ, მაშინ როდესაც დაწინაურებულს ქვეყნებში ეს შატვი დიდათა ფასობს, ნიცცაში არათუ ხმარობენ ამას შატვიად, არამედ იქ ისიც გამოკვეთული აქვსთ რა კაცის ფეინის რა ძალა აქვს. იქ რაც უფრო დიდი და მდიდარი კაცის ფეინია—იმდენი უფრო ფასობს, რათგან უფრო სინორეუკ აქვს.

(*) ჩინეთში თუ ეწვიე ვისმე და რასაც სჯამ ის ისევე მასწავლებლისას არ დაუტოვებ—დიდად იწეენ,—ისე ჭფასობს იქ ადამიანის ფეინის სხვა სასუქთა შორის.

ლიბისმა და ლიბისთან ბეჭმმა სსკა მეცნიერებმა ევროპაში გამოიკვლიეს მიწის შემადგენელი ნაწილები, რომდენათაც კი ნებას აძლევთ ესლანდელი მეცნიერებების მდგომარეობა, და უჩვენეს რა მიწაში რა დასთესონ, რა მიწას რა სასუქი მისცენ, რა მიწას როგორ მოუარონ. ევროპაში ბეჭმმა მიიღეს ეს სწავლა და დადგნენ ამ გზასკად ასე რომ, ბელგეთსა და ინგლისეთში, სადაც მიწის ბუნებითი ნაყოფიერება აგრე რიგად სასაბიულო არ არის და ჩვენს მიწასკად ბევრით დაბლა სდგას, ისე შეიმუშავეს, რომ ამ მიწებში ბევრისგან ბევრით ჩვენსე მეტი მოსავალი მოჭყავთ. ამასთან ევროპაში არც კერისგან ნახვენებს კანონებს უშეებენ უეუწადლებოდ. იქ სტდილობენ, რომ ყველა მასწავლა დამართონ ის ქარხნები, რომელიც საჭირთა იქაური მიწის ნაყოფიერების მოსავლის შესამუშავებლად და გადასახლისებლად...

ერთის სიტყვით ყოველს ნაბიჯსკად, რომდენსაც კაცი ფეხს გადადგამს, იმის საცნოვრებლათ არის საჭირთა სწავლა, ცოდნა და გამოცდილება. ყოველივე რაც კი საჭირთა ჩვენს საცნოვრებლათ, რომ გორც შემოთ იყო მოუვინილი, უნდა ამოვიღოთ მიწიდან, წყლიდან და სსკა ჩვენს გარშემო მყოფს ბუნებიდანა. მოსავალს გარგდა კიდევ სსკა კაცის საჭირთებანი უნდა შეიძინოს კაცის სელმა და ცოდნამ. რკინასა, თითბურსა, ოქროსა, ვერცხლსა, ტყეისა, მარლსა, გორგინდსა, თვალსა, მარგალიტსა დასსკათა — უნდათ მცოდნე კაცი, რომელითაც იპოვოს იმათი სადგომი ადგილები, გადასახლისოს და აქციოს გამოხსენებელ საქონლათა. უმაოთ ყველა დამერწმუნება, რომ კაცი ვერ იცნოვრება. ახლა გადავავლოთ ჩვენ თავს გონების ფიქრით თვალი და ვნახოთ: ვიციოთ ქართველებმა ყველა ამბების მოპოვნა და გაკეთება, თუ არა? ჩვენში არამცთუ ამათი მოპოვნა და ყოველრიგ სახმარისად ქცევა არვიციოთ, და უბრალთა დასების გაკეთებაც არ ვიციოთ რიგინად, დაყოველივე უნდა უცხო ქვეყნებიდან მოგვდიოდეს მ-

მამისხლათა. რასაც სიძვირეს კაცი საქართველოში ჭნასავს, იგუარ
 სიძვირეს ძვირათ თუ სადმე შეჭებებდა კაცი. მაგრამ ვინი ბრალია?
 — ჩვენი უცოდნელობისა და უსწავლელობისა. — ჩვენი უცოდნელო-
 ბა და უსწავლეობა, მართალია, მარტო ჩვენი ბრალიც არ არის;
 მაგრამ აქაც ჩვენ საკაო წილი გვიდევს. აბა ნახეთ რადენი შვილი
 იხდება ჩვენი მამულისა სასწავლებლებში და სულ ჩინოვნიკებთ.
 იურიდიული ფაკულტეტი საესეა ჩვენი შვილებითა და ნახეთ ახლს
 ბუნებითი საგნების სასწავლებლებსა და ტენსიგულს სასწავლებლებში
 რა ერთია! — თითქმის სულ არ არიან. ამას გარდა ჩვენ არც ვიჩინთ
 რიგიანი სწავლის მიღების მეტადინეობასა, არა ვზრუნავთ მუქთა სას-
 წავლებს და სასოფლო სასწავლების გავრცელებასა და უკლავიერი ში-
 გვინდვია ღვთის ამარობაზედ. თავათ არ ვიცით ჩვენ მიწის მოკლა და იმის
 ნაყოფიერების აღმოცენება, და იმასაც რასაც თითქმის გაუსჯულათ
 გვძლევს ჩვენი ბუნება, რაკი ჩვენ მოხმარებას არ ვიცით, ვეილით თითქმის
 უფასურათ და კვზანით სსვა ქვეყნებში, საიდანაც იმავე ჩვენს
 საქონელს, გაკეთებულსა და გადასაღისებულს, ესე იგი სასმარისად
 ნაქრევს გვიბრუნებენ დაუჯერებელს ფასად. მაგალითად ავიღოთ კაკ-
 ლისა და ბზის სე, რომლებიც სულ სსვა ქვეყნაში გაიზიდა. სე რომ-
 ელიც ჩვენ მიგვიცია მანეთად, იქიდან დაბრუნებულს გვისვამენ ახ მს-
 ნეთად და ბევრჯერ კიდევ უფრო მეტათაც. თუნდა ავიღოთ კიდევ აბ-
 რეშუმი და ბანბა, რომელნიც ჩვენში სიუხვით მოდიან. რაკი ჩვენ არ
 ვიცით არც ჩითებისა, არც ფარჩების ქსევა და იმათი შეზადება — მი-
 დის სსვა ქვეყნებში ხალის ფასად და მეძვე გამზადებულს სასმარისად
 ვვიდულობთ თითქმის ოქროს წინად. ცოდნა რომ ვეჭონდეს და
 ვეჭონდეს ჩვენში ყოველივე ჩვენი ნაყოფიერების გასამზადებელი და
 გადასაღისებელი ქარსნები (ფაბრიკები) მაშინ ამ გვარს სიძვირეს
 ჩვენ არა ვხანავდით, და არც მიწა მოგვიუძღურდებოდა, რაიგან ჯერ
 ერთი ეს, რომ დაგვრჩებოდა სსვა ქვეყნებში ამათი გატანის ფასი,

მეორე იქადამ ისევე გამოტანის ფასი, გამოტან-გამომტანების მოცდენის ფასი, ამ მოცდენის მოკუების ფასი და სხვა; მეორეც ესა, რომ რაკი ცოდნა გვექნებოდა, ხსლო შეფოვის ქარხნებისა და ფაბრიკებიდან ყოველს უსმარისს და გამოუხადებარს ნივთიულებას გავიტანდით ჩვენს მიწებსში სასუქად; მესამეც ესა, რომ რაკი სიიაფე იქნებოდა, ჩვენ უფრო მაძაღნიც და უფრო შემოსიღნი და შესუშნუქებული ვივლიდით ქვეყანაში და სწავლისაც უფრო და უფრო მარჯვე დრო და შეძლება გვექნებოდა.

რაკი ვაცს საკმაო ცოდნა და სწავლა აქვს და გონებას ამომრავებს, ის შენიშნავს ყოველს ჩვენს გარეშე მყოფს ბუნების ძარღვში ცხოვრებასა და კაცისთვის გამოხსენებულს ნივთსა და ძალს. ვაცის გონებას, თუ ის საკმაოდ აჩის განვითარებული და გამოფხიზლებული, — აჩა დაეძალება რა: ყოველგან ბუნებას გაუჩინა ვაცისთვის სასურდო და ყოველივე უნდა გამოიყენოს და მოისმაროს ვაცმა. და, თუ ვაცმა არ იცის იმისი მახსარება, ესე იგი აჩა აქვს ცოდნა და არ ისარგებლებს ბუნების მომნიჭებლობითა, მაშინ იმ ვაცის (რავდენსამე თაობის განმავლობაში) შამშიღითა და სხვა შეჭირვებაებით ამოწვევტანს წინ აჩა უდევს რა (*). დედამიწა, როგორც ვსვდავთ, თან და თან იღებდა და ნაყოფს საკმაოდ ადარ იძლევა, საქონელს ადარა ქყოფისის საძოვარი, ტყე მოიჩესა და ჩვენი უშვერების გამო თან და თან უფრო და უფრო ნადგურდება; რაკი ტყეები ვაიჩესებთან, წყლებს თან და თან აკლდებათ და ნაკადულები შრებთან, წვიმიბიც უფრო უთანასწოროთ მოდინს; რაკი წყლები დაწვიმები საკმაოდ და რიგსედე არ იქნებთან, მიწას ადარ ეპატრონება და თან და თან უფრო უნაყოფო უნდა შეიქნას; უტყეობის გამო დაიჭერს უსომე ვვალეებსა და გაბმულს წვიმებს, რომელნიც ერთნაირად იქნებთან დამღუპველნი მოსავლისთვის.

(*). ნახე ჩემი სტატია «ჩვენი ჭკუის ძალა».

ამისგან, მოსკალი აღარ იქნება, შინაური პირუტყვი კვლავ იხეირობს. მაშინ რა უნდა ჰქნას კაცმა? მეტი გზა არ არის: ან უნდა ერთმანეთი დასჭამონ, ან უნდა ცოტ-ცოტათი დაიგლონ სიმშვილისა და თავის უმეტრების შეიწროებისაგან და ბოლოს ამოაწოდნენ. უბოთო გვექნება სწავლანი რომელიმე გვასწავებენ ჩვენ ბუნების ძალას, იმის მოკვლინებაებს, იმის შემადგენლობას და მანამდელობას, მაშინ არც ერთი ამ მოკვლინებათაგანი საშიშარნი არ იქნებიან კაცისათვის.

ბევრნი მეცნიერნი ამტკიცებენ ევროპაში, რომ სალსი გეომეტრიული პრაქტიკით მრავლდება, ესე იგი წრეულს რომ ასი კაცი იყვას ოცდა სუთის წლის უკან უნდა ორასი იყვას, ოცდა სუთი წელიწადი რომ გავა კიდევ, მაშინ ოთხასი, ოცდა სუთიც რომ კიდევ გავა—რვა ასი; ოცდა სუთის უკანაც კიდევ—ათას ექვსასი; კიდევ-ოცდა სუთის უკან—სამი ათას ორასი და ასე თითოეული ოცდა სუთის წელიწადს სალსი ერთი ორად მატულობს. ასე ძირეულ სალსის გამრავლებას თუ ვთქვამთ საბუნებისა და მტკიცდება (ლტოლევილება გი სალსის გამრავლებისა ამგვარად), მაგრამ ამაში გი იტვი ანა ვინა აქვს, რომ სალსი ძალიან მრავლდება და მეტადრე იმ ქვეყანაში, სადაც საზრდო უსვია და ჰავა და ბუნება კაცის შესაწინააღმდეგადაა. ერთის სიტყვით მინამ სალსს იმისი ბუნებრივი საჭიროებისა საგანა აქვს, მინამ მრავლდება და სისაღეში შედის. მაგრამ რა გი დიდს ნაკლებულე-ბულებას სცდის, მაშინ,—თუ ვთქვამთ მშობიარობას ისე ძალე არ ესპობათ,—მაგრამ მოცაკა ვამწვილთა და სასოგადოდ სასმეოკლებობა ცხოველდება სალსში, სალსი უმეტრდება სუთითა და ხორციით და თან და თან მიდის უკან... საივლავის კარისაგან.

იქ სადაც ცოდნა არ არის, რა გი არ იცნან ბუნების მოსმარება, რამდენიც სალსი მრავლდება—იმდენი უფრო ბევრნი ჩნებიან ულუკმა ზუროდ. მაგრამ სალსის გამრავლებას მხოლოდ უშვერებისთვის, უმეტრებისთვის არის საშიშარი, რათგანაც არა აქვთ ბუნების კანონებისა

და საზოგადოების მდგომარეობის კანონების ცოდნა. იმათთვის, ვისაც ეს კანონები გამოკვლეული აქვთ, იმათთვის საღისის გამრავლების საშობი ვი არ არის, პირიქით სასარგებლოა, რათა უფრო ბევრი ძალა ეწეხათ სკლთა, რომ გამოიტანონ უხვის ბუნებიდან საკარგად დაზღვეო.

თავისის უშვერებისა და უმეტრების გამო ხალხთა დაჭბადეს საზოგადოებაში ის უწესობა, რომელიც სხვასკად უმეტრესად არის მიზნები კაცთა უბედურებისა და წინწაუსვლელობისა. ქონება, რომელსაც ამ უშვერებაში, უმეტრებაში ასე სუსტად იძლევა ბუნება, ეს მტარეც გროვდება ზოგიერთების სკლში და ზოგნი რჩებიან სულ უნარაოდ. ბუნება, როგორც შემოთ იყო ნათქვამი, იძლევა მხრადოდ იმდენს, რაც ეყოფად იმ უმად მყოფს ხლსს, ესეც მშინ, როდესაც კაცთ იციან ამ ბუნების მოხმარება. ვსთქვამთ ჩვენ ასი კაცი ვართ და გვაქვს ასა დღის მიწა, რომელიც იძლევა ათას კოდს ჰურს; გვაქვს ათასი თუმიანი ფული წლის შემოსავალი და გვაქვს ყველას ორასი ოთასი. თითომ ჩვენგანმა უნდა მოხმაროს წელიწადში ათი კოდი ჰური, ათი თუმიანი ფული და ორი ოთასი. მაგრამ ამ ასს კაცში, ათი კაცი ძალიან ოსტატები და გაიძვერები არიან, ან არიან ძალიან მძლავრები და თავის ოსტატობითა და მძლავრობით ათ—ათის კოდის ჰურისა, ათ—ათის თუმინისა და ორ ორას თასის მაგივრად დაიჩემეს და დაუწყეს ხარჯვა ოც-ოცდაათს კოდს ჰურს, ოც—ოცდაათ თუმიან ფულს და სუთ—სუთი ოთასი დაიხვერეს; ოცი კაციც იმათსკად ხკლეები ოსტატები და მძლავრები არიან, მაგრამ სხვა დანაშთენების მოტყუება და დანაგრება ვი შეუძლიათ, და თავისის სკედრის წილის მაგივრად დაიხვერეს ერთი ორად; ამათ შემდეგ სხვებიც, ვინაც ვიდეკ ცოტაც არის რამ შეუძლიანთ—ესენიც სტატებენ და ატყუებენ დანაშთენებს. მაშინ ამ ასს ცაცში ხაკეარსკად მკტი ან სულ ულუკა ჰურითა და უქონსკოდ რჩებიან, ან ისე მტარე ქონება და ხასრდო

ჩვენს სალტოლელს

ჩვენსათ. რომ არა ჰყოფნით საცხოვრებლად. ამ ასის კაცის ანგა-
 რიშის მდგომარეობაში არიან თითქმის ყველა სასკლემწიფოები. მძლავ-
 რისა, ოსტატისა, უსინდისო, გაემძაღარისა და დაუნდობელის სალ-
 ხით ქვეყანა სავსეა. არა თუ თითო სასოგადოების წევრთა შორის
 მტკიედებს ეს უგვანი მოკვინება, და თვით სასკლემწიფოებთ შორისაც
 ეს მოკვინება ისე ჩვეულებრივია, რომ ძვირად თუ ვისმე ესამუშება
 ესა. მნელი საფიქრებელია, რომ სალხს უმანგო მტრედებად იქცეს
 იმ მდგომარეობაში, რომელშიაც ვსედავთ ესლა ჩვენ ქვეყანას... არც
 ეს არის დასაჯერებელი, რომ მარტო თვითოულს კაცსეად იყვენ და-
 მკვიდებული კაცობრიობის ბედნიერება. კაცობრიობა მსოლოდ მასინ
 იქნება ბედნიერი, როდესაც იმისთანა წესი და ადათი დატრიალდება
 კაცის ცხოვრებაში, რომ ერთს აღარ ექნება დანე მეორეს კაცარცვი-
 ს, ან მოტყუებისა, როდესაც ყველა კაცი იქნება მტკიცედ ჩაყენებუ-
 ლი თავის სიმართლეში და არ იქნება საჭიროება სხვის სიმართლის
 დარღვევისა; როდესაც დარწმუნებული იქნება, რომ თავის შრომას
 და ღვაწლს ვერავინ წარსტაცებს და წაართმევს და ვერავინ მოატ-
 ყუებს, მასინ აღარავისთვის საჭირო აღარ იქნება სხვის ცარცვა, მოტ-
 ყუება და სხვის გისერხედ წოლა. ამგვარს წესს კიდეც შეუძლიან
 დაჭბადოს იმ გვარნი კაცნი, რომელნიც შეიქნებიან ღირსად დამკველნი
 კაცის სიმართლისა და არ დაბრკოლდებიან არა ვითარის გარემოების
 წინ კაცთა წარმატებისთვის. ამ გვარი წესი აცნობებს თან და თან
 ყველა კაცს ამგვარი ცხოვრების სარგებლობას და მასინ ყველა აწონავს
 და იცნობს, რომ ამის სიმართლე მასინ იქნება დარული, როდესაც
 ეს თითონაც დაიცვავს სხვის სიმართლეს. ესლანდელი წესი და მდგო-
 მარეობა კი არ უჩვენებს კაცს ამს, იმიტომ რომ ყველამ იცის, რომ
 თუ იმან არ დასხაგრა, არ მოატყუა და არ გაჭყლითა სხვა, სხვა დასხაგ-
 რავს მოატყუებს და გაჭყლითავს მას. ეს, რასაკვირველია, სასიანო და შესარ-
 ცხენიანკაცთა ცხოვრებისა და ღირსებისათვის, მაგრამ უშეკრებად იმის უშეკ-

რებსა, რომ კაცი ვერ სცნობს თავის საზიანო და ცუდს საქმეებს.

კაცის ცხოვრება იმავ დასაწყისიდან დადგა იმ შრუდე გზაზედ, რომ ძალმომრეობა, მოტუეუბა და სხვის ოფლით ცხოვრება შეიქნა ზიანკელი უნჯი კაცისა. ამან დაჭადა ის წესი, რომ ასე უწყალოდ დატრიალდა ზოგიერთების ხელში აუარებელი ქნება და ზოგიერთნი კი დაჩნნენ სრულებით უბინაო და უსაზრდოანი; და ეს მდგომარეობა და უთანასწორობა ისე მრავლდება თვით უგანათლებულეს ქვეყნებში, რომ თუ მეცნიერება არ შეუდგა ამის თავდარიგს, კაცობრიობას რიგინი ბოლო არ მოეღოს.

განათლებულს ქვეყნებში დიდი ხანია შესდგომიან საქმისა, შრომისა და საცხოვრებელის საზოგადოებაში თანასწორ განაწილების გამოკვლევა. ყველა ეკონომიკური ზუსტადგნენ საცხოვრებელის და საქმის ურიგოდ განაწილებას. მაგრამ სხვა და სხვა საგნებში ეკონომიკეთა შორის მოხდა უთანხმოება. დაწინაურებული მოაზრებები ამტკიცებენ, რომ ესლანდელი ხალხის ეკონომიური მდგომარეობა სრულებით შესაწყინარებელი არ არის და უნდა საძიარკვლიანად მოითხაროს და ახალი ეკონომიური მდგომარეობა დაწესდესო. უფრო დავარდნილი მოაზრებები ამტკიცებდნენ, რომ ესლანდელი ეკონომიური მდგომარეობა სამართლიანია და ცუდილება უნდა მხოლოდ ზოგიერთა მეტის მეტად თვალში საცემს უწესობათაო.

მეტის-მეტმა ეკონომიურმა და საზოგადოებრივმა უწესობამ დაჭადა ის საძინელი უბინაო და მშოერი ხალხი, რომელსაც ვხედავთ ჩენ დასავლეთს ევროპაში. მაგალითად ინგლისეთში, სადაც სულ თერთმეტი მილიონი ხალხი ითვლება, სუთ მილიონზედ მეტი უსაქმო, ან უბინაო და მშოერი ხალხი დაიარება.

ამგვარის მდგომარეობის მოსახზობელად დაიწეეს წერა და ქადაგება მრავალთ მოაზრეთა, რომელთ სიტყვა და ქადაგება შემდეგების

ჩვენი საღვთო მშობელი

საღვთისა და ევროპის მშობლები დაბადების დღის დღესასწაულს აღნიშნავენ. მათი დაბადების დღის დღესასწაულია 15 იანვარი და სხვა შეტყობის საღვთის თვის უსამართლო მდგომარეობა და თან და თან თავს ადებინებს იმით. საფრანგეთის რევოლუციის რევოლუციით დასცა მრავალი ევროპული და საზოგადოებრივი უთანასწორობა და უწყისობანი.

იმ დაწინაურებულ მოსწრებს, რომელნიც ჰქადაგებდნენ სამოქალაქიანად წყობის მდგომარეობის უწყისობის მოხშობას, ეკუთვნოდა ერთი ინგლისელი გამომგონებელი და მსურველი გულის ზატრონი კაცი — რობერტ-ოუენი.

რობერტ-ოუენი იყო ადამიანის კაცი. იმან თავისი ადამიანობა დაიწყო სიღარიბიდან. ის დიდს ხანს დადიოდა საქთ-იქით ვაჭრებთან ვიწროსივლიანად. ამ თრევასა და სიღარიბეში ის იკვლევდა და ცნობილობდა ღარიბი კაცის გაჭირებულს გარემოებას და სხვა საზოგადოებრივი მდგომარეობის უწყისობას. ბოლოს ის დაუნალოვდა ერთს მანჩესტერის ბამბულის ქარხანის (ფაბრიკის) ზატრონს, რომელიც მიანდოა ოუენს ერთი ფაბრიკა ნიუქენგტონში. ეს ფაბრიკა იყო საშინელს სიღარიბის მდგომარეობაში. აქ მცხოვრები მუშები იყვნენ საშინელი ღარიბნი და ამასთან გარყვნილი და დაცემული ზნისანი.

ოუენმა დაიწყო აქ ის საქმე, რომელიც დიდი ხანია ელა გულში, ესე იგი, ეჩვენებინა ქვეყნისათვის ის წესი, რომ შესაძლებელი იყო საყოველთაო ბედნიერება, და შეიძლებოდა სიღარიბისა და სიწამისდრის მოხშობა. იმან ოთხს წელიწადს ისე გამართა ზნითა და ცხოვრებით ეს გარყვნილი და ღოთობისა და ვაზაცობისაგან დაცემული საღვთი, რომ მთელი ევროპა გააოცა.

ამით განსამართავად და მოსაქცევად ოუენს ან უხამრია ანც ძალა, ანც ჩვენებური ჯიხი, ტუქსა და მუქარა. ოუენმა გამართა ესენი თავისის დაუმრავლის მოთმინებითა და მშვიდობიანობით. ის იდგა იმ აზრზე, რომ ზნე და ხანიათი კაცისა შერხდება იქიდან, რაც ცხოვრებას გამოივლის, რა აღზრდასაც მიიღებს და რა სხვა-და-სხვა მდგომარეობისაგან ჩავარდება. ის დაწმუნებული იყო, რომ კაცი ბუ-

ნებით ანც აკის და ანც კარგის ზნით ან იბადება: კაცს ახდენს და აკეთებს ის, რასაც ჭხედავს და რასაც იმაზედ მოქმედება აქვს. კარგი მოქმედებას და კარგს საქმეებს თუ ჭხედავს კაცი, ისიც კარგს ზნეს და კარგს საქმეზედ სდგება; თუ ცუდს საქმეს და ცუდს მოქმედებას ჭხედავს, — მაშინ ცუდს საქმეს და ცუდს ზნეზედ სდგება. ამისგან მოუყენი დაწმუნებული იყო, რომ კაცს თავისის შეცდომილებისა და დანაშაულისათვის ან უნდა გადაჭხედოდა, რათგან ყოველივე იმისი ცუდი და კარგი მოქმედება იმისი ბრალი ან ანის და მაშასადამე კაცს თავისი ცუდი საქმეებისთვის კი ან უნდა გადაჭხედეს, — უნდა მოამოწონ იმას ის მდგომარეობა, რომელიც უნდენს იმას თვისებას, აქნენებს ცუდს საქმეებს და ცუდ კაცათა ჭხდის. მაშასადამე, რაც ესლას ახდენს კაცს და ჭხადებს ცუდს საქმეებს, ყოველივე უნდა მოსხმოს.

რომ სწორედ ეს ასეა, თუენმა დამტკიცა იმითი, რომ იმან რამდენსამე ათასს გარყვნილს ნიულონიკის მცხოვრებლებში მცირე ხნის განმავლობაში მოსხმა სრულებით ბოროტება და დაჭბადა ის სანცვიფრო ბედნიერება, რომლისაც სანასავად მოდიოდნენ თვით მრავალნი ევროპის სელმწიფეები.

თუენმა ნიუ-ლონიკში მოსხმა თვისის ქცევით სიღარიბე, სიზარმატე, უშევრება, საბრევე, სალანანობა, ქურდობა, ავასაკობა, ჩხუბი და გინება და სხვა ბოროტებანი, რომელნიც მკვიდრად იუენენ იქაურს მცხოვრებლებში დანერგილნი. ამ ბოროტების ნაცვლად დაჭბადა იმან აქ, ამ წამსდარს და დაცემულს ხალხში, მხნეობა და ბეჯითობა საქმეში, ზომიერა და პატიოსნური ყოფა-ქცევა, ძმური სიყვარული, კეთილი ცხოვრება, ზრდილობა და სხვა მრავალი სიკეთენი, ერთის სიტყვით იმ გვარი ცხოვრება, რომელიც გამოისახვის შემდეგის რუსთაველის სიტყვებით: «თხა და მკელი ერთად სძოვდეს».

სიკვარის ცხოვრებით ფაბრიკის შემოსავლმა თან და თან იმატა, თუტა ფაბრიკა იღებდა მარტო სამუშაო ფასს და თავის სარჯის

იყოს. აქაური მუშა-ხალხი, რომელიც ორი ათას კაცსედ მუტნი იყვნენ, ისე გაკეთდნენ, რომ ყველას ჰქონდა თავისთვის შნოიანი გაწყობილი სახლი ბაღებით. უცოლო ხალხისათვის ჰქონდათ გამარათული ერთი დიდი სასახლე, ხდაც იდგნენ ყველანი ერთად და ერთად ჰქონდათ ზურის ჭამა. სასარგო სასმელ-საჭმელს და სხვა საცხოვრებელ საჭიროებაებს ჰყიდულობდნენ ერთბაშად ბეკრ ბეკრს, რომლისაგამო უჯდებოდათ ძალიან იაფად და ჰხმარობდნენ თითონ საჭიროებისდა გვარად. სასწავლებელი დაასრეს აქ საყოველთაოდ და რაც სკულისა და რაც წოდებისა უნდა ყოფილიყო—სწავლობდნენ თანასწორად. ასწავლიდნენ აქ მარტო იმ საგნებს, რომელიც არიან საჭიროები ცხოვრებაში, და არ შეუშვენ ის სწავლა, რომელიც არ იყო არაფრის გამოსაყენებელი, ან რომელიც ჰბადებდა სხვა და სხვა საწმუნებებათა შორის განსხვავებას.

სხვათა შორის იყენი ჰქადაგებდა, რომ რადგან თვით კაცსედ არ არიან დამოკიდებული იმისი სიტუდე და სეკარე, იმისი ღირსება და უღირსეულობა, ამისგამო არ უნდა იყვენ უმცროს-უმფროსობა არც ხარისხით, არც ჭკუით, არც ქონებით და სს. მხოლოდ მშურსა და თანასწორულს ცხოვრებაში შეუძლიანთ კრთ ტუბილად და ბედნიერად ცხოვრება.

ზოგს მკითხველს იქნება ეგონოს, რომ იყენი ამტკიცებდეს, რომ ყველას თანასწორი ჭკუა ჰქონდესო. არა, ის ამბობს, რომ დიდი ჭკუის შატრონს თავისედ ნაკლებს ჭკუის შატრონთან თავი არ უნდა მოჰქონდეს და ამითი არ უნდა უმცროსდეს სხვას კაცურს ღირსებასა.

რობერტ იყენმა ამ თვისის სწავლით შეიძინა ძრავალი მტერი, რომელიც ცდილობდნენ, რომ ყოველი ჩირქი მიეცნათ იმისა და იმის სწავლისთვის, და თქმა აღარ უნდა, რომ უშეერსა და ანგარების მოყვარე ხალხში იმან სრულებით დაჰგარვა ყოველი ღირსება. ძაგრმა

იძისი სწავლა არ დარჩა უნყოფოდ და რაც ხანი გადის—იმდენი უფრო ჭბოკებს მიმდევრებს.

გარდა რობერტ ოუენისა დაიწყო ევროპაში კიდევ სხვებმა შემუშავება იმ აზრისა, თუ როგორ უნდა ყოფილიყო განწყობილება და წესი ახლის ცნობრებისა, რომ სუვერენ ბენიერი ყოფილიყო და ძაღმომკობას და სიტრუეს ალაგი ალარა ჭქონდა კანტობრიობაში.

აქედამ შესდგა სხვა და სხვა თეორიები და ზოგიერთა ამათგანს შე მოკლედ გავატნობ მკითხველებს.

ფრანტურების მოაზრე ბაბეფი თავის გამოკვლევისა და დაწყოებაში დადგა ამ აზრსედ:

ყოველმა კაცმა უნდა შესწიროს თავისი ქონება ხალხისაგან ამორჩეულს შმართველობას. ამ შმართველობამ უნდა მისტეს ყოველს კაცს სკედრი საზრდო და სანტროკრებელი.

ყველამ უნდა იტნოვროს ერთს დაწესებულს კანონსედ და ამ კანონს მტკიცედ უნდა მისდევეს; თავის გარდამტეხულს ჩვეულებასა და მიდრეკილებაზედ უნდა ყველამ სელი აიღოს; ყველას დანიშნული აქვს თავისი საქმე და ალაგი და უნდა შეასრულოს, რასაც უბრძანებს ამორჩეული შმართველობა. ნამუშავარის ანგარიში უნდა წარუდგეს შმართველობას, რომელიც უნდა ცდილობდეს ყოველი კაცის სანტიროების დაკმაყოფილებას, ასე რომ ერთმანერთსედ მეტნაკლებობა არავის აჩვენონ და შეიჯერიონ იმათი აუცილებელი სანტიროებისა.

ამორჩეული საზოგადოება ზრუნავს და ზრდის ყველს ვმწვილებს და აძლევს იგვარს სწავლას, რასაც მოითხოვს საზოგადო სანტიროება. სწავლასა და ცნობრებაში გარჩევა არავისში არ არის.

ბეკრი იმაში, რაც ბაბეფმა მოიყვანა თავის სწავლაში, იქნება არ გამოდგეს ცნობრებაში; მაგრამ ბეკრი კი ისრე ჭკუესედ ახლდა, რომ მოიზოვა მრავალი მიმდევარნი და უჩვენა ბეკრს მოაზრებებს გზა, რომ-

შეღსედაც, უნდა დამდგარიყენენ სხსლეზი, რომ მიეღწიათ იმ ცსოკრე-
ზამდის, სადაც ყველა კაცი ბედნიერი ყოფილიყო.

შემკომ ბაბუფისა და ოაუნისა ამკვარს აზრებზედ მუშაობდა
ერთი შესანიშნავი ფრანცუზების მოაზრე, ფურკიე. ის იმ აზრზედ დად-
გა, რომ კაცობრიობას უნდა ეცნოკრა კრება-კრებაობით, თითო-თი-
თო აღაგას დიდს შესობაეშიო. ეს კრებაეზი არ უნდა ყოფილიყენენ
ორი ათასს კაცზედ ნაკლებნი. ყოველი შემოსავალ-გასავალი უნდა ყო-
ფილიყო სკერთო.

ესლანდელი მდგომარეობა, როგორც მე ზემოთაც ვსთვი არის
იმ კვარი მდგომარეობა, რომ თითქმის მომეტეებული ნაწილი ხალხი-
სა ან სულ უსაქმურად არის, ან იმისთანა საქმეზედა სდგას, რომე-
ლიც არავის სასარკებლთ არ არის და სცნოკრებენ სსვის კისერ-
ზედ და სსვის ოფლით. მასასადამე სიღარიბეც აუცილებული უნდა
იყვეს, რადგან არ არის საკმაო მუშა სელი, რომ საკმაო საზრდელ
გამოიტანოს ჩვენი ბუნებიდამ. ამას გარდა ბევრს კაცს სრულეზობაც
არა აქვს იმ საქმის ხალხის და ნიჭი, რომელზედაც სდგას, და აქვს
სსვა საქმის ნიჭი და ხალხისი. ამასთან თითქმის ყველას ნიდაც ერთს
საქმეზედ დგომით მობეზრებული აქვთ საქმე და მეტადრე თუ ეს
საქმე მალე მოსაწყენიც არის. ან კიდევ ზოგი კაცი სულ იმგვარს
საქმეს ადგია, სადაც ან უნდა მარტო სსეულით იმუშაოს, ან მარტო
გონებით.

ამის გულისხთვის ფურკიე ამბობს, რომ ასალ წესდებულეზაში ყო-
ველი კაცი უნდა ადგეს იმ საქმეს, რომელიც საჭიროა, როგორც
დღევანდელი, ისე სკვალინდელი კაცის ცსოკრებისათვის. ყველა უნდა
აკეთებდეს იმ საქმეს, რომლისაც ნიჭი და ხალხისი აქვს. ამასთან უნ-
და ყველა კაცს სშირად ეცვლებოდეს საქმე, რომ ერთს საქმე-
ზედ დგომით ან გონებით არ დაჩლუნგდეს, ან სსეულით არ მოუძ-
ლურდეს, რომ კაცი ხან გონების სამუშაოს ადგეს, ხან სსეულისას.

ეგრეთვე სამუშაოში უნდა ცვალილებას ქმნიდეს, რომ ერთი და იგივე საქმე არ მობეზრდეს და არ ადგეს საქმეს უგულოდ. კაცს, ერთი და იგივე საქმეა, თუ რაც არის, ჭებურდება. თვითონ კაცის ბუნებაც თსოულობს ცვალილებას. ამის მაგალითს წარმოგვიდგენს თვით საჭმელი. კაცმა, რაც უნდა კარგი საჭმელი იყოს, თუ დიდ ხანსა სჭამა შეუცვლელად. გარდა ამისა, რომ მოჭებურდება, კიდევ დახსულდება და მოკვდება. ეგრეთვე სამუშაოა, თუ რაც უნდა იყოს, ერთხანით მოსახებურებელი და ხანებულისა კაცისათვის. როდესაც კაცი ადგას მარტო სსუელის სამუშაო საქმეს, იქ კაცი გონებითა ჩღურდება; და თუ მარტო გონებას სამუშაო საქმეს—იქ სსუელით უძღურდება. ამას გარდა ყველა გონების ზატრონი და რიგინი ეკონომი იმათ შორის ფურცელ, ეწინააღმდეგობას იმგვარს ხადსს, რომელიც ადგანან იმ გვარს საქმეს, საიდანაც არა ვითარი სარგებლობა არა გამოდის რა. ყველა, როგორც ზემოთ იყო ნათქვამი, ამ ხალ წესში უნდა ადგეს ხანარგებულ და ხანმარისს საქმეს. ამ ხალს წესში რასაკვირველია ალაგი არა აქვთ ღებრისთანა და კომედიანშიკებისთანა შექტევებს. იქ ჯერ ერთი ეს ყველა უნდა ადგეს იმ საქმეს, რომელიც ჭამდებენ უხსაჭიროებს ხანებს და თუ დრო და ღონისძიება დარჩება, მაშინ აქვთ შექტევებს ადგილი იმ წესში; მაგრამ იქ შექტევებსაც იმგვარი ხანისათი აქვთ, რომ ამ შექტევებს მოჭქმნდეს კაცის გონებისა და ატუბულებისათვის სარგებლობა დაუჯდებოდეს კაცს იაფად.

ამავე გზაზე დადგა ერთი გასაოცარი ფრანცუზი, გვარად სენ-სიმონი. ამ კაცის ცსოურება არის ყოვლითურთ საოცარი. ამას უნდოდა და ყოვლის თავის ძალით და გონებით მთელი კაცობრიობის ბედნიერებას ღონისძიება დაეხდნა. მაგრამ, რათგან თვითონ იყო დიდი კვარისა და მდიდარი კაცი, არ იტოდა რაში მდგომარეობდა ღარიბი კაცის საჭიროება და დარწმუნებულიც იყო, რომ სიღარიბე კისაც არ ეტანდა, ვერ გაიკუბდა ღარიბი კაცის საჭიროებას, ამისგამო ამას

თავისი ქონება სულ სხვებს გადასცა და ისე გადატაცდა, რომ ლუკმა ზური ენატრებოდა. ამგვარს ქრევისათვის იმან გადაიკიდა რეგორც ნათესაობს, ეგრეთვე მრავალი ნაცნობი მდიდარი ხალხი და ჭყვანდათ ყველგან აგდებულა სასტილოდ. ამ სიღარიბესა და შევიწროებაში იმან დაიწყო გამკვლევა, თუ რაში მდგომარეობდა უბედურება სიღარიბისა და რითი უნდა გამოვსნილიყენენ აქედამ ღარიბნი. ამან ის ნახა, რომ უბედურებიდამ გამოსაღსნელად ერთი ღონელაა, რომ უსაქმური აზვიენ იყვეს, ერთი მეორეს ვინერსედ არ აწვეს, ყველა სასარგებლო საქმეზედ იდგეს და იყვეს ყველგან ძმური თანასწორობა ქონებასა და წოდებაჲში. ის ამტკიცებდა, რომ ესლანდელი ქრისტიანები აღარ ადგანან ნამდვილს ქრისტეს სწავლას, რომელიც ჭქადაგებდა ძმობასა და თანასწორობას რეგორც ქონებაში, ეგრეთვე წოდებაჲში.

ამ სენ-სიმონმა თავისის სწავლით ბევრში გაუღსნა და გაუადვილა ესლანდელი მუშების ასხოციაციების დაწყობილებას გზა და აღსრულებაში მოყვანა.

ბოლოს ამავე საგნებზედ დიდის მოღვაწეობით იმუშავეს გამოჩენილმა ფრანცუზებმა ზრუდონმა და ლუი-ბლანმა ერთმა დაჭბადა ამ აზრების შესასრულებლად ახალი სისტემა ბანკებისა; მეორემ განაწილებას სამუშაოსი და სს. 1848-49 ორივეს ვიდრე მოჭყვანდათ თავისი აზრები სისრულეში, მაგრამ მაშინდელი მმართველობის და ეგრეთვე შეძლე ხალხის შურმა და მტრობამ მოძალა მათი დაწყობილება და ნაპოლეონის გამეფებამ ხომ სულ ბოლო მოუღო მათ.

ამავე აზრების შემუშავებამ დაჭბადა წესი სამუშაო ასხოციაციებისა (ამხანაგობაჲებისა), რომელიც ასე ვრცელდება მოკლს ევროპაში.

აი რა გზასედა სდგანს ევროპის საუკეთესო მეცნიერნი და რა-
სა ცდილობს რიგიანი სწავლა.

რიგიანი სწავლა არა სჯერდება მარტო იმას, რაც დღეს არის. რიგიანი სწავლა ცდილობს ყოველივე ძველი უფარვისი დაწყოტკნოს და ახალი ვარგი დაჭბადოს; რიგიანი სწავლა გვანცნობებს ბუნებას, ბუნების კანონებს, ცხოვრებას, ცხოვრების კანონებს და იმის საჭიროებას და ღონის ძიებას ამ საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად. ნამდვილი და რიგიანი მეცნიერება იკვლევს ყოველს ბუნების ნიჭს და ცდილობს ამ ნიჭის კაცის საცხოვრებლად გამოეყენებას. ვინ იცის რავდენი რამ არის ესლა, რომელიც ამ ერთი ასის წლის წინად პირველი საუკეთესო ევროპის მეცნიერებიც არ დაიჯერებდნენ, თუ იმათი მოგონება და მოპოვება შესაძლებელი იყო, და ესლა ვი მოიპოვა ესენი მეცნიერებამ და ახმარებს კაცს.

აქ მე, მხოლოდ მაგალითისთვის, მოკლედ მოგიყვანე ზოგიერთი ცუდი და ვარგი მსარე ევროპის სწავლისა და ცხოვრებისა. დიდი სიბრთხილე გვძაწობს ჩვენ, რომ არ შევიქნეთ ბრმა მონა ევროპის ბაძვაში. იქ როგორც ბევრი ვარგია, ისე ბევრი ცუდია. განათლებულმა კათოლიკების სასკელმწიფოების სამღვდელთებამ გამოაცხადა პაპი უტოდველად. განათლებულმა საფრანგეთმა თავი ისე დამონავა ერთს გავარდნილ შარლატანს, რომელსაც უწოდებდნენ ლუი-ნაპოლეონს, რომ ამ კაცმა ჩააგდო ეს ბრწყინავალე ქვეყანა და სალსი იმ უბედურებაში, რომ ისინი კიდევ დიდს ხანს ვერ ამოვლენ იმ უბედურებიდაჲ. განათლებულს ინგლისში რავდენსამე მილიონს სალსში მიწის საკუთრება უჭირავს მარტო რავდენსამე ასს კაცს; ამ საკუთრების პატრონებშიაც მამულები მამილამ გადადის მარტო უფროსი შვილის ხელში (მაიორატი). თქმა აღარ უნდა, რომ ამგვარი საქმეების მიხაძვა არ გვძაწობს. ამ გვარი ცუდი საქმეები მრავალია ევროპაში.

ჩვენ ჯერობით ევროპის ცუდი მხარის მეტი არა მიგვიღია რა და სიკეთე იმისი მხლელად ჭირად გვესმის და ან არა გვეყრს, ან თუ გვეყრს, ხსენებულად და სათაგილად მიგვანხნის, არა თუ ისე ჩვენს ხალსს, და თკით ჩვენს უზარკველესთ ზირთ მიუღიათ ევროპის ცუდი მხარე ვარც მხარედ. მაგალითს ამისას წარმოგვიდგენს ერთი ჩემი ნაცნობი დადი გაცისგნით ნამობი სქქე. ერთმა ასლად დანიშნულმა ჩვენში მთავარ-მმართველმა მოიწვია ჩვენი ზირკველი გაცნი და უთხრა, რომ ეჩვენებინათ იმათ რა იყო საჭირო საქართველოსთვის, და აღუთქვა, რომ ამ საჭიროებას, თუ შესაძლებელი იქნება რამე დონის-ძიებით, შეგისრულეთო. რა ნასეს ამ ზირკველთ ჩვენ ზირთ?.. იფიქრეს რადენსამე დღეს და სთხრკეს დიდის ვედრებით, რომ საქართველოში მ ა ი რ ა ტ ი დაწესეთო, ესე იგი, ისე განხინეთ, როგორც ინგლისშია, რომ უფროსი შვილის სელში გადადიოდეს მამის მამულები და სხვები უნაწილოთა რჩებოდნენ. რალა თქმა უნდა იმკვარი თხრენა ჩვენ ზირკველ ზირთ საქართველოს მტრობით ვი არა, სიყვარულით მოუვიდათ, და ეგონათ ინგლისი რომ დაწინაურებულა, უთუოდ მ ა ი რ ა ტ ი ს დაწესებთათო. ვარცი რომ ის მთავარ-მმართველი ამათსედ უფრო მგრძნობიერი ყოფილა და ხსენებულათა ც არა ქეოფნის იმათი თხრენა, თორემ შენი მტერი, რომ ეს ჩვენი ზირკველი ზირნი თავისის თხრენით სიყვარულით დაჭლუზადნენ საქართველოს.....

ყოველივე ჩვენი გარემო მოფი: ბუნება, გაცი, ცხოველი, მიწისა და წელის ნყოფი არის გამოსაკვლევი და შესამუშავებელი. ყოველი ნაბიჯი ჩვენის ბუნებისა თხრულობს ბუნების გამომძიებელს გონებას და სელს; ყოველი ჩვენი აღათი და წესი; ყოველი ჩვენი ცხოვრება თხრულობს და ქსაჭიროებს განსლებას და ცვლილებას და სდა არის ამ გვარი სწავლა და მიმართულება ჩვენში? სდა არის ამგვარი მამსადებულნი გაცნი ჩვენში, რომელათც შექდლოთ ჩვენი ამ გონსედ

დაუჩნება და წარმართვა? ჩვენ, როგორც ჯერობითა სხანს, რიგინს
 საქმესედ თავის შედეგას არ ვაზარებთ. არა თუ ჩვენ არა ვცდილობთ
 ჩვენი ბუნების და ცხოვრების გამოკვლევისა და საბოლოო სთვის თავის
 შედეგას, არამედ იმასაც უფრო არ უგდებთ, თუ ვინმე სხვა საფსთაგანი
 სამადლოდ იკვლევან მადლუმადურად ჩვენს ბუნებასა და გარემოებს.
 ბუნებისა ჩვენ არა გავგებებარა და ეკონომიისა სომ სიზმრათაც არა
 გვინასავსნა. ეკონომიისედ რომ ღაზარაკი დაუწყო ჩვენს ვაცს, ისე
 ეკონება მწნილის ჩადებასა ან მუხაბის შენასვარედ შეღაზარაკებაო.
 ჩვენ არა ვაქვს ცნობა ბუნების ეკონომიისა და სასაღსო ეკონომიისა.
 ჩვენ ვერ აქამდის მიხვედრილი არა ვართ არც, ჩვენ თავად და არც
 სხვა საღსების წიგნებიდამ, თუ რა ზარალი და ქვეყნის დაღუზვა შეუ-
 ძლიან ტუის გაჩესასა და იმის მოუგულელობას. ჩვენ ამ უგანასგნელს
 დროში დავიწყოთ ჩავილი და დრტინვა, რომ ჭკერი ვაცივდა, ვაღვა
 ვასშირდა, ავდრები უსწორ-მასწორო შეიქნაო, წყლებმა იკლესო, სე-
 ულება ვასშირდაო და სს. ამის ზარკული მიხევი არის ტუის გაჩესა.
 მეცნიერებამ დიდა სანია გამოაკვლია, რომ ტუის გაჩესას ბერი საღ-
 სის უედღუტება მოსდგეს. ვერ ერთი ეს, რომ ბოლოს შემს აღარ
 ექნებათ შენობისთვის, ვასათობლად, საჭმელების სასარშავად და სს.;
 მორეტ ეს, რომ წყლები შრებიან; ვაღვასა და ვაუთავებულს ავდრებს
 დაიჭრეს; ზამთარი შეიქნება საშინელი ცივი და დაუსრულებელი, რომ-
 ძლისგამოც მოიკლებს და მოისპობა მრავალი ის მიწის მოსავალი
 რომლითაც ესლა ვსარგებლობთ; ჩნდება სნეულება და სს. ჩვენ ვი
 დავსდგომივართ ტუეებსა და, თითქო მტერი შემოჭსევიანო, ვხესავთ
 ისე შეუწყალოდ, რომ ზოგი მოჩენილი ტუე ტუეილათაც ღზება. ვა-
 რდა ამისა, რაკი ტუე ასლო ვაქვს, სუეველა უნდა სისა გვქონდეს;
 სასლიც, საბეღიც, მარანიც, საქათმეტ და სს. შემას სომ ჩვენოდგნს
 მგონი ეშმაკებიც არა სწავვენ ვოჯოესეთქში. ჩვენი მებატონეების
 თასებებსა და გლეხების მიწურებს და ბოსლებში მთელი დღე და ღა-

შე, რაკი შატარა სიტყვებს დაიჭერს საკირეს მსგავსი ტუტსლი არა ქმრებ... ჩვენ ვერ აქამდის თქვითათაც არ მოგვდის უფარვისობა იმგვარის შენობებისა, სადაც ბურებს დასასურნი არა აქვს და სასაღებში გარე ბიდამა და ბანებიდამ ღრიალით შედის სიტყვე და ქარი. ამასევე ადგილი მოსაფიქრელი რაღაა, რომ დასდგან კერობიულად სასაღები თანჯრებით და თქვებით (თუ ბურებით), რომ შემაც ნავლები დაიხარჯონ და თითონ ხალსიც უფრო თბილად და მოსკენებით იყვეს. გარდა ამისა, რომ ჩვენი შენობები არიან ამგვარად სასარდალონი, ჩვენი უსუფთური შინაური ცხოვრება გვიჩენს ათასნაირს სხეულებს. უსუფთურება არის დედა თითქმის ყოველის სენისა. ჩვენი ხალსი სშირად იმურება საოფლისაგან. საოფლე ყოველთვის ჩნდება და მხელდება უსუფთურის და გიწროს ცხოვრებისაგან. ჩვენ იმასაც არა ვჯერდებით, რომ სასაღებში ვცხოვრებთ უსუფთურად—ბატებსა, ჭამებებსა და საქონელთან ერთად და ვერვივართ იმათს ნესკებსა და ნავგაში გაწმენდელად,—ჩვენ ამასთანავე ვეჭმევენებით ტილსა და ჭუჭუს; მინამ საცვალი ზედა არ დაგვალბება არც გამოცვლას ვიზრუნავთ, არც გარეცხას, ამასთან საქონლის ნესკსა და ნავგას ვიურით იქვე ცხვირ წინ, ვაყენებთ საოფლებში ათასობით ნესკების წუმბეებსა და სამთარ—სათესულ ვიროძევით იმათს სიმურალებში სულს. ამ სასესკებსა და სასაგვეებში ღებება და იღსნება ათასნაირი ცხოველის ნაშთები და მძოვირი, ამათს სიღამბლესა და სიმურალებს ვიზიდავთ სუნთქვით გვამში, შეკვდის სისლში, გვიანდება სისსლი, გვიუძღურდება სსეული და ვსდებით ავად. თუ სადმე მოარული განხდა, რაც უნდა უძღური იყვეს და ძალა არა ქმონდეს, ამ გვარს უსუფთურს ადგილას გაცხოვლდება და აწარალებს ხალსს. ესლა გამოკვლეული და დამტკიცებულია, რომ ყოველივე მოარული სსეულია: სალერა, კატისა და საქონლის ჭირი, საოფლე, წითელა და სს. ემტერებისან ამგვარს ალაგებს და იფურნებენ იქ. ბეჭი საოფლები ვიცი, სადაც სსვა საოფლებისაგან იქ უფრო ვიწროთა

რას სიზმრებს «მნათობს»?

მიხაკვა ერთი დაუბუჭდავის ლექსისა და ჭეინისა:

(გუძღვნი «დროების» რედაქციას)

სძინავს «მნათობსა» და ამ ძილში ჭსედავს სიზმრებსა;
ჭსედავს სიზმრებსა, რომ რედაქტორს სერგეი მესსსა,
სერგეი მესსსა, დიად ჭკვიანს და დიად ბძმენსა,
ბძმნად ჭჩვენებია და ბძმნად ჭჩაცნდა ბძმნთ ბძმენს სკანდელსა.

ჭსედავს «მნათობი», რომ სკანდელი «დროების» ფურცლებს,
«დროების» ფურცლებს, უმისოთაც ფურცს და ცარიკლებს,
ავსებს სკანდელებით და ამით მესსს გულსა უსარებს,
უსარებს გულსა, რათგანც იხ კარგს ცუდში ვერ აჩვენებს.

ჭსედავს «მნათობი», რომ სერგეი ძილს მოკლებული,
ცუდის თვალთა «მნათობისკენ» არს დაბლვერილი,
გულში ლოცულობს: «დემოტო, «მნათობს» განუგრცე ძილი,
რომ მის ძილითა ზიჩში შეძჩნეს მე ლუკმა ზური.

«ჭკა მსუბუქია «მნათობის» გულსედა,
ის ჩვენს სიფუტქეს აღარ დაჭმალავს,
და თუ რომ ერთი ზიჩი აჩრთვეს —
ჩვენს შეცდომებს რადა დაჭლალავს.

«ის დაამტკიცებს, რომ ბძმენსა სკანდელს
სიბძმნე სიზმრათაც არ ჭჩვენებია,
და იმის სიბძმნე მსოლლად სერგეი მესსს
... .. გამო მისჩვენებია;

«ის დამტკიცებს, რომ ჩვენს ნაწერში
 გული სჩანს, მაგრამ ცოდნა კი არა;
 ის დამტკიცებს რომ მთლად დავერთო,
 რაჟი რომ დავრჩით თავის აძარა.

«მაშინ მშვიდობით თივავ და ბზეა!
 ძეითხველი იცნობს ჩვენსა რაობას,
 და ჩვენს ნაწერებს, საბრძნელ რომ ჰქცნდა,
 უმეტრებათა აწი შეტაცხავს.

«ღმერთს გეფიცები, რომ თვით ბუნებით
 არ ვაყვე მე ტვინ .....
 გავთხელდებოდი ამდენის ჯვართ
 მე ამ «მნათობის» შემეყურადლი.

«საშინელი და საზარელ რისხვა
 თვით ბუნებისგან ვაწს მომგომია,
 თუმც შორს ვერ ვხედავ, მაგრამ ვატყობ კი,
 რომ ცუდი ბოლო აწ მიწერია.

«მე ამ «მნათობის» რედაქციისგან
 არას დროს კარგი არ დამეურება:
 რაჟი გვიცნობენ, ჩვენთ ფუჭთ ფურცელთ წილ
 სუეველს «მნათობს» წაეჭიდება.

მე სჯანდელივით .. .. არ ვარ,
 რომ შავი ფერი თეთრათ უჩვენო,
 .. .. .
 .. .. .

«მაშინ ძეითხველი გორტოსს მიჩვენებს,
 ძეტვეის: გასწიე სითაც მოსულსარ,
 შენის თავის რომ არა გესმისრა.
 ჩვენს გასწითხვენელად სით გამოსულსარ?»
 ასე მოსთქვამდა მწუნსრედ მესხი
 და სჯანდელი კი ილიმებოდა,
 დარბაისლურად გაშტერებულ
 თავისთვის ..... შეეჭტოდა.

რე კისმტება «მნათობს»

ღიმილს რომ მოჩხა, მესხს მიუბრუნდა:

«არ შევიწუხებ ამაყედ თავსა»,
 იწყო სკანდელმა მძიმედ წარმოთქმა,
 «თუ რა ბოლო აქვს ჩვენ გვარსა კაცსა».

«მე ეს ვი ვიცი, რომ, ჩემო სერგო,
 უთუოდ ცუდა ბოლო გექნება,
 მაგრამ ჩემებრივ ..... კაცსა
 არას დროს ბედი არ შეეცვლება».

«რატ გინდა სწეროს ჩვენსა «მნათობსა»,
 რატ გინდა მიჩვენოს შეცდომილება,
 მაინც ჩემებრივ კაცებს მის დღეში
 არ მოაკლდებათ კეთილ-ცნობება».

«ყოველს გუთხეხედ, სდაც წასვიდე,
 შეგუთხედს საღსსა ყველგან შექსუდები,
 თუ ერთგან მიტნეს რა შეილიცა ვარ,
 მაშინ სხვა გუთხეს შეკვედლები...»

«იქ ჩემებურად, რსტატურათა
 დაუწუებ იმათ დამტკიცებასა,
 და, ძაღე, მესხო, მოგაკვდეს მტერი,
 ძაღე უჩვენებ იმათ ბრძნად თავსა».

«სამ გასსოვს, სერგო, როგორი ძაღე
 შენ დავჯერე ჩემი ბრძენობა, —
 და სუყოველთვის შენგვარს კაცებთან
 გამომადგება ჩემი სელობა».

«იმავე სოფლისა დაარსებუთვე
 ასე არს ყველგან წესი დამდგარი
 და თავის დღეში რატ უნდა მოსდეს
 გვას არ დაჯარვავს კაცი ჩემებრივი».

მაშინ, გი მესმა მუსლთ მოიდრიკა
და ღმერთს შესტირა ცხარე ცრემლითა:
«ღმერთო მალაღა, გამოძისსენი
«მნათობის» ჯვის ..... სელითა!» *)

ზავლე ღრეჭიაშვილი.

*) უფ. რედაქტორო! ჩემის აზრით მინამ «ღრეჭია» ჭკუასუდ
არ მოკა და არ ისწავლის რიგინად სჯას, მინამ იმასთან დაზნანლური
სჯა და ლაზარაკი არ გამოგადგებათ, რათგან იმგვარს «ღრეჭიის»
რედაქციის ვერას გააგებს; ის ამგვარი ლაზარაკით უფრო ჩავარდება
გონებას, როგორითაც მე ველაზარაკები ზემოდ მოყვანილის ლექსით.
თორემ სომ მოგესსენებათ, რომ დაზნანლური ლაზარაკი მსალოდ დაზ-
ნანლურად გონება გასსნილთ ვაცთ ეუურებათ. «ღრეჭია» გი რაც ენით
მე ველაზარაკები—მეტს ვერ გაიგებს და შრამა თქვენი ამაოდ ჩაი-
ლის და თუ ნებას მიბოძებთ ამ ვკარად «ღრეჭიის» შეგონებისას, მაშინ
«ღრეჭია» თავის წკლუბაქებით, სკანდელებით, ფუტურებით და კრასა-
ნაებით ჩემსუდ შემოადეთ და თუ ეს ჩემი შედაგოჯური ღონის-ძა-
ება არ გამოდგეს და ეგენი ვცად ვერ ვაქციო, რაც უარესი იყოს
ის მითსაძრით **).

ზავლე ღრეჭიაშვილი.

**) რედაქციის ბეჭი რამ მოსდიოდა ამგვარები «ღრეჭიის» რე-
დაქციის შესასუბ უ. ღრეჭიაშვილისგან და სსკებისგანაც, მაგრამ
ჩვენ ამდენს სანს არ ვაძლევდით იმათ ადგილს «მნათობში». მაგრამ
ასლა გი, როდესაც «ღრეჭიის» რედაქციამ მეტის-მეტად მოგვაბესნა
თავი თავის ფუტურებისა და კრასანების ბსუილით, ამიტომ ამ გა-
რემებაში «ღრეჭიის» რედაქციისათვის ჩამაგონებულ საშუალებად ვრ-
ცხავთ ამ უ. ღრეჭიაშვილის ლექსს და ამიტომაც ვებჭდავთ.

რედ.

ასირებუელი სინძრები.

I.

ორიოდე სიტყვა შესავალსაგით.

გიცი, რომ ჩვენი საზოგადოება ასირებულ სინძრებს, მეტად ცუდი თვლით შეჰსედან? ეს განსაცარი არ არის: ქართველების ჭკუა და გემოვნება ხელ სხვა არის, ვინემ ამის დამწერისა. ქართველ გულს იმისთანა წასაკითხავი უნდა, რომ ტანში ააყრუოდეს, ყრუნტელი გაუტაროს ძარღვეებში ესე იგი, ქართველ გაცს უნდა და მოსწონს, რომ ამურის გრძნობებში ინთქობდეს და მითი სუნთქავდეს. თუ ამისთანა წასაკითხავი იძვნა ქართველმა, შეიძლება წაივითოს, და ზოგიერთმა მწერლებმა, რაკი შეუტყოს თავიანთ მოძიებებს ესეთი ჭკუის სინუსტე და გულის სიფუტე, ისარგებლეს ამით და იძინან: «გასართობი, არსიუელი სტატიებიო». დიაღ, ჩემო კეთილო! ჩვენ გვაკლია მსოფლოდ დროს განსატარებელი ამბები, თავის შესაქცევად. ყოველი ფერა სიკეთით აღვსებული ვართ, ჭკუაში და გონებაში ახა ვინ გაგვევობრება, ცხოვრების კეთილ განწყობილებაში ჩვენსედ მადლა ვინა სდგას? გვაკლია მსოფლოდ თავის შესაქცევარი ამბები, რხუნჯობა და ტუტუცობა. ჩვენი ლიტერატურა (რაცა გვაქვს, რაღა) ამაში უნდა შეგვიწიოს დაკიდევ გვაწივა. მართალია, დაბალ ხალხს გიდეც სცხელა, შიშხილთაც გუტი ეწიის, მაგრამ მწერლები ისე როგორ უნდა დამდაბლდენ, რომ იმათ ცხოვრების განწყობილებაზედ ილაზნაკონ? ეს შეურაცხ-წყოფს იმ:თ ვალამს, ეს არ შეუთვისება იმათ ბრწყინვალე

განებს. დაბალი ხალხი იმისთვის არის დაბალი, რომ კისრამდის ტალახში უნდა იყოს ჩაფლული, კისრამდის კი არა, ცხვირამდისაც, რომ პირში ჩაუვიდეს და... ახა ამით მდგომარეობას უნდა და ამის მიხედვით დასარაკი რა მწერლების საქმე არის; ვის რას აწუხებს იმათი გულის ტკივილი და გულის სიტყვიერე, იმათი ჩივილი და დრტვინვა; ვის გულს შეაძრწუნებს —

... *Речь безмысленного стада!*

მაშ გაჭიმეთ ტკბილი სამღერლების ნაზი სიმები, დადღუნეთ ტკბილი და ნაზი სმით; ადღეღეით მსმენელების გრძნობა და ამ გრძნობის სვირთებში ჩანთქვეით და ჩაახრჩეთ ის იოტის ტოლა ფხიზელი ლტოლვილება, რომელიც ჩვენი საზოგადოების დაუსრულებელი ჭკუამ გამოიჩინა ამ უკანასკნელ დროს...

ახა, ჩვენი ჭკუა-გამჭრისი ქართველები შეჭსდვენ კარგი თვალით «ახირებულ სინზმებს», რომლებიც ამუროს გესლისაგან დაჭრილი გულის ვნებას და ვაებას არ მოუთხრობენ?.. მაგრამ ჩვენ რომ სბორების ფეხის ხმას ავეუვით, სომ ეს სულმოკლეობა იქნება და თვით სბორებშიაც გავერვეით, არა, ქართველო! შენთვის ჯერ შექცევის დრო არ მოსულა; შენი გულისთვის ჯერ ნეტარების წყარო არ აღმოცენებულა (და სურც მთელი ცოტა ხანში მანც,) რომ მით განიგრადო გული; შენი გულისთვის ნეტარების წყაროს მაგივრად მიმწარის წვენი მოუტა ეამთა ვითარებას და ეს წვენი სშირ-სშირად მოასნი შენ გულს, რომ იგრძნოს ამის სიშხამე და თვალები გამოგეხილოს, რომ დაინახო, რომ გამოიჩეკა გველის გვერცხიდან ბორბტი და იგრძნო, რომ ჩქარა თავის გასრეს უნდა, თორემ.... «ჩემი სინზმები», მკითხველო, ნეტარების ცვარით ვი არ მოგიჩწევს გულს; ცოტათი ნადველს გადაგახსნის და ეს უსარგებლოდ არ ჩაივლის. ამას უნდა დაწმუნდი და მით უფრო, რომ სინზმარი სინამდვილის, სიფხიზლის

მკვიდრი ღვიძლის შვილი არის. კაცს სშირად ის ესინრმება, რაც უნასავს, და გაუგონია; რაზედაც უფიქრნია და რასაც იმის გული აუღელვება. ფსინღობის დრეს აზრები და მოგონებები ერთი ერთმანერთს თითქოს ასშობენ, ამისგამო ზოგი აზრი, ზოგი მოგონება თითქოს უგზო უგველად ივარგება; მაგრამ რაღაც გარეშემო ბუნება მიუუდრეოდება, კაციც განსვენებას მიეტება, მასინ კაცის გონებაში, გარეგანი შთაბეჭდილებისაგან განსვენებულში, აღიძვრის სოღმე ნანასი და ნაფიქრი. შემდეგ ამ ორიადე სიტუვისა, შემიძლიან მოვჯეუე «ასინ რბეულ სინზმრებს», მაგრამ, მკითხველთ, კითხვის დრეს ფრთხილად იყავი: დარწმუნებული ვარ, რომ ეს სინზმრები ბევრ რამეს მოგაგონებს... მას მოვეუე.

II

როდესაც მე უკანასკნელად თავი დაუკარი რუსეთის სანტანტო ქალაქს, როდესაც ლოკომოტივმა გულის შესანარბელად დაჭკივდა, თითქო მშობიარე ქალით, მასინ მე უნებელიდ გადმოკატერი ჩემ სამშობლთში: მარტო სსეულიდა დარჩა ვაგონში, გრძნობით და გონებით ჩემ ქვეყანაში ვიყავი. ვინ იცის რა გრავა აზრები მოძრავობდა ჩემ თავში რა სანინელი სინწრათით ერთი მეორესა სცვლიდა და მიშსამავდენ გრძნობასა და გონებას; ტვინის ძაფები იწკვებდა ამ შსამინის აზრებით.

რასაკვირველია რომ ამ მძიმე აზრებმა თითქმის დამარტიანას და მიმცა ძილს; მაგრამ ძილშიაც ვერ ვიპოვნე შესვენება, აქაც სანინელ განსხვადელში ვიყავი... კარგი, რომ გამოძვლია დაღამეულით და ვაგონიც განებრებულით სტანტინაზედ; მე აქ ცოტა «სული ჩაკიჯაკე», როგორც იტყვიან ჩვენში და დიდის გამყოფილებით ამო-

უშვი ბოლი პირიდან. რა გამოყოფილებას ვგრძნობდი... მაგრამ უცებ მომეგრძნენ ჩემი სისმრები, გულის მომწაჩუკლენი.

III

ვისილე ზღვა სასტიკად მიუღწევარე; ვაუბრობდა სვირთეში, გაშმაკბუენი თითქო კრთმისეთს გასწობრების და ქვეყანას დამსობას უქადიანო. მაგრამ წარმოიდგინე, მკითხველო, რა ვაების წარი დამეცა თავში, როცა ამ უშველებელი სვირთეის პირსედ მქებენა ნავი და ამ ნავში მე! სუეოველ მინურტში მოკველოდდი უფსკრულში დანთქასა. ერთი სვირთი მეორე სვირთსედ. თვალის დასამსამებსში, ისვრიდა საბრალე ნავს შიგ მკვდომით, თითქოს თავილახს ჰაწწინა ნავსო... უცებ სვირთმა გამომისროლა ნაპირსედ; ცოტა ხანს უკან მოკვედი გონებასედ, მაგისედ-მოკისედ; ადგილი, საცა სვირთებს ჩემი ნავი გადმოეტეოტონა, თითქოს ნაცნობი არისო; ვსედავდი ვითომ ნაცნობ ადგილებს, მაგრამ ვერ მოვისახრე საიდგან და როდის უნდა მინას ეს ადგილი. ცოტა ხანს ვიყავი ფიქრში, შემრე ვამჯობინე, რომ საჩქაროდ განვშორებუფიყავი ამ ადგილს და დაგადევი გზას; ფეხები კოჭკოჭადინ ქვიშაში მეფლობოდა და აღმუღს მინთებდა გასურებელი ქვიშა. დიდი ვაი ვაგლასის შემდეგ მიმიყვანა ამ გზამ ერთ ჰატარა ქალაქთან, — შიგ ბაზარში. მარცხენივ ამ ბაზრისა იწყებოდა შეღმართი და ამ შეღმართს თავში მარჯვნივ და მარცხნივ გამწვრივებული სასლეები, შუაში მინდორი და მინდვრის ბოლოს თეთრად შელესილი მაღალი სახლი. ჯერ ვიდევ დილის ცისკარი არ იყო. მარჯვნივ, რავი აღმართს შესვალ, ერთ გრძელ, უსერიო სახლში მოხანდა სინათლე, მოისმოდდა სმაურება. ირავრავა კიდევ; მინდვრის ბოლოს გამოხანდა ვილატა, რომელიც თან და თან მასლავდებოდა; მე იმისკენ გავსწიე და რავი დაუასლოვდი, ვნახე: ძალი, გამხდარი კაცი; ეს თავჩადუ-

ნული და ღრმად ჩათვჭრებული შეკრთა რომ დაშინასა. მე ამ უმაწვილ კაცს ხალხში მივეც და ვითხუ: «ეს რა ქვეყანა არის?» ამ ვითხვამ უმაწვილი კაცი უფრო გააკვირვა და ცოტა ხნის სინუძის მერე მითხრა:—ეს ქვეყანა არის შრანჭეთეთი,—მაგრამ, დაუძატა, თუ უკაცრავად არ გიქნები, მითხარით ვინა ხართ და რა ქვეყნის კაციო. მე მივეცი შესაფერი პასუხი; უმაწვილმა კაცმა უცბა ხელი მტაცა და წამიყვანა იქიდან, სადაც იდგა გძელი სახლი და მოისმელა სმარობა.—წამომეყ, მეუბნებოდა, მადრიელი დამხრები, იქ რამეს განკენუბ. ამ ღროს დავინახე, რომ ვილაც მიეჩქარებოდა ამ გძელი სახლისკენ.—შემეყე, მითხრა უცნობმა. შევადვით თუ არა ფესი ამ სახლში—რომელიც სასტუმროს ვითომ მიემსგავსებოდა—ყველამ აქ მყოფმა განცვიფრებით დაგვიწყო ცქერა. ჩემი მდგომარეობა მაინც უარესი იყო: ყველამ თვალები თვალებში გამიყარეს... ცოტა ცოტათი, რაკი ალბად თვალები დაუღადათ, მომამოარეს თვალები, თუძა დროგამოშვებით ცალი თვალით შემომხედავდნენ ხალხე, და თვითვეული იმთხანი რაღაცას ეკითხებოდნენ უმაწვილ კაცს—მგონი ჩემს ვინაობას. ამ შრანჭეთლებში ერთმა განსაკუთრებით მიიქცია ჩემი ყურადღება. ეს შრანჭეთელი იყო მოწილი ტანისა, მოკლე ფესებზედ დაბჭენილი, ისე ჩანქელებული, რომ კაცს ეგონებოდა განს განკეთქს იმის სიმსუქნეო. მე ამან მომავონა მეტის—მეტად განუქმებული ღორი; ამისავით წანტად ადგამდა ფესებს და ფშინავდა, ამისავით ივით აქეთ გადაინძრეე—გადმოინძრეოდა ხალხე სიარულში; განჩქევა მსოლლად ის იყო, რომ ღორი ოთხფესზე არის დაბჭენებული, ეს კი ორზედ. რასაკვირველია, მეც თვითონ ესეთი შედარება არ მიამა: რაც უნდა იყო, მაინც კაცია, ვფიქრობდი, და კაცი ღორს წოგორ უნდა შეედაროს მეტი, მაგრამ რა უნდა მექნა? კაცის მესხიერება ასირებული რამ არის და მოქმედებს შეურყეველი განონის ძალით. კარგასანს ვიყავი ამ ფიქრებში და როცა ამ მდგომარეობიდან გამოყედი, გადაუხერხელე ჩემ უცნობს: ვინ არის ეს კაცი? ამ ვითხვამ

თითქოს მდუღარე წყალი გადასსახა გულზედ ჩემ უცნობს და იმის ზირის სასე და შესედულობა აშკარად მისატავდა რა მწუნარებაში ჩა- ვარდა ამ კითხვის გამო.— მე, ცოტასნის სინემის. უკან მიპასუხა, მე, როცა მაგას შეკვდები და შემომხედავს, გვძნობ, თითქოს გვე- ლი შემოსვევიუფს ჩემ გულსა და თავის გესლიანი ერთ სხსვლეტდეს აქა-იქ: ტანში მაყრუალებს და თავსარი მეტემა.— მე ცოტა არ იყო, არ გამეტინა; მაგრამ სიტლისაგან თავი შევიჩერე, რაკი შევხედე ჩე- მი უცნობის ზირისასეს, რომელსაც გამოუთქმელი მწუნარების დღი აჯდა. ცოტასანს მეც შეჩერებული ვიყავი, მაგრამ გულმა ველარ მო- მითმინა და კიდევ დავკითხე იმ ღორის მგზავნის ვინაობაზედ. ჩემ- მა უცნობმა ერთი ისეთი ამოიხსრა, რომ გეგონებოდათ: ეს ღორი- სავით ჩასქვლებული ამის მოხისსლე მტერი არისა და ამის შესედვამ შურის ძიების გძნობა განუღვიძა. ეს მდგომარეობა ჩემ უცნობს შევნიშნე და კიდევ ვკითხე: რა, სისსლი სო არ ჭმარებებს შენი? — დიას, მითხრა მოსსლეტით, დიას ჩემი სისსლი ჭმარებებს, მეორის, მესამის და მრთელი სასოგადობის სისსლი ჭმარებებს მაგასა. თუ გსურთ იცოდეთ მაგის გვარი, მაგას ჩვენში «მჭამელს» ეძახიან, ესე იგი, გვარი არის მაგისი... სთქვა ეს თუ არა, სმა ჩაიკვინტა და მწუ- ხარების თუღმა გამოეჩინათ შუბლის კანიდგან. მკითხველი ვერ წარმო- იდგენს, რა ცნობის მოყვარებას განიღვიძა ჩემში! ან თავი უნდა მო- ვიკლა, ან არადა უნდა შევიტყო: ვინ ან რასუღდგმული არის მეტქი და რა არის, რომ ამის შესედვა უღელვებს გძნობას ჩემ უცნობსა? რასაკვირველია, ეს ამგვარი ჩემი ცნობის მოყვარება უსაფუძვლო არ იყო და მაშინ უფრო როცა ჩემმა უცნობმა მითხრა; იმის გვარი არის მჭამელიო. როცა ეს სიტყვა გავიგონე, ჩემ თავში განიღვიძეს იმ წარმოდგენებმა, რომლებიც შეჭეფრთან სიტყვას «მჭამელი»; ესე იგი მე მომაგონდა, რომ ჩვენში მჭამელს ეძახიან ძრეელ ავიზნის მუწუგს; იმ მუწუგს, რომელიც, რაკი განხდება სსეულზედ— ნელნელა, მაგრამ

ბევრად იწეებს ხელმე გამოქმას და თუ ძირიანად და დროხედ არ ამოსწევს ძირბუღიანად, მრთელ სხეულს მოედება; დასაზღვს და გასწინს. ამასთანავე ისიც მომაგონდა, რომ ჩვენში არის ხელმე, რის გამოც დაწყვიტა ერთს ისეთი გვარი, მეორეს ისეთი და სხვ. აი ესთქვათ — გამოგონია რომ ზღლიშვილი გვარი წარმომდგარა მისგან, რომ ერთს წინაპარს უთქვამს: აი იმ ცხიქედ ზღლი: ასულა და დაურქვიკვით ზღლიშვილი. რაკი ესენი მომაგონდენ, რასაკვირველია ძირელ ვისურვებდი გამოგო: ქონდა მნიშენილობა, თუ არა იმ კაცის გვარს (მჭამელს). რომ ჩემი წადილი აღსრულებულიყო, მე უთხარი უცნობს — რას ეძახიან ჩვენში მჭამელს. რაკი ეს უთხარი, უცნობი ჩემი გამოვიდა ბურხანიდგან და დაიწყო ლაპარაკი. აი როგორ და რა ილაპარაკა:

— დაიღ, სიტყვა მჭამელი სწორედ კარგად წარმოგიდგენს იმ ცრუ თვისებას ერთხიარი მეწევისას, რომელიც სწულავს სხეულს; გვარიც «მჭამელი» უმიხესოდ არ წარმომდგარა: ის, რომელსაც ეს გვარი აქვს, სწორედ, რომ მჭამელი არის. საზოგადოება, ერთის მხრით, წარმოგიდგენს სხეულს; თვითოდ აღებული პირი არის წვერი ამ დიდი სხეულისა. თქვენ თქვით, რომ მჭამელს ცრუდი თვისება და ხასიათი აქვს — ეს მართალია: როცა კაცს რომელიმე სხეულის ნაწილზედ ეს სენი გაუჩნდება, ჯერ ახლა-მასლო მოხტამს, აღზობს; რაც დრო გადის, ეს სენი დიდდება და სწულავს სხეულს, და ბოლოს თუ დროხედ არ უშეკვებს, მოედება მოელ სხეულსა, სწამლავს სისხლს და ამითი ისრწება სხეული. აუცილებელი არის: კაცს უნდა მოელოს ბოლო. როდესაც ეს სენი გაუჩნდება ატეულებასში კაცს, მეტე ამის შველა არ შეიძლება. საზოგადოებას სწორედ ისე, როგორც რეგანიზმოს (სხეულს) თავის სხეულზედ სძირად ებძება ამგვარი მჭამელი, როგორიც არის «ლორის მსგავსი». ეგ არის საზოგადოებრივი ცხოვრების გამსრწნელი; ძეგან ქმართებს ჩემი და სხვისაც სისხლი, ძეგრამ ვინ არის, რომ გადაუხადოს? გინ არის, რომ ამომსწვას კვ

ჩვენი საზოგადოების სსეულში? მეტე ეს გასწავთ შრანჭეთლების
 შირველი წარმომადგენელი ჭირი და ეს ერთი მარტო სომ არა? მს-
 გას ტოლი ბეკრი ჭყავს და სუეველანი დასკუშებულან საზოგადოების
 სსეულზედ და ჩასწავებინ ამის სისხლს. რა შედეგი უნდა ჭქონდეს
 ამას, რას უნდა მოელოდნენ შრანჭეთლები? ჩემი უცნობი აღბად მო-
 ელოდა ამ კითხვების შასუსს ჩემტინით, მაგრამ რაგი ველარ ეღინსა,
 სთქვა აღელვებულის სმით: საზოგადო განსრწნა და ეს განსრწნა დაიწ-
 უო კიდეც. თქვა ეს და კიდეც გაჩუმიდა. მე კი აუარებულმა თვიტრებმა
 შემიტყვა; ვამბობდი ჩემ გუელში: ბიჭო! ეს კაცი ჭყუარ სომ არ შემო-
 სწურბომია? რა გუდი ეწვის ან გუელი რათ ედაგება? საქმე ის არის,
 კაცი სხვას სისხლის მარღვებს უშობბდეს, აჯდეს გინერზედ და სუგის
 მარღვებს ატლადეს. რა კარგია — მოძმის სისხლით რომ დაითვრება
 და იმის წკებით გაძლებს! მამინ შეგიძლია გასქელდე და უდაზღელად
 დრო ატარო და უდაზღელად დროს გატარება ვის არა ჭსურს. გინ
 უნდა დასძინას, ვთვიტრობდი, ის, ვისაც გძლად წაუსრდია (ვარჯი-
 შობაში რასაკვირველად) კბილები, ღრმად ჩაუსვია ეს კბილები თავის
 მსგავსის სორტში და დასწავებია იმის სისხლსა, ვითარცა წყაროს,
 არ ვიტყვი უკვდავებისას, გამასქელბელს. იმ ჭყუარ შატრინის ბრალი,
 რა ჭყუარ შატრინიც არის ჩემი უცნობი! კაცს მარტო თავის თავი
 უნდა ასწავდეს და იმ თავის თავს უნდა ანაცვალბდეს სუეველან სულ-
 დგომულს, ვამბობდი კიდეც. აი თუ გინდა ის ამბავი, რომ ორმა კა-
 ცმა, ნაპალეონმა და ვილჭელმმა, რა ჩაიდინეს და კიდეც რაებს ჩაი-
 დენენ, — თავიანთ მოძმეების ძელებიდან სიღს იკეთებენ ბუდნიერებისადმი
 და იმათ სისხლში დატურავენ არსეინად... ყოჩაღ, ძქამელო, ყოჩაღ,
 ვთვიტრობდი! მაგრამ კიდეც არ მომწონს სულ ძქამელის ქცევა და
 უნდა დავარგო დღრის მსგავსი. შენ, ჩემო კარგო ძქამელო, ერთი
 კარგი მოთავსებული ჩანგალი გააკეთებინე, ისეთი, რომ ჭკარ შენს
 მოძმეს გვერდებში, გვერდშიც და გუელ ღვიძლიან შიგ გამოიტანოს. აი

ყოჩაღი მამინ იქნები და მადლიც ამას ექნება. თორემ რაო, ჩაგისვია, გძელი კბილები და სწუწნავ, ასე გგონია უძრული ბავშვი იყო. უცებ დაქაფვე გულის და ერთი ამოსვლებით ამოსტაღე სისხლის გუდა და მამინ გეტყვა ბარაქელა, — და ნურც გეშინიან, აჩავინ გეტყვის რათ უშვრებიო მაგას.

(ზოგი სხვა დროს)

ხ. შრამანიძე.

1870 წ. მაისი.